

Diss. B 763

Doktori disszertáció

KÜLFÖLDI HALLGATÓK MAGYARORSZÁGON

DÉRI MIKLÓSNÉ

1972

Diss. B 763

T A R T A L O M

I. Külföldi szakirodalom	5
II. A hazai vizsgálat	37
1. A vizsgálat módszere	37
2. A vizsgálat köre	40
3. A hallgatók előképzettsége, nyelvtudása, és előzetes ismereteik Magyarországról	43
4. A Nemzetközi Előkészítő Intézet	46
5. Tanulmányi munka	48
a/ Tanulmányi motivumok, szakválasztás	48
b/ Tanulmányi problémák	52
c/ Tanulmányi módszer	54
d/ Tanulmányi eredmény	56
e/ Speciális képzés	58
6. Beilleszkedés	59
a/ Elszállásolás, étkezés, klíma	59
b/ Társas kapcsolatok, szabadidő	64
7. Anyagi helyzet	69
8. A hallgatók erkölcsi- politikai arculatának és Magyarországról való előzetes elképzeléseik- nek alakulása	70
9. A végzett hallgatók	72
III. Kontinentális jellegzetességek	74
IV. A különféle intézménytípusok hallgatóira vonat- kozó főbb jellemzők	80
V. Következtetések, javaslatok	86

VI. Mellékletek

Táblázatok

Kérdőív

Irodalom

Az utolsó két évtizedben mind több és több fiatal végzi felsőfoku tanulmányait hazájától távol, idegen országban. A főiskolai életbe való beilleszkedés nem kis problémát okoz a hallgatóknak; a nehézségek többszörösen jelentkeznek azonban azoknál, akik külföldön szeretnék az ismereteket elsajátítani. Nem csupán az oktatás megváltozott módszeréhez és feltételeihez, az új intézmény követelményeihez és sajátos légköréhez kell alkalmazkodniuk, hanem kiszakadva eddigi életformájukból meg kell szokniuk az új környezetet; családjuktól távol nagyobb önállóságra kell szert tenniük, és - nem utolsósorban - idegen nyelven kell továbbképezni magukat.

Különösen sok problémát okoz az adaptáció a fejlődő országok fiataljai számára, akik legtöbbször az otthonitól sokban eltérő földrajzi, időjárási és életkörülmények között tanulnak tovább, akiknek előképzettsége erősen különbözik a fogadó ország fiataljainak ismereteitől.

A külföldi hallgatók körében folyó oktató-nevelő munka hatékonyságának fokozására számos országban végeztek vizsgálatokat, felméréseket. Mind több tanulmány, cikk jelenik meg, amelyekben a diákok nyelvi, tanulmányi és adaptációs problémáival foglalkoznak. Elemezték a hallgatók ismereteit a fogadó országról odaérkezésük előtt, és elképzeléseiket összehasonlították az ott-tartózkodásuk során kialakult nézetekkel. Vizsgálták szakválasztásuk motivumait, tanulási módszereiket, a hiányos nyelvismeretük vagy tanulmányi előképzettségük következtében fellépő nehézségeket. Tájékoztattak kapcsolataikról az ország lakosságával általában és azokról a

lehetőségekről, amelyek e kapcsolatok megjavítását megkönnyíthetik.

Magyarország felsőoktatási intézményeiben is évről-évre több külföldi fiatal képeznek. Az 1970/71-es tanévben 83 országból 2379 hallgató tanult hazánkban, közülük 1351 fejlődő országokból érkezett. A fejlődő országok fiataljai körében végzett oktató-nevelő munka hatékonyabbá tétele, a diákok tanulmányi, nyelvi és beilleszkedési problémáinak feltárása érdekében a Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont 1971-ben vizsgálatot szervezett.

Mielőtt azonban e vizsgálat elemzésére rátérnénk, előljáróan ismertetünk néhány hasonló problémával foglalkozó tanulmányt, részben, hogy a kérdéseket közelebbről is szemügyre vehessük, részben, hogy tapasztalatainkat összevethessük a többi vizsgálat következtetéseivel, eredményeivel.

I. KÜLFÖLDI SZAKIRODALOM

Hét ország kutatói találkoztak 1967-ben Bécsben, hogy megvitassák a fejlődő országok diákjainak képzését és elősegítsék a további kutatások megszervezését.⁺

A napirend első pontjaként R.V. Kerschagl osztrák professzor beszámolt azokról a nehézségekről, amelyek véleménye szerint akadályozzák a képzés hatékonyságát. A fejlődő országokból érkező fiatalok hazájukban nem kapnak kielégítő tájékoztatást a fogadó országról. A hallgatók nyelvismerete nem megfelelő, noha az előkészítő tanfolyamok sikeresnek mondhatók. A fiatalok előképzettsége sem felel meg a követelményeknek. Javítani kell a tankönyvellátást, általános igény mutatkozik a tutor rendszer bevezetésére, különösen az elsőévesek esetében. Az egyetemi szabadság inkább hátráltatja a tanulmányi munkát. Akadályozza a további tanulást, - mivel ez az újabb beiratkozás feltétele - hogy a diákoknak a vizagukat meghatározott időpontban kell letenniük. Sok probléma merül föl az ösztöndíjak átutalásával, a lakhatási engedélyek időtartamával kapcsolatban. A hallgatók egy része nincs megelégedve az osztrák ösztöndíj nagyságával. Nagy gondot okoz, hogy a diákok többsége nem kíván visszatérni hazájába tanulmányainak befejezése után.

A beszámolót követő vitában a hozzászólók több fontos kérdést érintettek. a/ A tapasztalat szerint az idősebb ko-

⁺The training of students from developing countries. Report of the Meeting held in Vienna on October 10-12, 1967. /A fejlődő országok diákjainak képzése. Beszámoló az 1967 október 10-12 között Bécsben tartott találkozóról./ /Kézirat./

ru hallgatók jobban meg vannak elégedve a külföldi tanulmányokkal; az egyetemista korú diákok nehezebben illeszkednek be a külföldi környezetbe, az egyetem elvégzése után érkező hallgatók könnyebben hozzászoknak az idegen viszonyokhoz.

b/ Bár nem teljesen egyértelműek az eredmények, fültehetőleg az országban kötött baráti kapcsolatok és az ország szeretete között összefüggés mutatható ki. Ha a barátságoknak olyan nagy szerepük van, mint ahogy azt a kutatás feltételezi, további lépésként meg kell vizsgálni, hogy mi teszi az embereket barátságossá vagy barátságtalanná a külföldi hallgatókkal szemben, azaz föl kellene tárni a lehetséges barátság-módelleket, hogy ezekről tájékoztatni lehessen a külföldi diákokat. c/ Ha a hallgató azért megy külföldre tanulni, hogy megszerezze a doktorátust, és nem tudja elérni ezt a fokozatot, eredeti célja felől nézve ez bukásnak felel meg. Ha egy nigériai diák például szakot akar változtatni és az egyetemi szervek ezt nem nézik jó szemmel, a szakváltogatás számára a sikertelenség élményét jelentheti. Ezért a leendő hallgatókat tanulmányaik megkezdése előtt tájékoztatni kell a szakválasztás lehetőségeiről. d/ A hazatérési szándékot erősen befolyásolják azok a viszonyok, amelyekkel a visszatérő végzett hallgató otthon találkozik: hazájának fejlődési lehetőségei. e/ Sok esetben komoly problémát jelent a nem fehér diákokkal szemben megnyilvánuló diszkrimináció és előítélet, noha előfordulása és intenzitása változó. A külföldön tanuló hallgatók szemében a "faj" kérdése összekeveredik a nemzeti hovatartozás kérdésével, különösen akkor, ha a külföldi hallgató nemzetét kevesebbre értékeli az adott ország-

ban, mint amire a hallgató számít. Nagy-Britanniában például az indiai diákot nem bőrének színe, hanem külföldi mivolta alapján különböztetik meg, azért, mert országát nem tartják sokra az emberek. Az egyik kutató a Nyugat-Németországban tanuló színes bőrű diákokkal kapcsolatban a "státus sokk" kifejezést használta. A Bonnba érkező afrikai herceg, akit Nyugat-Németországban elsősorban, mint "afrikait" kezelnek, nem kapja meg azt a "státust", amelyre otthoni helyzete alapján számít. 2/ Klineberg professzor U görbével illusztrálta a külföldi hallgató alkalmazkodását. A görbe legalsó pontja jelöli azt az állapotot, amikor a hallgató tartózkodása idején a legkedvetlenebb. Igen lényeges, hogy a megkérdezett hallgató állapota a görbe melyik pontjának felel meg. Némelyik diáknak egy-két évre van szüksége, hogy kikerüljön a depressziós állapotból. Nyilvánvaló, hogy az egyénnek a körülményekhez való alkalmazkodása és elégedettsége az idő múlásával változik. Ez a folyamat természetesen befolyásolja a hallgatók viselkedését is a fogadó országgal szemben.

Megszlottak a vélemények abban a kérdésben, hogy érdemes-e a külföldi hallgatók számára külön speciális foglalkozásokat szervezni, vagy a meglévő képzési formákat alakítsák-e át a fejlődő országok igényeinek megfelelően. Nézeteket a résztvevők a következőkben foglalták össze: a legtöbb egyetemi-főiskolai kart nem lehet átalakítani /politika, filozófia, történelem stb./; vannak olyan tudományterületek, amelyek oktatását a fogadó országok általános tantervébe is föl lehetne venni /pl. trópusi betegségekkel kapcsolatos ismeretek/; a fejlődő országokból érkező hallgatók számára lehet

speciális képzési "szinteket" tervezni, de igen nehéz lenne a tanfolyamokat általánossá tenni; a külföldi hallgatók, különösen az első években, nem tudják megítélni szaktárgyaik hasznosságát országuk sajátos igényeinek szempontjából.

A Német Demokratikus Köztársaság főiskoláin tanuló fejlődő országokból érkezett fiatalok tanulmányi munkáját elemzi J. Rössler.⁺

A szerző két problémával foglalkozik részletesebben: a hallgatók előképzettségével és a képzés céljával, azaz a végzettek otthoni elhelyezkedésével. A fiatal nemzeti állam középiskolájának még a legjobban képzett, legtehetségesebb növendéke is hátrányban van német kollegájával szemben. Az NDK-ban folyó főiskolai oktatás a külföldiek számára sok új, előző tanulmányaikhoz nem mindig harmonikusan kapcsolódó, sőt helyenként az addigi képzéssel ellentétes elemeket tartalmaz. Még nem alakult ki egységes állásfoglalás abban a kérdésben, hogy miképpen lehetne ezt a hátrányt megszüntetni vagy legalábbis kellőképpen figyelembe venni. Az egyes egyetemeken, főiskolákon különféle módszereket alkalmaznak. Mindez, amit ebben az ügyben tesznek, egyéni kezdeményezés; inkább spontán érzésektől, mint alapos megfontolásoktól vezéreltetve járnak el. A külföldi hallgatóknak nyújtott segítség esetenként problematikus is válik, mivel teljesítményüket nem annyira az

⁺Rössler, J.: Das einheitliche sozialistische Bildungssystem und das Ausländerstudium in der DDR. /Az egységes szocialista oktatási rendszer és a külföldi hallgatók tanulmányai a Német Demokratikus Köztársaságban./ = Das Hochschulwesen. 1965. No.2. 103-111.p.

eredményen, hanem inkább szorgalmukon mérik le, s ezért jobb osztályzattal értékelik munkájukat, mint a hasonló eredményt produkáló német hallgatókét.

Az oktatók jól ismerik a helyzetet, éppen ezért állhatatosan követelik, hogy körültekintőbben válasszák ki a jelentkezőket és a nyelvi képzés ideje alatt fordítsanak nagyobb gondot szakmai előképzésükre. Moha erre kétségtelenül szükség és lehetőség is van, ez a követelés mégsem érinti a probléma gyökerét. A kiválasztás a felkészültségből eredő különbségeket sohasem egyenlítheti ki és az előkészítő időszak nem alkalmas a szakmai felkészítésre. A tanulmányok sikeres megkezdése előtt a külföldi hallgatóknak elsősorban a német nyelvet kell elsajátítaniuk, beleértve jövőendő tanulmányaik német szakszókincsét is. A főiskolai munkára való előkészítés csak akkor felelne meg a követelményeknek, ha a külföldi diák az NDK szakiskoláiban folyó képzéshöz hasonló gyakorlati, illetve politechnikai képzésben is részesülne. Ez azonban az előkészítő időszak jelentős meghosszabbodásával járna.

Természetesen meg kell oldani az előkészítő időszak minél egyszerűbb kihasználásának módját, hogy a jelölteket a lehető legjobban föl lehessen készíteni szakmai tanulmányaikra. A mérnöki szakoknál valószínűleg be kell vezetni legalább egy féléves politechnikai gyakorlatot a tulajdonképpeni egyetemi tanulmányok előtt. Azonban még így is maradnak jelentős különbségek, mivel a főiskolákra kerülő német fiatal érettségije mellett teljes érvényű szakmunkás-bizonyítvánnyal is rendelkezik. Mindent egybevéve még a legjobb kiválasztás és az előkészítő időszak optimális, tehát minden egyes szak szempontjából legcélszerűbb kihasználása is csak csökkent a kü-

lönbséget, de megszüntetni sohasem fogja. Az a felfogás, hogy a főlkészültségben mutatkozó eltérést a tanulmányok megkezdéséig lehetőleg teljesen megszüntessék, s ezáltal a külföldi hallgatónak ugyanazokat az osólyeket adják meg, mint a német hallgatóknak, együtt jár azzal az elképzeléssel /és a jelenlegi gyakorlattal/, hogy a külföldi és a német hallgatók képzése teljesen azonos legyen. Az előképzettségéből adódó lényeges különbségek azonban jogossá teszik azt a kérdést, hogy lehetséges-e egyáltalán teljesen azonos studium, és ha igen, célszerű-e. Ez a probléma összefügg a képzés céljával és a végzett hallgatók későbbi alkalmazásával. A külföldi hallgatók általában akkor érik el a legjobb eredményeket - a trópus és szubtrópus mezőgazdasági és közgazdasági szakok kivételével - ha ugyanolyan képzést kapnak, mint német kollégáik.

A szerző úgy véli, hogy a fiatal nemzeti államokból származó hallgatókat - tekintettel különböző előképzettségükre és készségeikre - más módon kell oktatni, mint a hazai fiatalokat. Nem másfajta értéki képzést kell kapniuk, de tekintettel kell lenni a hazájukban folytatandó tevékenységre, az ottani körülményekre. Rösslernek nincsenek világos elképzelései arról, hogy hogyan kellene módosítani az egyes szakokon a képzést a más társadalmi, földrajzi, etnográfiai stb. feltételeknek megfelelően. Csupán arra a két szakra vonatkozóan vet föl néhány gondolatot, amelyet az NDK-ban különösen sok külföldi hallgató látogat. Az orvosképzésben a rendes képzést mindössze a trópusi gyógyászattal kapcsolatos speciális képzéssel lehetne kiegészíteni. Sok fiatal nemzeti állam társadalmi fejlettségi foka, továbbá az eltérő földrajzi környezet következtében ezekben az államokban gyakoriak olyan betegségek,

amelyek Európában csaknem ismeretlenek. A klinikai szemeszterekben nagyobb hangsúllyal kellene tárgyalni ezeket a betegségeket. A külföldi hallgatóknak olyan szociálhigiéniai képzést kellene nyújtani, amely segítségükre lehet hazájuk sajátos egészségügyi problémáinak megoldásában.

Különösen a mérnöki tárgyak esetében kerül előtérbe a szakosodás kérdése. A fejlődő országok és a Német Demokratikus Köztársaság szakemberszükséglete számos kérdésben eltér egymástól. Gyakran nehéz megállapítani, milyen fokú szakosodás lenne a legszerencsésebb a küldő állam szükségleteinek kielégítésére. A képzés tartalmát a fejlődő országokkal együttműködve lehetne kidolgozni. Természetesen szem előtt kell tartani a küldő országok hivatalos szerveinek alaposabb tájékoztatását is.

Napjainkban általánosan elismerik a főiskolát végzett szakemberek továbbképzésének szükségességét. Ezt a kérdést is a külföldi hallgatók sajátos feltételeiből kiindulva kellene megvilágítani. Elképzelhetőnek tartja a szerző, hogy az NDK-ban végzett külföldi hallgatók szakosítása csak akkor kezdődjék, amikor az illető hazájában már munkahelyet talált. A továbbképzés rendkívül sok és gyakran újszerű problémát vet föl. Előnyös volna például a továbbképzést a levelező oktatás valamilyen formájában megvalósítani. A továbbképzés költségeinek és eredményességének figyelembe ^{ve}vétele mellett nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a továbbképzés, illetve a szakosítás e formája révén jelentős előny származna mindkét félre nézve, többek között a tanulmányok befejezése utáni szervezett tudományos kapcsolatok következtében is.

A külföldiek képzésének módosítása külön terhet róna a tantestületre. A hallgatókkal való foglalkozásnak az előadá-

sokon és a szemináriumokon kívül sajátos feltételei vannak, és a diákoktól eredményeket várunk; a pedagógiai munkát nem lehet csak úgy mellékesen végezni. Az az oktató, aki a német hallgatók százai mellett két vagy három külföldit tanít, nem képes ezt a feladatot ellátni. A hallgatók észszerű koncentrációja esetén azonban a valóban sok terheléssel járó munkafordítás racionálissá és lehetségessé válik. De az ilyen koncentráció nem juttathat egyes főiskolákat monopolhelyzetbe és nem is lehet a külföldi hallgatókat megakadályozni abban, hogy ne azokon a főiskolákon tanuljanak, amelyeket hazájukban különösen sokra tartanak. Ezeket a szempontokat azonban a legfontosabb szakok meghatározott intézményekben történő oktatásával messzemenően figyelembe lehetne venni.

Az 1960-as években az USA egyetemeit mindinkább elárasztották a külföldi hallgatók. Számuk sok főiskolán megközelíti a teljes hallgatólétszám 10 százalékát. Ez a körülmény számos amerikai pedagógust arra késztetett, hogy az oktatás jobb megszervezése érdekében összegyűjtse és elemezze a külföldi diákokra vonatkozó tapasztalatokat. A.S.Livingstone munkájában⁺ mintegy összefoglalta a különböző tanulmányok mondanivalóját.

Az amerikai felsőoktatási intézményekben tanuló külföldi diákok közül a legtöbben irodalomtudománnyal, pedagógiával és orvostudománnyal foglalkoznak. Meglehetősen sokan társada-

⁺Livingstone, A.S.: The international student. /Külföldi hallgatók az Amerikai Egyesült Államokban./ Manchester, 1964. Univ. of Manchester. 56 p.

lontudományi, jogi, természettudományi és művészeti képzésben részesülnek. Legkevesebben a gépészmérnök és az agrárhallgatók vannak. A társadalomtudomány szakos hallgatók előképzettsége nagyjából kielégítő, a műszaki hallgatóknak azonban igen sok nehézséget okoz a nem megfelelő színvonalu fölkeszültség. A műszaki pályát választókat ezért helyesebb nem egyetemre, hanem főiskolára /college/ irányítani. A szerző véleménye szerint a hallgató lehetőleg hazájában részesüljön alapképzésben és csak a szakképzést szerezzze meg külföldön. A motivációt és a képzés eredményességét kedvezően befolyásolja, ha a kiküldő ország előzetesen fölmeri, hogy melyek azok a területek, ahol az elkövetkező 5-10 évben szakemberekre van szükség. Ismerni kell annak az országnak a képzési rendszerét is /tanulmányi programok, előképzettségi feltételek stb./, ahová a hallgatókat küldik. Ezt egy olyan nemzetközi tájékoztató szervezet létrehozása segítené elő, amely fölvilágosítást tudna adni a különféle országok oktatási rendszeréről és az oktatás módjáról. A külföldi oktatási intézmény és az otthoni felelős szerv tartson állandó kapcsolatot. De ne csak a küldő ország, hanem maga a diák is legyen tisztában a vele szemben támasztott követelményekkel.

Vizsgálatokat végeztek tanulmányi idejük első felét már letöltött és utolsóéves hallgatókkal. Megkérdezték tőlük, hogy mit vártak az egyetemi tanulmányoktól és elvárásaik milyen mértékben feleltek meg a valóságnak. A legtöbb diák túlságosan nagy reményekkel érkezett. Mivel ezeknek a hallgatóknak nem voltak reális ismereteik a fogadó országról, sok csalódás érte őket. Kifogásolták, hogy keveset tudnak hazájukról, hogy az emberek nem fordulnak megértéssel felőjük. A hall-

gatók másik része minőségileg új tapasztalatokat szerezve sok szempontból jelentősen fejlődött: új képességeik bontakoztak ki, nőtt munka- és kezdeményezőképes⁺ségük. A távollét perspektívájából hazájukat is jobban meg tudták érteni.

A hazatérő külföldi diákot a szerző szerint két tényező befolyásolja: saját érzelmei a visszatéréssel kapcsolatban és az, hogy mennyiben tudja a külföldön tanultakat otthon hasznosítani. Az első tényező függ attól, hogy milyen eredményeket ért el a hallgató tanulmányai során, hogy milyen kapcsolatokat szerzett, hogy milyenek az otthoni körülményei stb. Megkönnyíti a visszatérést, ha a hallgató tisztában van azzal, mi vár otthon rá. Tájékoztatni kell arról, hogy távolléte alatt szakterülete hazájában milyen fejlődést ért el. Egy 1955-ben készült tanulmányban /Hill, J. and R.: The Western educated man in India/ a szerzők megállapították, hogy az Amerikában és Nagy-Britanniában képzett indiai hallgatók 55 százaléka otthon nem végzettségének megfelelő szakterületen dolgozik. A külföldön szerzett tapasztalatok felhasználhatóságáról még igen kevés ismeretünk van, noha feltárása fontos feladat.

A Fémet Szövetségi Köztársaságban a külföldi hallgatók tanulmányi munkájának támogatására különleges kurzusokat szerveznek, ahol a diákok egy oktató irányítása mellett készülnek fel a vizsgákra. A tanfolyamok /szemináriumok/ programja, módszere még nem alakult ki, a különböző felsőoktatási intézményekben eltérő szempontok alapján keresik a legmegfelelőbb megoldásokat. Ugy véljük, két ilyen tutor-program bemutatása hasznos tapasztalatokat adhat.

Egy, az Aacheni Műszaki Főiskolán végzett felmérés⁺ meg-

⁺Weber, W.: Das Fachmentorenprogramm der Technischen Hochschule Aachen. /A szakmai mentorokra vonatkozó program az Aacheni Műszaki Főiskolán./ = Die Deutsche Universitätszeitung vereinigt mit Hochschul-Dienst. 1970. No.4. 4-5.p.

állapította, hogy a külföldi hallgatók vizsgaeredményei jelentős mértékben elmaradtak a német hallgatók vizsgaeredményei mögött. A külföldieknek mindössze 10 százaléka jelentkezett előírásszerűen a második szemeszter után az elővizsga /Vordiplom/ első részére, s ezek közül is mintegy 40 százalék - többé-kevésbé elfogadható igazolások alapján - visszalépett a vizsgától. Ezért a főiskola szenátusa 1962 januárjában elhatározta, hogy egy ugynevezett szakmai mentorprogramot dolgoz ki. A szakmai mentorok /patronáló tanárok/ tudományos tanársegédek, akiknek speciális és kizárólagos feladatuk abból áll, hogy egy tanszék oktatási tevékenységével kapcsolatban szakmai tanácsadással támogassák a külföldi hallgatók tanulmányi munkáját. Feladatuk megvalósítása érdekében a szakmai mentorok a rendes előadásokkal és gyakorlatokkal párhuzamosan, gyakorlatokból és szemináriumokból álló különleges kurzusokat szerveznek és vezetnek. A gyakorlatokon ugyanazzal az anyaggal foglalkoznak, mint a kötelező egyetemi gyakorlatokon, azonban tekintettel a résztvevők kisebb számára, fokozott intenzitással. A szakmentor először azt magyarázza meg, milyen összefüggésben állnak a gyakorlat során meghatározott feladatok az előadás anyagával. Ezután közösen megbeszélik a feladatokat, amelyek megoldása 10-12 személyből álló csoportokban történik. Minden csoportot az egész szemeszter alatt ugyanaz a mentor irányít. A szemeszterek kezdetén és végén a hallgatók zárthelyi dolgozatot írnak, e dolgozatok eredménye azonban nem befolyásolja a diplomát megelőző osztályzatokat. A zárthelyi dolgozatok azt a célt szolgálják, hogy a hallgatók lemérjék saját tudásukat és megismer-

kedjenek a vizsgák gyakorlatával; a tanszékek pedig képet kapnak az első szemesztert végző hallgatók felkészültségéről.

A szemináriumokon 15-20 hallgatóból álló csoportokban, közös vita alapján dolgozzák fel az egyes előadások súlyponti kérdéseit. A szeminárium fő célja, hogy jobban megismertesse a külföldi hallgatókkal a tudományos gondolkodás szisztémáját és a tudományos munka módszertanát. A legtöbb szakmai mentor fogadóórát is rendszeresített, amelyeken - naponta legalább két órán - tanácsokat adnak a hallgatóknak. A professzorok előadásainak felhívják a figyelmet a külföldi hallgatók számára rendszeresített kurzusokra - ezenkívül e tanfolyamokat lehetőség szerint az előadások rendjéről szóló értesítésekben, hirdetésekben is feltüntetik.

Elvileg a német hallgatóknak is lehetőségük van arra, hogy a szakmentori tanfolyamokon - a nyelvvörák kivételével - részt vegyenek. Bár a szakmai mentorok a német hallgatók között is propagálják a kurzusokat, egyes tanszékek arról számolnak be, hogy a német hallgatók nem jelentkeznek ezekre.

A tanfolyamok elméletileg két óra többlet elfoglaltságot jelentenek szakonként a külföldi hallgatók számára. Minden olyan tanszék, amelyen szakmai mentorok működnek, jelentős mértékű házi feladattal is ellátja a hallgatókat, s azoknak elvégzését meg is követeli tőlük. A szakmentori tanfolyamokon való részvétel azonban alig jelent többletmunkát a hallgatóknak, hiszen a tanfolyam segítségével házi feladatukat gyorsabban és szakszerűbben tudják megoldani.

A szakmentori tanfolyamok keretében szervezett gyakorlatokon és szemináriumokon való részvétel elvileg önkéntes. Vannak azonban tanszékek, amelyek a kötelező gyakorlatokat

szétválasztják, s külön gyakorlatokat tartanak a német és a külföldi hallgatók számára. A kötelező gyakorlatokon a részvétel általános, s az érdeklődés igen élénk. Az önkéntes gyakorlatokon a hallgatóknak 25-30 százaléka jelenik meg; a vizsgaidőszakok közeledtével természetesen az arány növekedik.

A mentor-program bevezetése óta a külföldi hallgatóknak több, mint 50 százaléka már a második szemeszter után jelentkezik az elővizsga első részére. A vizsgától való, orvosi bizonyítvánnyal megindokolt visszalépés 40 százalékról 10 százalékra csökkent.

Mindent egybevetve bebizonyosodott, hogy a szakmai mentorokra vonatkozó program bevezetése óta a külföldi hallgatók tanulmányi eredménye jelentős mértékben javult. A németek és a külföldiek közötti eredménykülönbségek ugyan még mindig fennállnak, de már jóval kisebbek, mint 1963 előtt. A szakmai mentorokra vonatkozó program - a módosított felvételi rendszerrel együtt - jelentősen hozzájárult a külföldi hallgatók szakmai oktatási körülményeinek megjavításához. A program a hallgatók körében kifejezetten pozitív visszhangot váltott ki. A magasabb évfolyamokat látogató külföldi hallgatók az előző szemeszterekre visszapillantva már éppen azt kifogásolják, hogy a szakmentori kurzusok nem voltak kötelezőek; úgy vélik, hogy a kényszer az érdekeltek javát szolgálta volna. Ezen túlmenően a hallgatók most már azt is szeretnék, ha a szakmentori programot a diploma-elővizsgát /Diplomverprüfung/ követő szemeszterekben is megvalósítanák.

Az aacheni mentor-program hiányossága, hogy az egyetemi tanárok nem mindig azokat a személyeket választják ki a szakmentori feladatok ellátására, akik a külföldi hallgatók

oktatására a legalkalmasabbak. Ehhez járul, hogy - különösen a műszaki főiskolán - az oktatási tevékenységben résztvevő tanársegédek és docensek a legritkább esetben rendelkeznek megfelelő metodikai-didaktikai képzettséggel, s ez a hiányosság a külföldi hallgatókkal való foglalkozás során különösen érezteti hatását.

A Főiskola szenátusa újabban egy bizottságot hozott létre, amelynek az a feladata, hogy a külföldi hallgatók számára szervezett előkészítő és a ⁶ tanulmányokkal párhuzamosan haladó kurzusok kérdésével foglalkozzon. A bizottság többek között azt is megvizsgálja majd, nem volna-e mód arra, hogy a szaktanulmányokat, a külföldi hallgatók német nyelvű képzését és a szakmentori programot valamilyen egységbe foglalják, hogy e három oktatási forma együttesen még eredményesebb lehessen.

A Freiburgi Egyetem Külügyi Hivatala az 1967-68. évi téli szemeszter kezdetén avval a feladattal bízta meg Schulz professzort⁺, hogy dolgozzon ki egy programot a külföldi hallgatókkal foglalkozó tutorok munkájára. Mivel a tutor-munkának Freiburgban - legalább is a szellemtudományok területén - még semmiféle tradíciója nem volt, a programot az első időkben mind a professzorok, mind az egyetemi hallgatók társzkodással fogadták. Ennek ellenére az 1969. évi nyári szemeszterben már 14 tutor tanfolyam működött.

A tanfolyamokat - először kísérleti jelleggel - a német egyetemi hallgatók számára is megnyitották, abból az elgondolásból kiindulva, hogy ha a külföldi hallgatók ilyen ki-

⁺Schulz, H.F.: Tutorarbeit des Akademischen Auslandsamtes der Universität Freiburg. /A Freiburgi Egyetem Külügyi Hivatala tutorainak munkájáról./ = Die Deutsche Universitätszeitung vereinigt mit Hochschul-Dienst. 1970. No.4. 5-9.p.

sebb, szakmai jellegű csoportokban szorosabban együttműködhetnek német kollégáikkal, ez elő fogja segíteni beilleszkedésüket a német egyetemi életbe.

Három szemeszter tapasztalatai azt bizonyították, hogy a német hallgatók felvétele a tanfolyamokba a legtöbb esetben jól bevált. A német és a külföldi hallgatók között szorosabb kapcsolat alakult ki; a német hallgatók vitákba, megbeszélésekbe való bekapcsolódása élénkítően hatott a csoport tevékenységére, s a külföldi kollégák tartózkodását nagy mértékben feloldotta. Fennállt azonban annak a veszélye, hogy a német hallgatók - jobb nyelvtudásuk következtében - domináns szerepet fognak játszani a csoportokban. Nagyon sok függött tehát a tutorok ügyességétől, hogy - kellő diplomáciai érzékel - mikor avatkoznak be irányító módon a tanfolyam munkájába.

Az eddigi tapasztalatok alapján a tutor-tanfolyamok három fő típusa /az előadásokhoz, a szakterülethez igazodó munkaközösségek és a szemináriumok formájában működő csoportok/ közül az előadásokhoz igazodóan szervezett tutor-kurzusok - különösen a tömegesen látogatott fakultásokon - elsődleges jelentőségűek. A külföldieknek különösen sok nehézséget okoz az előadások földolgozása. Az előadásokról készített jegyzeteik "nem kielégítőek", "elsikkadnak az összefüggések", "nem veszik észre a lényegét". Ugy látszik, hogy egyes előadók az előzőleg már írásban elkészített előadást tulságosan gyorsan olvassák fel. Ehhez járul, hogy az előadott anyag végleges - szinte "nyomdakész"-formában hangzik el, s így nem tud elevenen élő kapcsolat kialakulni az anyag és a hallgató-ság között. Az előadók nem veszik figyelembe továbbá, hogy a

hallgatók befogadóképessége is korlátozott. A külföldi hallgatóknál az elégtelen nyelvi ismeretek vagy a szükséges alapismeretek, előtanulmányok hiányában veszendőbe megy az előadás számos lényeges eleme. Csak kevesen profitálnak az előadásokból; a többieket ez a szituáció vagy felületességre neveli - hiszen problémáikat ugysem tudják megoldani - vagy pedig csalódottan teljesen abbahagyják az előadások látogatását. Egy másik csoport az előadásoknak nem látja más értelmét, csak azt, hogy tiszta és gondosan fogalmazott német szöveget hallgasson a saját szakterületén, és ezzel is bővítse nyelvtudását. A tutoroknak tehát mindig ügyelniük kell arra, hogy az általuk vezetett kurzusok menete megfelelően igazodjon azokhoz az előadásokhoz és gyakorlatokhoz, amelyek kiegészítéseként e kurzusokat létrehozzák. Az előadáson elhangzott alapismereteket mindig újra és újra el kell magyarázni, és fel kell dolgozni. Ehhez természetesen az is szükséges, hogy a tutorok állandó és szoros kapcsolatokat tartsanak az illetékes professzorokkal, és folyamatosan tájékozva legyenek arról, mivel és milyen formában foglalkoznak majd a soron következő oktatási programok alkalmával. Másrészt viszont ez a szoros együttműködés a professzorok számára is lehetővé teszi, hogy a tutorok révén folyamatosan tájékozódjanak munkájuk hatékonyságáról; melyek voltak azok a gondolatok és problémák, amelyeket hallgatóik világosan megértettek, s melyeket kellett volna még tisztábban kidolgozniuk.

A külföldi hallgatók számára készült tutor-programban különös gondot kell fordítani a didaktikailag jól átgondolt eljárásokkal operáló kurzusokra. Ha nem gondoskodunk ilyen módon a tutorok irányításáról és támogatásáról, úgy teljesen a véletlentől függ, vajon egy tutor-tanfolyam értel-

mes és eredményes munkát fog-e végezni, vagy pedig a hallgatók hamarosan abbahagyják a tanfolyam látogatását, mert "abból úgy sem jön ki semmiféle értelmes dolog".

Nyilvánvalóan az lenne a legszerekenesebb megoldás, ha a tutorok patronálását ugyanazok a szak-professzorok vállalhatnák, akiknek előadásaihoz a tutor-kurzusokat kiegészítésként mellőrendelték. Ha ezt nem lehet biztosítani, úgy egy didaktikailag tapasztalt és a tanfolyamok iránt érdeklődő oktatót kell megbizni azszal, hogy a szakterületével kapcsolatos feladatokat ellássa.

A tutor-tanfolyamok munkájának felmérésére egy három részből álló vizsgálatot szerveztek: a/ a szerző felkereste és megfigyelte a csoportokat munkájuk közben; b/ már munkájuk megkezdése előtt kötelezték a tutorokat arra, hogy tevékenységükről és tapasztalataikról beszámolót készítsenek; c/ kérdőívek segítségével felmérték, hogyan vélekednek a tanfolyamokról az azokon résztvevő hallgatók.

A tutorok a szemeszter kezdetén három segédesszközt kaptak: egy tömören megfogalmazott emlékeztetőt, amely adminisztrációs-igazgatástechnikai útmutatásokat tartalmazott; a néhány didaktikai alapszabályt magában foglaló emlékeztetőt; egy kérdés-katalógust, amelyet kiindulási alapként használhattak fel a tapasztalataikról készített jelentések összeállításánál. A 20 kérdésből álló katalógus az alábbi szempontokat tartalmazta: a tanfolyamok résztvevőinek összetétele; a résztvevők német nyelvtudása és szakmai előképzettsége; milyen nehézségekkel találkoztak a külföldi hallgatók freiburgi tanulmányaik ideje alatt; milyen kapcsolat alakult ki a tutor és a tanfolyammal párhuzamosan foglalkozást tartó e-

gyetemi oktató között. A további kérdések a gyakorlatok lefolytatására, a tanfolyam résztvevőivel kialakított személyes kapcsolatokra vonatkoztak, valamint arra, hogy miképpen alakult a német hallgatók részvétele a csoportokban, és hogy milyen mértékben kapcsolódtak be a tanfolyam munkájába.

Azt, hogy a didaktikai utmutatást és a kérdéseket a tutorok helyesen fogták fel, és segítségnek, kiindulási alapnak, s nem pedig valamiféle "szellemi pórásznak" tekintették, egyrésztől megállapítható volt a tutorok egyénileg megfogalmazott jelentéseiből is, amelyek^{Erek} bőségesen foglalkoztak olyan kérdésekkel, amelyekre a kérdések jegyzéke nem tért ki, de amelyeket ők munkájuk tapasztalatai alapján lényegesnek ítélték.

Hogy az egész program értékelésében ne csupán eseti, alkalmasszerű személyes benyomásokra és a tutorok jelentéseire kelljen támaszkodni, valamint annak érdekében, hogy a lehetőségekhez képest minél több javaslatot szerezzenek a program továbbfejlesztéséhez, az 1969. évi nyári szemeszter végén közvéleménykutatást végeztek a tanfolyamok résztvevői között. A kérdőív összeállításának alapelve a rövidség, az egyszerűség és a világos kérdésfeltevés volt. Csak így lehet ugyanis több-kevesebb biztonsággal elérni, hogy a hallgatók nyíltan és őszintén válaszoljanak. Hasznosnak bizonyult az is, hogy a kérdőíveket az utolsó munkalláson töltötték ki a hallgatókkal, és a kiállított kérdőíveket ott azonnal be is szedték. Ennek a módszernek volt köszönhető, hogy a tanfolyamokon résztvevő hallgatók 75 százaléka /60 hallgató/ válaszolt a kérdésekre.

A kérdőívek kiértékelése után a következőket lehetett

megállapítani: a hallgatók 93,3 százaléka ismét részt venne a tutor-tanfolyamon, ha újból kezdené tanulmányait; 91,6 százalék megfelelőnek tartotta a tutor-program jelenlegi formáját; 86,6 százaléknak az volt a véleménye, hogy a tanfolyamokon való részvétel nélkül nem tudta volna ugyanazokat a tanulmányi eredményeket elérni. Csak 8,3 százalék nyilatkozott úgy, hogy ugyanazokat az eredményeket érte volna el, ha az egyéni tanulásra több időt fordított volna. 5 százalék ebben a kérdésben bizonytalan volt.

A diákok 76 százaléka a tanfolyamok optimális munkaformájaként a közös megbeszélést, a vitát jelölte meg; 10 százalék a már megtanult anyagra vonatkozó visszakérdezést választotta, 5 százalék a vegyes forma mellett döntött /megbeszélés és visszakérdezés/. Mindössze 1 hallgató akadt, aki a tutor által tartandó előadás mellett szavazott.

A hallgatók legnagyobb része késznek mutatkozott arra is, hogy munkaideje nem is csekély részét a tanfolyamokra való felkészülésre fordítsa. Ezzel szemben a tutorok néhányszor jelentésükben arról panaszkodtak, hogy a tanfolyam résztvevői odahaza nem készültek fel kellőképpen a következő órára. A hallgatók 10 százaléka úgy vélekedett, hogy fél- vagy egyórás munka is elegendő a felkészülésre. A hallgatók zöme - 36,6 százalék - ezzel szemben egytől két óráig terjedő időt fordít erre a célra; 16,6 százalék kettőtől három óráig, 16,6 százalék pedig háromtól négy órát szánt tanulásra. 6 százaléknak négy-öt órára, 3,3 százaléknak öt-hat órára volt szükség. Mindössze egy-egy hallgató vélekedett úgy, hogy hét-nyolc, kilenc-tíz, illetve tizenegy-tizenkét óra szükséges.

ges számára a felkészüléshez. Még az azonos kurzusok résztvevői is egymástól lényegesen eltérő adatot jelöltek meg arra nézve, mennyi időre van szükség egy órára való felkészülésre /ebben nyilvánvalóan jelentős szerepe volt az egymástól eltérő nyelv-, illetve szaktudásnak/. A szerző úgy véli, hogy az átlagos időráfordítási igény két-három óra.

A tutor-tanfolyamok szemészterről szemészterre egyre nagyobb létszámmal működtek. Az ilyen, kiegészítő jellegű oktatási forma iránt megnyilvánuló érdeklődés a külföldi hallgatók között nagy mértékben megnövekedett.

Kétéves szervező tevékenység után a külföldi hallgatók számára kidolgozott tutor-program rendszeres oktatási formává vált a Freiburgi Egyetemen. Ma már nincsen kétség afelől, hogy ez a program jelentős segítséget nyújtott ahhoz, hogy a külföldi hallgatók gyorsabban és kevesebb nehézség árán illeszkedjenek be a nekik idegen, német egyetemi életbe. Mindez azt eredményezi, hogy nagyobb sikerrel folytathatják tanulmányaikat - ez pedig nemcsak a hallgatóknak, hanem az egyetemnek is érdekében áll.

Az eddigiekben ismertetett elsősorban elméleti, probléma feltáró, illetőleg leíró tanulmányok után bemutatunk néhány konkrét vizsgálatot is, amelyek az általunk végzett felméréshez hasonló módszert alkalmaztak.

A lengyel Felsőoktatási Kutatócsoport 1962-ben vizsgálatot végzett a Lódzi Egyetem lengyel nyelvi előkészítő tanfolyamán tanuló külföldi tanulók beilleszkedéséről. A fel-

+ Bielańska, B.: Procesy adaptacji studentów zagranicznych w pierwszym roku ich pobytu w Polsce. /Külföldi egyetemi hallgatók alkalmazkodása lengyelországi tartózkodásuk első évében./ Warszawa, 1963, Międzyuczelniany Zakład Badań nad Szkolnictwem Wyższym. 36 p.

mérést csupán próbának szánták, céljuk olyan következtetések levonása volt, amelyeket egy későbbi vizsgálat során fel tudnak használni. A megkérdezett tanulók kb. hat hónapja tartózkodtak Lengyelországban, a vizsgálat tehát az új környezeti feltételekhez való alkalmazkodás kezdeti szakaszát tükrözi. A vizsgált személyek a lengyel nyelvi előkészítő tanfolyam hallgatóinak mintegy ötödrészét tették ki. Elsősorban azokat a hallgatókat választották ki, akiknek a lengyel nyelv elsajátításával sok nehézségük volt. A 37 /35 férfi és 2 nő/ megkérdezett tanuló közül 29 fejlődő országból érkezett /8 hallgató nemzetiségéről nincs adatunk/. A diákok fele műszaki, egynegyede orvosi egyetemre készült. A vizsgálat módszere a kérdőíven alapuló interjú volt, a kérdőív 63 kérdést tartalmazott.

A megkérdezettek többsége már odautazása előtt tájékozódott Lengyelországról. 18 hallgató folyóiratokból, filmekből szerezte ismereteit, 7 a lengyel diplomáciai képviselőtől kapott információt, hatan különféle ifjúsági szervezeteknél érdeklődtek, négynek személyes kapcsolata volt lengyelekkel. 10 hallgató azért akart Lengyelországban továbbtanulni, mert magas színvonalúnak tartotta a lengyel felsőoktatási intézményekben folyó képzést. 8 fiatal politikai okokból jött az országba, öten érdeklődtek Lengyelország iránt, 5 hallgatót pedig "rábeszéltek" a Lengyelországban folytatandó tanulásra, /a többi diákról nincs adat/.

A vizsgált személyek kétharmada - elsősorban azok, akik azért mentek az országba, mert úgy vélték, hogy a képzési színvonal jobb, mint az otthoni - könnyen alkalmazkodott a

lengyel viszonyokhoz, és nagyjából hozzászokott az ottani életmódhoz. A legtöbb problémát az éghajlathoz és az idegen szokásokhoz való alkalmazkodás okozta. Anyagi nehézségei 5 hallgatónak voltak, nyelvi problémákról négyen hivatkoztak. A menzai ellátással megkérdezettek fele elégedetlen volt. A pihenési feltételekre nem panaszkodtak, a tanulási feltételeket azonban a 3-4 ágyas diákokthoz szobákban sokan nem tartották kielégítőnek.

A megkérdezettek háromnegyed része általában jónak találta a diákokthoz kialakult kapcsolatot a lengyel hallgatókkal. A negatív választ adók a lányok miatti ellentétre, a lengyelek barátságtalan magatartására hivatkoztak. Megemlézték, hogy nem ismerik egymást eléggé, és hibának tartották, hogy a külföldiek több ösztöndíjat kapnak, mint a lengyelek. A külföldi diákok úgy vélték, hogy ha több alkalmuk lenne arra, hogy találkozzanak a lengyelekkel, jobban megismernék egymást, és így kapcsolatuk is megjavulna. A külföldi hallgatók szerint a lengyel főiskolások túl sok alkoholt fogyasztanak, túl "zajosan" élnek. Többségük szerint a lengyel egyetemisták nem szeretik a külföldieket. Heten úgy gondolják, hogy a lengyelek elkülönülnek a külföldiektől, tizenhárom hallgató szerint nem különülnek el. Tizenegyen azt állították, hogy a külföldiek különülnek el a lengyelektől, tizen ellenkező nézetet hangoztattak. A megkérdezettek fele úgy vélekedett, hogy a lengyel hallgatók könnyen kötnek barátságot a külföldiekkel. A nőhallgatókkal lényegesen több külföldi diáknak van kapcsolata. A lengyel egyetemistáktól 32-en kértek segítséget és 22-en meg is kapták azt. A lengyel hallgatók elsősorban a nyelvtanulásban segítettek a külföldieknek, de

megismertették őket a főiskolai élettel és az országgal is.

A nyelvtanulásban a legtöbb nehézséget a lengyel nyelvtan, a fonetika és a beszélgetés okozta. Az előkészítő intézet tanítási módszerét a megkérdezettek mintegy 20 százaléka kifogásolta; felhívták a figyelmet az oktatókkal való rossz kapcsolatra. Házi feladataik elvégzésében a lengyelek nem igen segítik őket. A hallgatók többségének alkalma van arra, hogy az intézeten kívül is beszéljen lengyelül. A megkérdezettek fele szerint az intézet nem nyújt kellő segítséget a mindennapi élethez szükséges információk megszerzésében; ismereteiket legtöbbször kollégáktól, ismerősektől nyerik.

A vizsgált személyek kétharmada jól ismerte a lengyel egyetemisták érdekvédelmi szervezetét, bár konkrét kéréssel csak 6 hallgató fordult a Lengyel Főiskolások Szövetségéhez. Sokan úgy gondolják, hogy a szövetségnek elsősorban összejövetelek, találkozók szervezésével kell segíteni a külföldi hallgatók beilleszkedését, a lengyel fiatalokkal való kapcsolatok kialakulását. A megkérdezettek fele legalább egyszer részt is vett az ifjusági szervezet valamelyik rendezvényén.

A kísérleti személyek 30 százaléka nem tudott beilleszkedni négy hónap alatt a lengyelországi viszonyokba. Az adaptáció elsősorban azoknak a külföldi hallgatóknak okozott nehézséget, akik negatívan értékelték a lengyelek és a külföldiek között kialakult kapcsolatot és a diákotthonban uralkodó viszonyokról is kedvezőtlenül nyilatkoztak. Az alkalmazkodni nehezen tudó hallgatóknak nincsenek barátaik, ezért föltehető, hogy a diákotthonban őket ért kellemetlen benyomásaikat kivetítik az egész társadalomra. A nehezen beilleszkedő külföldiek sorában többen vannak olyanok, akik

politikai okok miatt utaztak Lengyelországba. 10 olyan hallgató közül viszont, aki csak tanulmányi szempontok figyelembevételével választotta ezt az országot, 9 könnyen alkalmazkodott a lengyel viszonyokhoz. Összefüggést tételezhetünk föl tehát az adaptáció foka és az ország kiválasztásának motivációja között.

4 prágai November 17. Egyetem Társadalomtudományi Karának szociológiai tanszéke 1966-67-ben vizsgálatot szervezett a fejlődő országokból Csehszlovákiába érkező diákok egy 640 hallgatóból álló csoportjának beilleszkedési problémáiról.⁺ Az általános szempontok felmérésére kérdőíves módszert alkalmaztak. A megkérdezetteket az alábbi öt földrajzi terület szerint csoportosították: Afrika francia nyelvet használó országai, kivéve az arab államokat; Afrika angol nyelvet használó országai, kivéve az arab államokat; arab országok; Latin-amerikai országok; ázsiai országok.

A vizsgálat során beigazolódott, hogy a különféle országokból érkezett diákok beilleszkedésével kapcsolatos számos probléma különbözőképpen vetődik föl, és a megoldásra is más és más lehetőségek nyílnak. A külföldi hallgatók többsége szívesen tanul és pozitívan viszonyul a csehszlovákiai szocialista társadalmi rendszerhez. Az új életkörülményekhez való alkalmazkodás azonban igen sok nehézséget jelentett. Az első időszakban az idegen ételek és az éghajlat okozott sok gondot, ehhez azonban bizonyos idő múltán sikerült hozzászokniuk. A változások kellemetlen hatásait tapasztaló diákok

⁺Spundová, S.: Problémí vospitanyija v svjazi sz priszposzablivamosztyu inosztrannyh sztudentov iz razvijajusosehszja sztran k uszlovijam ucsebh v goszdarsztvah-cslenah SZSV. /Oktatási problémák a fejlődő országokból érkező tanulóknak a KGSZ országok képzési feltételeihez történő alkalmazkodásával kapcsolatban./ /Készirat./

száma a csehszlovákiai tartózkodás 3. és 5. évében nő, később kb. az 1. év szintjére csökken. A hallgatók többségének egészségi állapota nem befolyásolta kedvezőtlenül beilleszkedésüket. Az orvosi statisztika adatai szerint leggyakrabban gyomorzavarokban, légúti megbetegedésekben és az idegrendszer, valamint a pszichikum túlterhelése következtében fellépő kimerültségben szenvedtek.

A magányosság intenzitása és növekedési görbéje eltérő a különféle országok diákjainál. A magányosság érzése az afrikai angol nyelvet használó országokból érkezett hallgatóknál a legerősebb, legalacsonyabb mértékben az ázsiai országok diákjainál tapasztalható. Az afrikai hallgatókról készített görbe azt mutatja, hogy a magányosság a tartózkodás első évének végén jelentősen csökken, azonban az 5. Csehszlovákiában töltött évben ismét emelkedik.

A fejlődő országok diákjainak legnagyobb problémája a nyelvtanulás. A November 17. Egyetemen az angol vagy francia nyelvet ismerő hallgatóknak lehetőségük van arra, hogy a fenti nyelvek egyikéből hallgassanak előadásokat. A többi csehszlovákiai felsőoktatási intézmény külföldi hallgatói általában 10 hónapot töltenek el a cseh vagy a szlovák nyelv megtanulásával. Akinek különös nehézségei vannak, módot kap arra, hogy közvetítő nyelven tartott foglalkozásokra járjon.

A külföldi hallgatók kellő tapasztalat híján nem jól osztják be a tananyagot, halmozzák a vizsgákat, és ezért nem is tudják letenni őket a meghatározott időben. A fejlődő országok diákjai oktatásánál figyelembe kell venni, hogy eltérő kultúrák képviselői, a konkrét gondolkodás rendszerére tanították őket, és a fogalmi gondolkodásra való átállás szá-

mukra nagyon bonyolult folyamatot jelent. A filozófia és a szociológia oktatása során megállapították, hogy a hallgatók egy része elég hosszú ideig összekeveri a gondolkodás két formáját. Néhány hallgatónál a mitikus és mágikus gondolkodási forma maradványait figyelték meg. Tradicionális szemléletük azonban nem zavarta élénk érdeklődésüket és a filozófiai és társadalmi problémák dialektikus-materialista és marxista-leninista szemléletét.

A fejlődő országokból érkezett hallgatók képzésében az oktató személyisége nagyobb szerepet játszik, mint a csehszlovákiai hallgatók nevelésénél. A tanárok igényessége és következetessége megkönnyíti a külföldi hallgatók beilleszkedését.

A vizsgálat tapasztalatai arról tanuskodnak, hogy a fejlődő országok hallgatói hajlamosak túlértékelni vagy lebecsülni saját országukat és kulturájukat. Mindkét szélsőséget módosítani kell, meg kell tanítani a diákokat saját országuk tevékenységének értékelésére. Csehszlovákiai tartózkodásuk első évében a fogadó országot kritika nélkül ítélik meg, az első év végétől a harmadik évig rendkívül kritikussá válnak, és nézőpontjuk csupán a későbbi évek során kerül egyensúlyi helyzetbe.

A hallgatók beilleszkedésének folyamatában igen fontos szerepet játszanak az Előkészítő Központnak a külföldieket fogadó munkatársai. Nagy hatással vannak rájuk a November 17. Egyetem első tanfolyamát vezető oktatók is. Itt olyan oktatók állnak a hallgatók rendelkezésére, akik külön foglalkoztak az egyes országok kulturájával és politikájával, és nem csak a hallgatók tanulmányi munkájával törődnek, hanem igye-

keznek megkönnyíteni számukra az új környezetbe való beilleszkedést is. A cikk nem tér ki az előkészítő központok és a KGST országok felsőoktatási intézményeiben tanuló hallgatók speciális problémáira, csupán jelzi, hogy a további vizsgálatok során interjú módszerrel szeretnének ezekre a kérdésekre választ kapni.

A Heidelbergi Egyetem Filozófiai Karának egyik szíriai hallgatója doktori disszertációja témájaként választotta az egyetemen tanuló arab diákok magatartásának vizsgálatát.⁺

A vizsgálat 3 részből tevődött össze. A hallgatóknak egy 85 kérdést tartalmazó kérdőívre kellett válaszolniuk, amely az alábbi csoportokból állt: életrajzi adatok, alapképzés, beilleszkedési nehézségek, tanulmányi módszer, a hallgatók személyiségének változása. Egy 14 pontból álló kérdőívet küldtek szét a tanszemélyzetnek, hogy megismerjék véleményüket az arabok jellegzetes tulajdonságairól és javaslataikat az arab hallgatók tanulmányi munkájának javításáról. A kulturattaséknak 51 kérdést tettek fel a következő témakörökből: hogyan értékelik az arab hallgatók egyetemi képzését, milyen módon lehetne a hallgatókat irányítani, milyen szerepet kellene betölteniük a hallgatóknak az NSZK-ban, mit javasolnak a diákok tanulmányi munkájának és általános helyzetének javításával kapcsolatban.

A hallgatók között szétosztott 265 kérdőívből 124 értékelhető érkezett vissza. A megkérdezetteknek több mint a fele orvostanhallgató volt; átlagos életkoruk 22 év. 2/3-uk

⁺ Assar, K.A.: Arabische Studenten an einer deutschen Universität. Eine Untersuchung an der Universität Heidelberg. /Arab hallgatók egy nyugatnémet egyetemen./ Heidelberg, 1964. 278 p. /Diss. der Ruprecht-Karl-Univ. zu Heidelberg./

hazájában végezte el a középiskolát 10 százalékuk már az NSZK-ba érkezés előtt hazájában megkezdte egyetemi tanulmányait. 2/3-uk jól kereső polgári családból származott, tanulmányi költségeiket szüleik fedezték.

A hallgatók többsége nem tudott németül, amikor az országba érkezett. A nyugatnémetországi tanulmányi feltételeket, módszereket nem nagyon ismerték, csak a tanulmányi költségekről volt információjuk. Elsősorban azért jöttek az NSZK-ba, mert sok jót hallottak a német egyetemekről, különösen az orvosképzésről. Választásukat azonban erősen befolyásolták a szülők, a barátok, a szociális körülmények.

A megérkezést követő időszakban a legtöbb problémát a nyelvismeret hiánya okozta. Azok, akik akár csak egy keveset is tudtak németül, sokkal hamarabb beilleszkedtek az új környezetbe, kevésbé érezték magukat magányosnak. A diákok nehezen szoktak hozzá a hazájuktól eltérő időjárási viszonyokhoz. A legtöbb nehézséget azonban az elhelyezkedés jelentette: annak ellenére, hogy a magánházaknál lakóknak több problémájuk volt, mégis a megkérdezettek többsége szívesebben lakik albérletben, mint diákszálláson. Ugy találják, hogy így könnyebb kapcsolatot létesíteni a német családokkal, jobbak a tanulmányi feltételek, esendesebb, nyugodtabb a légkör.

A vizsgált hallgatóknak háromnegyede rendszeresen látogatta az előadásokat. Az előadások elmulasztásának legtöbbször az volt az oka, hogy sok hallgató munkát vállalt egyetemi éve alatt. Az elmulasztott anyagot szünidőben igyekeztek bepótolni.

Eleinte a hallgatók négyötöde önállóan jegyzetelt az előadásokon, azonban az egyre növekvő tananyag, a lassu munka-

tempó, a vizsgaidőszak alatti túlfeszített tanulás következtében a jegyzetkészítést később abbahagyták. Tanulási módszerük is megváltozott: nem igyekeztek többé szó szerint elsajátítani az anyagot. A tanulmány sajnos kevés adatot tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a lexikális tudásra való törekvést felváltja-e a későbbiek során az önálló gondolkodásra való készség. Igen sok külföldi halasztotta el vizsgáit, nem fejezte be tanulmányait az előírt idő alatt. A megkérdezettek 23 százaléka legalább egy vizsgán megbukott. A hallgatók úgy vélik, hogy ennek oka az akadémiai szabadság, azaz az a körülmény, hogy a német egyetemeken nincs előírt tanulmányi rend.

Az NSZK néhány egyetemén a fejlődő országok hallgatói számára 1960 óta szervezett előkészítő tanfolyamoknak sem sikerült a fennálló nehézségeket megszüntetni. A hallgatók nyelvtudása és előképzettsége ugyan megjavult /folyamatosan ellenőrizték őket/, de önállótlanok lettek, a túlszűrt előadótermekben elhagyottnak érezték magukat, és nem látogatták az előadásokat; kapcsolatot is nehezebben létesítettek a német diákokkal.

Az arab diákok és a tanszemélyzet tagjai közt jóformán semmi kapcsolat nem alakult ki; a külföldieknek a német diákokkal való kapcsolatuk is csak formális. A 4-6. féléves hallgatók szeretnék legjobban megerősíteni e kapcsolatokat, 3 éves külföldi tartózkodás után azonban gyengül ez a tendencia, és általában rosszabbodik az arabok véleménye a németekről. A szerző ezt a nyugatnémet "jóléti társadalom" sajátos tulajdonságaival magyarázza. Az arab diákok sokat

vitáznak német kollégáikkal; a viták célja az, hogy megváltoztassák a hazájukról a németekben kialakult helytelen elképzeléseket. A megkérdezettek úgy találják, hogy az arab diákok szívesen létesítenének kapcsolatot, és a sikertelen kísérleteknek csak a németek az okai. Növelni kellene a találkozások lehetőségét, elsősorban diákkörök szervezésével.

A tanszemélyzet körében szétosztott 42 kérdőív közül csupán 13 feldolgozható érkezett vissza. A megkérdezettek véleménye szerint a nyugatnémet felsőoktatási rendszer nem mindenben felel meg az arab diákoknak. Egyetértettek abban, hogy a külföldieknek segítségre van szükségük tanulmányi munkájuk elvégzéséhez, de a segítség módszeréről eltérő nézetek alakultak ki. Az arab hallgatók nyelvtudását és szakmai előképzését magasabb színvonalra kell emelni, meg kell javítani a hallgatók kiválasztását és növelni kell az arab és a német fiatalok, valamint az oktatók közti találkozások számát. Az arabok személyi tulajdonságait általában kedvezőnek tartották az oktatók: nyugodtak, sok értelmes diák van köztük. Kifogásolták azonban, hogy a tanult anyagot betű szerint igyekeznek elsajátítani.

Mivel a hét megkérdezett kulturattasé közül csak négy válaszolt, feleleteik - kis számuk miatt - csak kiegészítésként értékelhetők. A kulturattasék helyeslik az arab diákok részére létesített tanfolyamokat. Szívesen dolgoznának ki tervet az egyetemmel egyetértésben az arab hallgatók munkájának rendszeres ellenőrzésére /az ellenőrzés az egyetem feladata lenne/. Noha nem elégedettek az arab fiatalok tanulmányi munkájával, az a véleményük, hogy az arab hallgatók

a továbbiakban is látogassák a német egyetemeket.

A vizsgálat eredményeinek összegezése alapján a szerző javaslatokat dolgozott ki az arab diákok nyugatnémetországi tanulmányi munkájának megjavítására. A hallgatók kiválasztásánál alkalmazzanak képességvizsgálatot. Csak azokat engedjék az NSZK-ban továbbtanulni, akik tudnak németül. A diákok még otthon kapjanak kellő tájékoztatást a fogadó ország szokásairól, életkörülményeiről, így hamarabb beilleszkedhetnek az idegen környezetbe, könnyebben létesítenek kapcsolatot kollégáikkal, és a lakossággal általában.

Irják elő, hogy maximálisan hány félév hallgatása után kell a hallgatóknak a vizsgákat letenniük. Minden hallgató tartozzon egy tanácsadóhoz /professzor vagy docens/, akivel legalább egyszer egy félévben konzultálnia kell és akinek hozzájárulása nélkül nem jelentkezhet vizsgára. A tutor-rendszert fejlesszék ki; a tutorok számoltassák be a hallgatókat tanulmányi munkájukról, ezáltal ellenőrizhetik az előadások látogatását. A tutorok csak német diákok lehetnek; így javítható az arab és a német hallgatók közti kapcsolat is. Az oktatók az előadások végén válaszoljanak a hallgatók kérdéseire, és rendezzenek az intézetekben hallgató-oktató találkozót.

A követségek, konzulátusok félévenként legalább egyszer hívják össze a megfelelő nemzetiségű hallgatókat. Tegyék hozzáférhetővé számukra hazájuk sajtótermékeit. Az egyetem értesítse a követségek útján a hallgatók szüleit gyermekük tanulmányi előmeneteléről. Az arab diákok részére létesített előkészítő tanfolyamokon ismertessék meg a hallga-

tókat a német egyetemi rendszer sajátosságaival, az "akadémiai szabadság" lényegével, a hallgatók kötelelességeivel; foglalkozzanak többet szakmai felkészítésükkel, és tanítsák meg őket a szakterminológiára. Végül a szerző javasolja, hogy létesítsenek egy német egyetemet valamelyik arab nyelvű országban, és fejlesszék tovább az arab országok oktatási rendszerét; az oktató-nevelő munka legfőbb célja ne az ismeretanyag megtanulása és ennek ellenőrzése legyen, hanem az önálló gondolkodásra való képesség elsajátítása.

II. A HAZAI VIZSGÁLAT

1. A vizsgálat módszere

A vizsgálat elvégzésére legalkalmasabbnak a kérdőíven alapuló interjú-módszer látszott. Az interjút azért választottuk, mert féltő volt, hogy ha a megkérdezettek önállóan töltik ki a kérdőíveket - hiányos nyelvtudásuk következtében - a kérdéseket esetleg félreértik, és a válaszokat nem egyértelműen, pontatlanul fogalmazzák meg. A megkérdezés kötött formájával viszont csökkenteni igyekeztünk a kérdezőbiztosok szubjektív hatását, és - nem utolsósorban - lehetővé kívántuk tenni a mennyiségi feldolgozást.

Az eredeti elképzelés szerint tehát a kérdőívek mindegyikét a kérdezőbiztosoknak kellett volna kitölteniük. Néhány intézményben, illetve kollégiumban azonban ezt a tervet nem sikerült megvalósítani, és ott a megkérdezettek maguk írták be a válaszokat. De ezekben az esetekben is mindig személyesen kérték fel őket a vizsgálatban való részvételre, a kérdezőbiztosok megbeszélték velük az esetleges problémákat, megkapták az instrukciókat, és a kérdezőbiztosok - ellenőrizve a válaszokat - utólag kiegészítették a hiányokat. Ennek ellenére néhol bizonytalanságokkal, pontatlanságokkal találkozunk.

Kérdezőbiztosoknak fiatal egyetemi oktatókat és felsőbb éves magyar egyetemi hallgatókat kértünk fel. Ennek előnye elsősorban az volt, hogy a legtöbb kérdezőbiztos személyes kapcsolatban állt a megkérdezettel és ez meg-

könnyítette a vizsgálat elvégzését. Általában az azonos intézmények /szakok/ hallgatóit ugyanazon személy kérdezte ki, ami lehetővé tette a kérdőívek egységes szemponton alapuló kitöltését. A felvétel helye rendszerint az egyes intézmények diákkollégiuma volt.

A kérdőív /1. melléklet/ 8 részből állt. Az 1. részben személyi adatok szerepeltek, amelyek révén megállapítottuk a hallgató állampolgárságát, korát, születési helyét, családi körülményeit, előképzettségét, tanulmányi területét és eredményét, valamint nyelvismeretét. E kérdések többségének célja azoknak az alapoknak a tisztázása volt, amelyeknek segítségével az összehasonlításokat elvégezhattük. A 2. kérdésesoport a hallgatók előismereteire vonatkozott Magyarországról, a 3. a megérkezéssel kapcsolatos problémákat és a Nemzetközi Előkészítő Intézetben szerzett tapasztalatokat, a 4. a felvételre vonatkozó adatokat gyűjtötte össze. Az 5. rész a diákok helyzetét vizsgálta a főiskolán; igyekezett fényt deríteni arra, hogy a magyar nyelv tanulása során fellépő problémák mennyiben befolyásolják a hallgatók munkáját; foglalkozott a diákok tanulmányi módszereivel, társas kapcsolataival a főiskolán, a diákszervezetekhez való viszonyával. A 6. kérdésesoport a fiatalok beilleszkedését tanulmányozta: lakáskörülményeket, alkalmazkodásukat a magyar időjáráshoz, ételtekhez és életformához, kapcsolatukat az ország lakosságával általában, szabadidejük eltöltésének formáit, anyagi helyzetüket. A 7. részben az iránt érdeklődtünk, milyen terveik vannak a külföldieknek tanulmányaik befejezése után. Az utolsó

csoport kérdései mintegy összefoglalták az eddigieket; a hallgatók értékeitőleiteit és javaslatait tartalmazták. A kérdések többsége /a személyi kérdéseket nem tekintve/ zárt kérdés volt, előre meghatározott válaszokkal ellátva, amelyek közül a hallgatóknak egyet vagy többet /az instrukció szerint/ ki kellett választaniok. Három esetben rangsorolást is kértünk. Voltak azonban nyitott kérdések is, ezekre szöveges válaszokat kellett adni. A munka megindulása után azonban néhányra közülük is olyan tipikus feleleteket kaptunk, hogy ezeket is sikerült kötött válasszal ellátott, mennyiségileg értékelhető kérdéssé alakítani. Egyes szöveges kérdések szerepe csupán az volt, hogy ellenőrizték a zárt kérdés realitását. Un. "kontroll" kérdéseket azonban nemcsak szöveges válaszok segítségével alkottunk. A mennyiségileg értékelhető feleleteket ugy csoportosítottuk, hogy időnként visszatértünk egy-egy témára, annak ellenőrzésére, valóban objektívak-e a válaszok.

A zárt kérdéseket számítógépeken dolgoztuk fel; 118 táblát készítettünk. Miután azonban nem mindegyik megkérdezett válaszolt az összes kérdésre, az értékelhető feleletek száma nem azonos minden táblázaton. A táblákban leggyakrabban előforduló független változó az állampolgárságon és az intézménytípuson kívül a tanulmányi eredmény és az évfolyam volt, mint olyan tényezők, amelyek jellemzőek a különböző magatartásformákra, véleményekre. Az intézményeket csupán a Budapesti Műszaki Egyeten vonatkozásában bontottuk szakokra, mivel a többi egyetemeken a szakonkénti megoszlás a megkérdezettek alacsony száma miatt nem volt jellemző. Moha még szám-

talan kombinációs lehetőség kínálkozott volna, igyekeztünk a legfontosabb összefüggéseket felderíteni. Ugyanannak a kérdésnek két szempontból való vizsgálata lehetővé tette, hogy következtetéseinket ellenőrizzük. Ezért hasonlítottuk össze olyan sok feleletet intézménytípus és állampolgárság szerint is. Például annak megállapítása során, hogy milyen problémák vannak az előadások megértésében az egyes intézménytípusok hallgatóinak - a nyert következtetések nem szükségszerűen az intézménytípusra jellemzőek. Ha abban az intézményben elsősorban latin-amerikaiak tanulnak, lehet, hogy az adatok csupán rájuk tipikusak. Ezért azt az összefüggést is megvizsgáltuk, hogy milyen problémák vannak az előadások megértésében a különféle állampolgárságú hallgatóknak. Így a kombinációk variálása révén sikerült viszonylag objektív eredményeket megállapítani. A szöveges válaszokat összegyűjtöttük, és egyedileg bíráltuk el. Az így nyert eredmények csupán a táblázatokon alapuló következtetések kiegészítéséül szolgáltak.

2. A vizsgálat köre

Egyetemeinken és főiskoláinkon az 1970/71. tanévben 1351 fejlődő országból érkezett fiatal tanult. Közülük 816 vietnami, akikre a vizsgálat nem terjedt ki. Az 535 egyéb állampolgárságú hallgató közül 389 diákkal végeztük el a felmérést, a reprezentáció tehát 73 százalékos. Az arány az egyes intézmények hallgatói között azonban nem egészen egyenletes. A reprezentáció a vidéki egyetemeken magasabb, mint a budapestiekén; a legalacsonyabb az Eötvös Loránd Tudományegyete-

men és a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen /1. 1.táblázat/. E két intézmény hallgatói közül laknak legtöbben albérletben, és a nem kollégiumban tartózkodó hallgatókkal nehezebben sikerült kapcsolatot létesíteni. Csökkent a megkérdezettek arányát továbbá, hogy a Művelődésügyi Minisztérium által megadott statisztikában a félévismétlők is szerepelnek, ezeknek egy része azonban a felmérés idején nem tartózkodott az országban. Ezért viszont a tanulmányi eredmények átlagában is - pozitív irányban - némi eltolódás mutatkozik.

A megkérdezettek 47 százaléka ázsiai, 43 százaléka afrikai és 10 százaléka latin-amerikai országokból érkezett hazánkba. Az ázsiai hallgatók közül legtöbb a szíriai /44 %/, a jordániai /12 %/, a libanoni /11 %/ és a jemeni diák /7 %/. Az afrikai diákok 30 százaléka szudáni állampolgár, 13-13 % nigériai és algériai, 10 % etiópiai; a latin-amerikaiak fele Bolíviából érkezett. A többi ország 5 százaléknál kisebb arányban van képviselve. A külföldiek 40 százaléka 23-25 éves, 30 százaléka 26-28 éves, 16 százaléka 20-22 éves, a többiek kora 29 év felett van. A hallgatók között csupán 5 % a nő. A megkérdezetteknek 7 százaléka házas: 30 férfi és 1 nő; a latin-amerikaiaknak és az afrikaiaknak 10, az ázsiaiaknak 5 százaléka. A házasok két kivételt nem tekintve Magyarországon kötöttek házasságot. 50 százalékuknak magyar házastársa van, 25 % azonos állampolgárságu diákkal kötött házasságot, a többiek házastársa más fejlődő, illetve egyéb országból való. A házasok háromnegyedének házastársa Magyarországon tartózkodik.

A külföldiek 45 százaléka az orvostudományi egyeteme-

ket látogatja. Legtöbb az orvostanhallgató az afrikaiak között /50 %/, az ázsiaiaknak több mint 40, míg a latin-amerikaiaknak nem egész 30 százaléka jár az orvostudományi egyetemekre. Az algériai diákok között egyetlen orvostanhallgató sincs, a bolíviaiaknak csupán 20 százaléka az, de feltűnően sok jordániai és szudáni diák készül orvosnak.

A következő legkeresettebb pálya a műszaki. A latin-amerikaiak között több a műszaki egyetemi hallgató /40 %/, mint az orvostanhallgató, különösen magas a bolíviaiak száma /50 %/, akik közül - mint említettük - kevesebben készülnek orvosnak. Az ázsiai diákok között valamivel kevesebb a műszaki hallgató /nem egészen 30 %/, legkevesebben az afrikaiak vannak /mintegy 20 %/, nem tekintve az algériai diákokat, akiknek 40 százaléka jár műszaki egyetemekre. A 118 műszaki hallgató közül 96 a Budapesti Műszaki Egyetemen tanul, 14 a kecskeméti Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskolára /közülük 13 szíriai/ és 8 a Veszprémi Vegyipari Egyetemre jár.

Az agrártudományi egyetemeket az ázsiai és az afrikai diákoknak 16, a latin-amerikaiaknak 10 százaléka látogatja.

(Az Állatorvosi Egyetemen tanuló megkérdezetteknek a fele algériai.) Meglehetősen sok libanoni diák is készül agronómusnak; ezzel szemben csak egy bolíviai és egyetlen jordániai fiatal sem jár agrártudományi egyetemre. A külföldiek megoszlása az egyes agrár felsőoktatási intézmények között nem egyenletes. Az Állatorvosi Egyetemre járó megkérdezetteknek fele algériai. Latin-amerikaiak csak a gödöllői Agrártudományi Egyetemen találhatók: ennek az intézménynek hallgatója a szíriaiak többsége is. A Kertészeti Egyetemen csak ázsiai diákok tanulnak, az Erdészeti és Faipari Egyetemen ázsiai és

afrikai hallgatók is vannak. A megkérdezetteknek igen kis százaléka /kevesebb mint 10/ jár az Eötvös Loránd Tudományegyetemre és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a bolíviai hallgatók száma a legtöbb /4/. 6 afrikai hallgató a Testnevelési Főiskolára, és 3 megkérdezett a Gyógypedagógiai Főiskolára jár /1. 2. táblázat/.

A megkérdezetteknek mintegy 40 százaléka vidéki egyetemek hallgatója: többségük az orvostudományi egyetemeket látogatja.

A külföldiek 30 százaléka első, 25-25 százaléka második illetve harmadéves, 15 százaléuk negyed- és 5 százaléuk ötödéves hallgató.

3. A hallgatók előképzettsége, nyelvtudása és előzetes ismereteik Magyarországról

A diákoknak mintegy egynegyede volt Magyarországra érkezése előtt tartósabban külföldön, 54-en tanulmányi célból. /28 hallgató Afrika, 9 Ázsia, 14 Európa, 1 Latin-Amerika valamely országában, 1 az USA-ban és 1 Ausztráliában tanult./ Alsó- és középfokú oktatásban az összes megkérdezett részesült. 95 százaléuk alsófokú tanulmányait hazájában végezte: az összes latin-amerikai, 1 kivételével mindegyik afrikai diák és az ázsiaiak 92 százaléka. A külföldön tanulók közül csupán 1 hallgató járt európai iskolába. A megkérdezettek 92 százaléka hazájában végezte el középfokú tanulmányait is: az összes latin-amerikai, az afrikaiak 95 és az ázsiaiak 89 százaléka. Az Európában tanulók száma u-

gyancsak kevés /3/. Előzetes felsőfoku képzésben a megkérdezetteknek mintegy 32 százaléka vett részt; 5 százaléka nem hazájában. A külföldi felsőoktatási intézményben tanuló 21 hallgató közül 7 európai egyetemre járt. A latin-amerikaiaknak valamivel kevesebb mint a fele részesült előzetes felsőfoku képzésben, az ázsiaiaknak és az afrikaiaknak nem egészen egyharmada. Az országonkénti megoszlást figyelembe véve feltűnik, hogy az algériai és a bolíviai hallgatók közül jártak legtöbbször Magyarországra érkezésük előtt valamilyen felsőfoku intézménybe. Azok közül, akik előképzettségüket nem hazájukban szerezték meg, a legtöbbször az orvostudományi egyetemre és a Budapesti Műszaki Egyetemre járnak. Előzetes felsőfoku képzésben legkevesebben az Agrártudományi Egyetem hallgatói részesültek. Az előképzettség foka és a hallgatók válasza arra vonatkozólag, hogy mennyire elégedettek előképzettségükkel /alapos, gyenge, közepes, elégtelen/ azonban nem, vagy csupán alig korrelál. Azok a hallgatók, akik előzetes felsőfoku oktatásban részesültek, alig valamivel minősítik előképzettségüket jobbnak mint a többiek, noha legkevésbé elégedettek az Agrártudományi Egyetem hallgatói - tehát azok, akik közül a legkevesebben vettek részt előzetes felsőfoku oktatásban. Országonként bontásban vizsgálva a kérdést, hasonló eredményre jutunk. Mint láttuk, a bolíviai és algériai hallgatók közül részesültek legtöbbször előzetes felsőfoku képzésben. A bolíviai diákok többsége ennek ellenére előzetes felkészültségét gyengének, ezzel szemben az algériaiak alaposnak tartják.

Bár a különféle országok képzési szintje közötti eltérés is indokolhatja az összefüggések hiányát, kétségtelen

az is, hogy a diákok véleménye erősen szubjektív.

Az afrikai hallgatók mindegyike tud anyanyelvén kívül legalább egy, fele pedig két idegen nyelven /több mint 90% angolul és 35% franciául/. Az ázsiai diákok nyelvismerete nem ilyen magas fokú: nem egészen 80 százalékuk ért angolul és 25 százalékuk franciául. A legalacsonyabb a szíriaiak nyelvtudása. A latin-amerikaiak a spanyol mellett elsősorban angolul /50%/ és néhányan /20%/ franciául tudnak.

Összefoglalólag megállapíthatjuk, hogy a megkérdezettek kétharmada beszél, ír, illetve olvas angol, egynegyede francia, nem egészen 15 százaléka spanyol nyelven; 5 % tud németül és 3 % oroszul. A hallgatók közül csupán kettő /1 algériai és 1 etiópiai diák/ tudott hazánkba érkezése előtt magyarul.

A külföldiek háromnegyede ideérkezése előtt keveset, 7 százaléka semmit sem tudott hazánkról és csupán 18 százalékuk tájékozódása volt alaposnak mondható. A magyarországi tanulmányi feltételeket, a felsőoktatás szervezetét, a főiskolai követelményeket nem ismerték jobban, mint az országot általában. A hallgatók előzetes információikat Magyarországról legtöbb esetben /44 %/ hazájuk különféle hivatalos szerveitől kapták; az információk közvetítői 28 százalékban honfitársak, 7 százalékban magyar hatóságok voltak. Meglepen^o kevesen tájékozódnak magyar ismerőseiktől, a magyar felsőoktatási intézményektől és a diákszervezetektől. Előzetes ismeretei azoknak voltak a legalaposabbak, akik Magyarországon járt honfitársaiktól szerezték be információikat /1. 3. táblázat/. A külföldiek elsősorban a magyarországi tanulmányi körülményekről szeretnének részletesebb felvilágosítást kapni,

de információt várnak általában az ösztöndíj nagyságáról, a megélhetési költségekről, a lakáskörülményekről, az időjárási sajátosságokról is. Érdeklődnek a magyar gazdasági-társadalmi viszonyokról, a nyelvtanulás körülményeiről, a hazautazási lehetőségekről, az idegen nyelvű szakkönyvek beszerzésének módja és a magyar konyha sajátosságai iránt.

4. A Nemzetközi Előkészítő Intézet

A külföldiek egyetemi tanulmányaik megkezdése előtt általában 1 évig a Nemzetközi Előkészítő Intézetben tanulnak. Az intézetben a magyar nyelvi oktatás mellett szakmai előképzésben is részesülnek a hallgatók, és megismerkednek a magyar életkörülményekkel. Így a felsőoktatási intézménybe lépéskor nemcsak nyelvi ismereteik révén biztosítják számukra a tanulmányi munka elvégzését, hanem az idegen környezet sem gátolja már olyan nagy mértékben beilleszkedésüket. A megkérdezettek háromnegyede megfelelőnek tartja az Előkészítőben folyó nyelvi képzést; valamivel kevesebben /2/3/ a szakmai előképzéssel is elégedettek. Az átlagtól eltér a Semmelweis Orvostudományi Egyetem és az Állatorvosi Egyetem hallgatóinak véleménye. A szakmai előképzést a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen a külföldieknek kevesebb mint a fele, az Állatorvosi Egyetemen is csak 50 százalékuk tartja megfelelőnek /l. 4.táblázat/. Az Intézetben kapott tájékoztatással a magyar életformáról általában az ázsiaiaknak 70, az afrikai hallgatóknak 80, a latin-amerikaiaknak csak 60 százaléka elégedett. A különbség azonban nem az információ szintjének értékelésére jellemző, hanem a hallgatók igényére. Mivel a latin-amerikaiak igénylik a legtöbb tájékozta-

tást a magyarországi viszonyokról, ők a legkevésbé elégedettek a kapott információval, - és fordítva - az afrikaiak közül kevesen igénylik, ezért megelégednek kevesebb felvilágosítással is.

Noha a hallgatók többsége elégedett az Intézetben folyó képzéssel, megmutatkozott, hogy számos problémájuk van még ezen a területen. Sok megkérdezett úgy vélte, hogy az Előkészítőben töltött egy éves képzési idő túl rövid ahhoz, hogy a magyar nyelvet kellően elsajátítsák. Összehasonlítva azonban azoknak a nyelvtudását, akik 1 évig voltak az Intézet hallgatói, azokéval, akiknek tanulmányi idejük 2 év volt, igen kevés különbséget észleltünk. Az eltérés csupán 2 százalékos volt a két évet végzett tanulók javára. - Néhány diák szerint a nyelvtanárok túl gyors ütemben haladnak, és ők nem tudják követni az anyagot, már a tanulmányok kezdetén lemaradnak; a hallgatók összetétele nyelvtudás szempontjából csakhamar heterogén lesz; javasolták, hogy a hallgatók nyelvtudása alapján képezzenek kisebb csoportokat.

A diákok egyharmada azt állította, hogy a nyelvoktatás nem elég gyakorlati. Az Előkészítőben töltött idő alatt a külföldiek keveset találkoznak magyarokkal, nincs módjuk arra, hogy gyakorolják a nyelvet, és elsajátítsák a mindennapi beszédhez szükséges ismereteket. Javasolták, hogy rendezzenek összejöveteleket, ahol magyarokkal /egyetemistákkal és középiskolásokkal/ találkozhatnak, és helyezték el őket közös intézménybe a magyar diákokkal.

A szakmai előképzés elégtelenségéről számos megkérdezett beszélt; a legtöbben arra hívták fel a figyelmet, hogy

a külföldiek műveltsége, előképzettsége igen különböző; nemigen lehet azonos szinten oktatni őket. Utaltak arra, hogy az Előkészítőben és a felsőoktatási intézményben kapott képzés között nincs összhang, az oktatás színvonala eltér. Hiányolták a szakkönyveket is. Az előképzés a leendő orvostanhallgatóknak okozza a legtöbb gondot, mint ahogy a szaknyelv elsajátítása is elsősorban az ő problémájuk. Többen igényelték a latin nyelv oktatását.

5. Tanulmányi munka

a/ Tanulmányi motívumok, szakválasztás

Igen figyelemreméltó, hogy a fejlődő országokból érkezett hallgatók többsége nem saját érdeklődése alapján került Magyarországra, hanem valamilyen hatóság ajánlására. A fiataloknak az otthoni tanulmányok folytatására nem volt anyagi lehetőségük, külföldi ösztöndíjért folyamodtak, és az ösztöndíjat odaitélő szerv küldte őket Magyarországra. Sokan azért óhajtottak külföldön tanulni, hogy "élettapasztalatot" gyűjtsenek. Több latin-amerikai és néhány ázsiai diák - az afrikaiak közül kevesebben - politikai okokkal indokolták itt-tartózkodásukat. Az algériai hallgatók fele azért tanul Magyarországon, mert hazájukban nem folyik olyan szakirányban felsőfoku képzés, mint amit választottak. Vannak, akik azért akartak magyar intézményben továbbtanulni, mert úgy vélekednek, hogy Magyarországon magasabb a képzési szint, mint hazájukban. Elgondolkasztató, hogy a hallgatók döntéseik során alig vették figyelembe a végzés utáni otthoni elhelyezkedési lehetőségeket. A választásokra nem sok befolyást gya-

koroltak a barátok és a szülők sem /1. 5.táblázat/.

Megvizsgáltuk, hogy milyen összefüggés van a felső-oktatási intézmények kiválasztása és azon indítókok közt, amelyek a megkérdezetteket magyarországi tanulmányokra készítettek. A kecskeméti Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskolára kizárólag külső okok miatt - hivatalos szervek kívánságára - kerültek a hallgatók. Az Eötvös Loránd Tudomány-Egyetemre és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre járó diákokat sem vezette semmiféle lényeges motívum; nagyjából ez vonatkozik az orvostudományi egyetemekre is. Az agrártudományi és a műszaki egyetemek kiválasztása a legjobban motivált: az agrárhallgatóknak több mint egyharmada azért tanul Magyarországon, mert hazájában nem folyik felsőfokú agrárképzés. A Budapesti Műszaki Egyetem látogatóinak egynegyede pedig azért, mert a magyarországi műszaki képzés színvonala magasabb, mint a hazájabeli.

Az Eötvös Loránd Tudomány-Egyetemre és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre beiratkozott hallgatók kivételével a külföldieknek több mint 90 százaléka már hazánkba érkezése előtt eldöntötte, hogy milyen irányban óhajtja képezni magát /az említett két intézmény diákjainak csak kétharmada választott előzetesen, a többiek az Előkészítőben töltött idő alatt határoztak/. Azok, akik nem eredeti szándékuknak megfelelő szakon kezdték meg tanulmányaikat többnyire azért változtattak elképzelésükön, mert matematikai vagy fizikai előképzettségük, rajzkészségük nem volt megfelelő. Közülük került ki az Eötvös Loránd Tudomány-Egyetem és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem hallgatóinak mintegy 30 százaléka. Néhány diák azért tért el eredeti

szándékától, mert az általa választott szak nem indult abban az évben, vagy éppen egyáltalán nincs olyan Magyarországon /pl. repülőgépesz/. Előfordult, hogy a megkérdezettek saját kormányuk óhajára változtatták meg elképzelésüket. /Pl. orvos akart lenni, de a Testnevelési Főiskolára került./

A főiskolai tanulmányok megkezdése után meglepően kevés a szakot változtatók száma. Legtöbben az orvostudományi egyetemekről iratkoztak át más felsőoktatási intézményekbe / 13%/: sokan az Állatorvosi Egyetemre és az Eötvös Loránd Tudomány[Egyetem lélektan szakára; néhányan egyéb bölcsészettudományi szakra, vagy a Jogtudományi Karra és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre. Az orvostudományi egyetemeken belül is változtattak felsőoktatási intézményt, illetőleg iratkoztak át más karra a hallgatók: a Semmelweis Orvostudományi Egyetemről vidéki egyetemekre mentek - főleg a Szegedi Orvostudományi Egyetemre -, az általános orvosi karról a fogorvosira, de előfordult, hogy a Debreceni Orvostudományi Egyetemről a Semmelweis Orvostudományi Egyetemre kerültek. A műszaki hallgatóknak mindössze 5 százaléka változtatott tanulmányi irányt, a főiskolákon tanulók közül senki. A szakváltoztatások oka ugyanaz volt, mint ami a külföldieket már az Előkészítőben eltérítette eredeti szándékuktól: rájöttek, hogy matematikai vagy fizikai ismereteik nem elégségesek a választott pályához. Annak a néhány diáknak, aki Magyarországra kerülése előtt nem döntötte el, hogy milyen szakképzésben szeretne részesülni, 20 százaléka változtatott tanulmányi irányt egyetemi évei alatt.

Kísérletet tettünk annak megállapítására, hogy a megkérdezett műszaki hallgatók miért akarnak mind egyetemre ke-

rülni, miért nem felel meg legalább egy részüknek a főiskolai végzettség? A Budapesti Műszaki Egyetem hallgatóinak 30, a Veszprémi Vegyipari Egyetemre járók 50 százaléka nem tudta, mi a különbség a műszaki egyetemek és a műszaki főiskolák között, a Kecskeméti tanuló diákok viszont mind tisztában voltak vele. Mára a műszaki egyetemi hallgatók többsége válaszolt kérdéseinkre /miért választották szívesebben a műszaki egyetemet, mint a főiskolát/, a feleletek jelentős része semmitmondó volt /csak ezt akartam, erre van szükségem, többet akarok tanulni, sokat szeretnék tudni/. Több hallgató választását az otthoni körülményekkel motiválta /otthon csak egyetemi végzettséggel lehet elhelyezkednünk, így magasabb beosztást kapok, otthon csak ezt a formát ismerik, már otthon elkezdtem az egyetemet, főiskola otthon is van/. Csak néhányan indokolták választásukat azzal, hogy alaposabb elméleti képzést szeretnének kapni, jobban érdekli őket az elmélet, doktorálni akarnak, tervező munkát vagy olyan egyéb munkát kívánnak végezni, amihez magasabb képesítés szükséges.

Annak ellenére, hogy a választási motivumok sok esetben nem indokolják az egyetemi végzettség elnyerését, a vizsgálatban részt vevő műszaki főiskolások mindegyike hangsúlyozta, hogy nem saját elhatározásából került a főiskolára. Ugy tűnik tehát, hogy igen sok külföldi fiatal nem tudja, mi a különbség a műszaki egyetem és a műszaki főiskola között, célja csupán az, hogy mérnöki képesítést kapjon. Elképzelhető, hogy megfelelő felvilágosítás után a megkérdezettek egy része esetleg megelégedne a műszaki főiskolai végzettséggel is.

b/ Tanulmányi problémák

Főiskolai éveik kezdetén 14 hallgató kivételével az összes megkérdezetteknek különféle problémái voltak. A diákok 95 százalékanak tanulmányi munkáját az elégtelen nyelvtudás gátolta, 25 százalékanak az elhelyezkedéssel kapcsolatos gondjai voltak. /Utóbbi az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a hallgatók 40 százalékanak okozott nehézséget./ A Budapesti Műszaki Egyetemen és a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen a nyelvi probléma mellett a legfőbb gondot a vizsgakövetelményekről való tájékoztatatlanság jelentette. A Kecskeméti Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskolán, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és az orvostudományi egyetemeken /különösen a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen/ a hallgatóknak nem állt elég könyv, taneszköz rendelkezésükre: kevés volt az ilyen panasz a Budapesti Műszaki Egyetemen. Az orvostan- és a bölcsészhallgatók több segítséget várnak az oktatóktól. A vizsgáztatási módszer a legtöbb problémát /20 %/ a Budapesti Műszaki Egyetemen, a legkevesebbet az agráregyetemen okozta /1. 6.táblázat/.

A tanulmányi munkát akadályozó tényezők száma az évek során mindinkább csökkent; a vizsgálat időpontjában a megkérdezettek egyharmadának semmiféle problémája nem volt. A legnagyobb nehézséget továbbra is a nyelvtudás elégtelensége okozta, azonban az előző 95 százalékról 40 százalék alá csökkent azoknak a hallgatóknak a száma, akiknek ez még mindig komoly gondot jelentett. A lakásprobléma a diákok kevesebb mint 20 százalékat gátolta tanulmányi munkája elvégzésében, csupán az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatói

maradtak ugyanolyan elégedetlenek. A vizsgakövetelményekről is sokan tájékozódtak időközben, noha a Budapesti Műszaki Egyetemen és az orvostudományi egyetemeken továbbra sem megfelelő a hallgatók tájékozottsága. A könyvek, taneszközök elégtelenségére vonatkozó panaszok a kecskeméti Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskolán növekedtek. A felkészülési idő rövidségét az előzőkhöz viszonyítva 50 százalékkal kevesebben kifogásolták. Az arányok ezen a területen eltolódtak; a felsőbb éves orvostanhallgatóknak kisebb százalékban csökkentek a panaszai, mint a műszakiaké. A tanszemélyzet segítőkészségével továbbra is az orvostanhallgatók a legkevésbé elégedettek. A vizsgáztatási módszer még mindig a Budapesti Műszaki Egyetemen okozza a legtöbb gondot, noha a panaszok egyharmaddal itt is csökkentek /1. 7. táblázat/.

Mivel a hallgatók tanulmányi munkáját elsősorban az elégtelen nyelvtudás nehezítette, ezzel a kérdéssel részletesebben is foglalkoztunk. A megkérdezettek egynegyede úgy vélekedett, hogy a magyar nyelvet nem kell oktatni az egyetemen. A jelenleg folyó 4-6 éves képzéssel mintegy 50 százalék elégedett. A diákok 15 százaléka egy évig, 7 százaléka 3 évig, egy páran 4, illetve 5 évig szeretnének magyarul tanulni az egyetemen. A latin-amerikaiak nyelvtudása viszonylag a legjobb, ezt követi az ázsiai, majd az afrikai hallgatók nyelvismerete. A legtöbb problémát az okozza a külföldieknek, hogy sokszor nem értik az előadásokat, azaz, ha meg is értik, nem képesek egyszerre odafigyelni és jegyzetelni. Nem a szakterminológiával kapcsolatban vannak nehézségeik - noha ezen a téren is tapasztaltunk hiányosságokat - csak nem tudják követni a folyamatos, gyors beszédet. Mindez különösen az alsóbb

évfolyamokon észlelhető, a 4. évtől kezdve a panaszok ugrás-szerűen esőkhöz. Ugyanez vonatkozik a helyesírásra is; a diákok többségének a 4. évfolyamon már nem okoz különösebb problémát. Bár a megkérdezett első évfolyamosok fele úgy vélekedett, hogy jól beszél magyarul, természetesen az évek során a hallgatók kifejező készsége is javul. Mindezeket figyelembe véve meggondolandó, hogy a kétéves egyetemi nyelvképzést nem kellene-e három évre emelni, mivel a harmadéveseknél még igen sok nyelvi problémát észleltünk.

c/ Tanulmányi módszer

A hallgatók kötelező óraszámát átlag heti 32 óra; legalacsonyabb az Eötvös Loránd Tudományegyetemen /23/ és a legmagasabb a műszaki egyetemeken /36/. A kötelező óraszám mennyisége általában nincs egyenes arányban azzal, hogy a hallgatók átlag hány órát tanulnak hetente /l. 8. táblázat/.

Legkevesebbet a főiskolák hallgatói készülnek /16-20/, akiknek pedig az átlagnál valamivel magasabb a heti kötelező óraszámuk; legtöbbet a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem diákjai /26 óra/. A Budapesti Műszaki Egyetem hallgatói csupán 23 órát tanulnak, alig többet, mint az Eötvös Loránd Tudományegyetem diákjai. A megkérdezettek kétharmada egyedül, valamivel kevesebben mint egyharmaduk magyarokkal és csak 5 százalék szeret honfitársaival tanulni. A külföldiek többsége - saját bevallásuk szerint - naponta rendszeresen tanul az órarendjének megfelelően. Kisebb részük elsősorban a zárthelyi dolgozatok írása, a beszámolók és a vizsgák előtt tanul csak. Vannak /főként az orvostanhallgatók/, akik bizonyos tárgyakat tanulnak rendszeresen és hosszabb ideig

/kémia, anatómia/. A vizsgákra elsősorban magyar nyelvű tankönyvekből készülnek a megkérdezettek. Idegen nyelvű tankönyvekből főleg az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatói tanulnak. A konzultációkat nagyjából egyforma /50 százalékos/ arányban tartják a különféle intézmények hallgatói hasznosnak /legkevesébe értékelik a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen/. Majdnem ugyanolyan mértékben van segítségükre a diáktársakkal - elsősorban a magyarokkal - való közös tanulás. Az előadások hallgatása a diákoknak átlag 30 százaléka /az Állatorvosi Egyetemen 50 százalék/ szerint jelentős. A szemináriumi munka jelentőségét intézményenként különbözően értékelik. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem hallgatóinál a magyar nyelvű tankönyv után rangsorban a második helyet foglalta el, míg az Állatorvosi Egyetemen és az orvostudományi egyetemeken alig tartják lényegesnek /1. 9. táblázat/. A vizsgákra való felkészülésről az évek során csupán két szempontból változott meg a külföldiek véleménye: a szemináriumi munkának és a külföldi diáktársak /honfitársak/ segítségének a felsőbb évfolyamokon kevesebb jelentőséget tulajdonítanak.

A tanulóköröket a hallgatók többsége igen hasznosnak tartja. A legtöbb intézményben a tanulóköröknek a megkérdezettekén kívül legfeljebb még 1-2 külföldi diák tagja van - a többiek magyarok. Kecskeméten az azonos nemzetiségűek kerülnek egy tanulókörbe, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen pedig különféle nemzetiségű külföldi hallgatókat osztanak közös tanulókörbe. Ugy tűnik, ez utóbbi megoldások nem olyan szerencsések, mintha a külföldieket főleg magyarokból álló tanulókörökbe osztják - erre talán az, hogy a Marx

Károly Közgazdaságtudományi Egyetem hallgatói kevesebb jelentőséget tulajdonítottak a tanulóköröknek, mint a többi diák. Megerősíti ezt a feltevést a hallgatók véleménye is: a legtöbben a vegyes tanulóköröket - ahol külföldiek és magyarok együtt tanulnak - kedvelik. Akik csupán külföldiekből álló tanulóköröket szeretnének /mint pl. a szíriai és a szudáni hallgatók/, nyelvi nehézséggel indokolták választukat. Ugy vélték - mint ezt már a nyelvi problémák tárgyalásánál ismertettük - , hogy az oktató túl gyorsan beszél, a magyarokhoz alkalmazkodik tanulmányi szempontból is, és a külföldi diákok nem tudják /különösen az első évfolyamon/ követni. A vegyes tanulókört kedvelők véleménye megoszlott aszerint, hogy 1/ csak egy külföldi diák legyen a tanulókörben, 2/ csak honfitárs /egyedül a szíriaiak kérték/, 3/ azonos nemzetiségű ne legyen. Az első és a harmadik csoport elsősorban ugyancsak nyelvi szempontokra hivatkozott: lehetőleg minél többet akarnak magyarul beszélni. Akik azt szeretnék, hogy az egy tanulókörön belüli külföldiek mind honfitársak legyenek, kérésüket főleg politikai okokkal támogatták; néhányan azt állították, hogy így jobban tudnak egymásnak tanulmányaikban segíteni.

d/ Tanulmányi eredmény

A megkérdezettek mintegy felének a vizsgálat időpontjában tanulmányi átlaga 2,5 - 3,5 volt. /Az eredmények a magasabb évfolyamokon valamivel jobbak./ A különféle nemzetiségű hallgatók tanulmányi eredményei nagyjából azonosak. Noha az algériai és a bolíviai fiatalok előzetes képzettsége

magasabb a többiekénél, tanulmányi eredményüket ez a körülmény nem befolyásolta. Tehát sem az állampolgárság és a tanulmányi átlag, sem az előképzettség és a tanulmányi átlag között nem észleltünk korrelációt. A hallgatók tanulmányi eredményét elsősorban az befolyásolja, hogy melyik felsőoktatási intézménybe járnak. A legmagasabb a tanulmányi átlag az Eötvös Loránd Tudomány[Egyetemen és a Gyógypedagógiai, valamint a Testnevelési Főiskolán, majd a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen. Az eredmények az orvostudományi és a műszaki egyetemeken a legrosszabbak. Az orvostudományi egyetemek közül a Szegedi Orvostudományi Egyetemen érték el a legjobb és a Pécsi Orvostudományi Egyetemen a legrosszabb eredményt a megkérdezettek. A kecskeméti Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskolán és a Veszprémi Vegyipari Egyetemen jóval magasabb a hallgatók tanulmányi átlaga, mint a Budapesti Műszaki Egyetemen. Az agrártudományi intézmények közül az Állatorvosi Egyetemen a legalacsonyabb a diákok tanulmányi átlaga /l. 10.táblázat/.

A megkérdezetteknek mintegy egynegyede ismételt félévet. Az intézményenkénti megoszlás ezen a téren is igen különböző. Legkevesebb az ismétlő a műszaki hallgatók és - az Állatorvosi Egyetem kivételével - az agrárintézmények diákjai között, legtöbb a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen és az Állatorvosi Egyetemen /l. 11.táblázat/. Az ismétlések elsősorban bukás következményei, kivéve az Eötvös Loránd Tudomány[Egyetemen, ahol intézmény változtatás az elsődleges ok. Az agrár- és a műszaki egyetemek hallgatói közül többen azért ismételték félévet, mert hosszabb ideig

betegesek voltak.

A tanulmányi eredményeket nem befolyásolja sem az idegen nyelvtudás, sem az, hogy a hallgatók hány órát készülnek hetente. Az, hogy a diákok szerint mi van leginkább segítségükre a vizsgákra való felkészülésben /tankönyv, konzultáció stb./, szintén nem befolyásolja a tanulmányi eredményeket. Azoknak azonban, akik honfitársaikkal szeretnek tanulni, általában gyengébb a tanulmányi eredményük. Ezt a szempontot feltétlenül ajánlatos a tanulókörök összeállításánál figyelembe venni: lehetőleg olyan tanulóköröket kell szervezni, amelyekben csak 1 - 2 külföldi diák tanul együtt magyarokkal.

A tanulmányi eredmények egyenesen aránylanak a magyar nyelvtudáshoz. A jobb tanulmányi eredményű hallgatóknak általában kevesebb problémát okozott a magyar nyelv elsajátítása. A korreláció a magyar szakkifejezések ismeretének hiányát vizsgálva még erősebb: a gyengébb előmenetelűeknek igen sok nehézséget okozott a magyar szakterminológia elsajátítása. Az átlagnál valamivel magasabb a tanulmányi eredményük azoknak a hallgatóknak, akik politikai okokból, vagy azért tanulnak Magyarországon, mert hazájukban nem folyik olyan jellegű szakképzés, amelyet elnyerni szeretnének.

e/ Speciális képzés

Az első - negyedéves megkérdezetteknek mintegy harmada, az ötödéveseknek kétharmada részesült speciális, a hazai viszonyokat figyelembe vevő szakképzésben /1. 12. táblázat/. A Kertészeti Egyetem, a Gyógypedagógiai Főiskola és a Kecskeméti Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskola hall-

gatói közül senki, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen, az Semmelweis Orvostudományi Egyetem, az Állatorvosi Egyetem, az Eötvös Loránd Tudomány¹Egyetem és a Veszprémi Vegyipari Egyetem diákjainak fele kap speciális képzést; a Pécsi Orvostudományi Egyetemen két diák kivételével az összes hallgató, a többi intézményben a külföldieknek mintegy egyharmada /1. 13.táblázat/. A hallgatók többsége igényli a speciális képzést. A speciális szakkérdések iránt különösen az agrár- és az orvostanhallgatók érdeklődnek. A legtöbben szeminárium és fakultatív előadások formájában óhajtják a speciális ismereteket elsajátítani; kötelező előadás bevezetését csak két megkérdezett javasolta. A műszaki hallgatók a gyakorlati órák számának növelését igénylik, míg az Eötvös Loránd Tudomány¹Egyetemre és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre járó diákok politikai, filozófiai kérdésekkel szeretnének többet foglalkozni.

6. Beilleszkedés

a/ Elszállásolás, étkezés, klíma

A megkérdezett egyetemi hallgatók 94 százaléka kollégiumban lakik, 5 százaléuk albérletben, 1 százaléuk egyéb helyen. A kollégiumban és az albérletben lakók aránya - mint már jeleztük - nem tükrözi a valódi adatokat, ugyanis éppen azok nem vettek részt a vizsgálatban, akik nem laknak kollégiumokban. Számuk mintegy kétszerese a felmérésben részt vett albérletben lakó hallgatóknak. Az albérlők többsége a házasok sorából került ki. Csupán a megkérdezett szíriai diákok közül

laknak kétszer annyian albérletben, mint ahány a házások száma. A többi nemzetiségnél az arány fordított: a házások közül is sokan / 70% / kollégiumban vannak elszállásolva. / 15 százalék albérletben, 15 százalék egyéb helyen - / feltehetőleg családtagként felesége szüleinél-lakik /.

Az afrikai és - a szíriaiak kivételével - az ázsiai hallgatóknak nem egészen 90 százaléka, a latin-amerikaiaknak 80 százaléka magyarországi tartózkodása alatt ugyanazon a helyen lakott. / A szíriaiaknak csupán 70 százaléka. / A legtöbb hallgató azért változtatott szállást, mert megházasodott, és feleségével együtt akart lakni, vagy nem találta megfelelőnek a kollégiumi körülményeket, és albérletbe költözött. Mindkét kategória többször is változtatta lakhelyét: az albérlet túl drága volt, másikat kerestek, vagy visszaköltöztek a kollégiumba. A lakást cserélők egy kisebb része más felsőoktatási intézménybe iratkozott, és egyidejűleg kollégiumot is változtatott. / Nem tekintettük szálláscserének azt, ha a külföldiek tőlük független, külső körülmények miatt kerültek másik kollégiumba: pl. a felsőoktatási intézménynek, amelyet látogatott, időközben új kollégiuma épült. / A megkérdezettek 39 százalékának hazánkba érkezésekor problémái voltak az elszállásolással. A válaszok országonként igen eltérőek: a legtöbb problémája a ciprusi / 1 kivételével mindenkinek /, valamint a szíriai, a libanoni, a jemeni, az iraki, a tanzániai és a marokkói diákoknak volt.

A hallgatók 40 százaléka a vizsgálat időpontjában sem találta kielégítőnek lakását, ellátását. E szerint mindazok, akik elégedetlenek voltak ideérkezésükkor, továbbra sincse-

nek megelégedve a szállással. Az országokénti szóródás azonban kisebb. A szíriai, a tanzániai és a jemeni diákok továbbra is elégedetlenek /több mint 50 százalékuk negatív választ adott/, romlott a helyzet az ugandaiak körében, akiknek ideérkezésükkor nem okozott gondot az elszállásolás, jelenleg azonban 50 százalék nem találja kielégítőnek lakását, ellátását /l. 14.táblázat/.

A megkérdezettek véleménye az elszállásolásról intézményenként igen változatos. A problémák döntő többségét néhány felsőoktatási intézmény kollégiumának túlszűfolttsága okozza. Néhol nincs elég tanulószoba sem, és így a megfelelő tanulmányi körülmények sinesenek biztosítva. Vannak, akik nem tudnak beilleszkedni a szobaközösségbe. Sokan szeretnének magyar hallgatókkal együtt lakni, hogy több alkalmuk legyen a magyar nyelv gyakorlására. A fűtésre csak kevés hallgató panaszkodott, jóval nagyobb számban hiányolták a melegvizeszolgáltatást. A házaspárok "házaspár" szobákat szeretnének. Egypáran kifogásolták, hogy nincs a kollégiumban megfelelő, illetve elegendő közös terem - nem tudják hol fogadni látogatóikat. A diákok szerint a lakásviszonyok a legrosszabbak a kecskeméti Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskolán és a Kertészeti Egyetemen, a legjobbak az Erdészeti és Faipari Egyetemen, a Veszprémi Vegyipari Egyetemen és a Budapesti Műszaki Egyetem Gépészmérnöki Karán. A műszaki főiskola 14 hallgatója és a Kertészeti Egyetemen megkérdezettek közül egy diák sines megelégedve lakásával, ellátásával. Kecskeméten tizenhárman változtattak már 1 vagy több alkalommal szállást, a vizsgálat időpontjában öten laktak kollégiumban. Az Erdészeti és Faipari Egyetem és a Veszprémi Vegyipari Egyetem

hallgatói mind kollégiumban laknak, egyszer sem változtattak szállást, és 80 százaléknak kielégítőnek találja helyzetét. A Budapesti Műszaki Egyetem Gépészmérnöki Karán 1 hallgató kivételével mindenki kollégiumban lakik és elégedett az elszállásolással. Kielégítők a Testnevelési Főiskola és a Budapesti Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki Kar hallgatóinak is a lakáskörülményei.

Az Eötvös Loránd Tudomány~~Egyetem~~, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem~~n~~, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem~~n~~ és a Budapesti Műszaki Egyetem Építőmérnöki Karán a megkérdezett hallgatók fele megfelelőnek találja az elszállásolást. A Pécsi Orvostudományi Egyetemen és az Agrártudományi Egyetemen a hallgatóknak csak 20, a Szegedi Orvostudományi Egyetemen és a Debreceni Orvostudományi Egyetemen 40, a Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karán és az Állatorvosi Egyetemen a diákoknak 60 százaléka elégedetlen lakáskörülményeivel.

Az egészségügyi ellátással a hallgatóknak átlag 90 százaléka elégedett. Az algériai, a libanoni és a latin-amerikai diákok 20 százaléka nem tartja megfelelőnek az egészségügyi ellátást. Néhányan nincsenek megelégedve a kollégiumi orvossal, szeretnék, ha az többet foglalkozna velük, általános orvosi vizsgálatot igényelnek. Ugy találják, hogy a magánpraxisban gondosabban kezelik őket. Ahol nincs kollégiumi orvos, ott viszont igénylik azt a hallgatók. Kettő hiányolja, hogy a kollégiumban nincs betegszoba. Csupán egy hallgató nem tartja megfelelőnek az egészségügyi tájékoztatást. Az egészségügyi ellátásra a legtöbbet a Budapesti Műszaki Egyetem Építőmérnöki Karának hallgatói panaszkodtak / 40%.

A külföldiek többsége - 10 hallgató kivételével az összes megkérdezett - a menzán étkezik. Az ellátást a diákok 57 százaléka nem tartja kielégítőnek; a legkevésbé elégedettek az ázsiai diákok, a legelégedettebbek a fekete afrikaiak. Az egyes évfolyamok hallgatóinak véleményét összesítve megállapíthatjuk, hogy a menzai ellátásról nem javul a külföldiek véleménye a későbbiekben sem: a felsőbb és az alsóbb évfolyamosok feleletei között csekély az eltérés. A hallgatók véleménye a menzai ellátásról azonban intőszóként igen eltérő, ami azt jelenti, hogy nem a magyaros étkezés ellen van kifogásuk általában - ehhez feltehetőleg hozzászoknak. Az ellátást a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, a Pécsi Orvostudományi Egyetem és az Erdészeti és Faipari Egyetem összes külföldi tanulója megfelelőnek találja; ezzel szemben a Kertészeti Egyetem, a Budapesti Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki és Építészmérnöki Karának hallgatói közül egy sincs megelégedve. A műszaki hallgatók - a Veszprémi Vegyipari Egyetem látogatóinak kivételével - ellátásukkal kevésbé elégedettek, mint a többi megkérdezett /l. 15. táblázat/.

A magyar klímához a hallgatók 35 százaléka 1-6 hónap, 36 százaléka 6-12 hónap, 20 százaléka 1-2 év, 10 százaléka 3 év alatt szokott hozzá. Az eltérő időjárási sajátosságok főleg egészségügyi téren okoztak problémát a külföldieknek. Tanulmányi munkájukban elsősorban az afrikaiakat akadályozta / 50%/, közülük is legtöbbször az etiópiai diákok panaszkodtak. Az ázsiaiak 33, a latin-amerikaiak 40 százaléka állította azt, hogy a szokatlan magyar klíma következtében ért

el rosszabb tanulmányi eredményt.

b/ Társas kapcsolatok, szabadidő

A Magyarországon tanuló külföldi hallgatóknak általában kevesebb adaptációs problémájuk van, mint azt a más országokban végzett hasonló vizsgálatoknál tapasztaltuk. Oktatóikhoz többségüket a szokványos "tanár/diák" viszony fűzi. Az ázsiaiaknak és az afrikaiaknak több mint 10 százaléka a kapcsolat megjelölésére a "baráti", a latin-amerikaiak a realisabb "személyes" megjelölést használták. A különbség azonban csupán a szóhasználatból adódik: az ázsiai és az afrikai diákok a felületes kapcsolatokat is barátságnak nevezik. Az oktatókhoz fűződő kapcsolatukat a felsőbb évfolyamosok közül kevesebben nevezték "barátinak", inkább "irányítás"-ról beszéltek. Feltehetőleg nem a kapcsolat formája, hanem a hallgatók szemlélete változott meg magyarországi tartózkodásuk során: a kapcsolatokat realisabban értékelték.

A megkérdezettek többségét a magyar diákokhoz baráti, vagy kollégiais viszony köti. Csupán 12 hallgató beszél "futólagos" ismeretségről, és csak 1 állította azt, hogy nincs kapcsolata egy magyar diákkal sem. A diákok 50 százalékát /a szíriaiaknál ez a szám valamivel kisebb, mint a többi országban/ jó kapcsolat fűzi a többi Magyarországon tanuló egyéb nemzetiségű hallgatóhoz is. A latin-amerikaiak viszonya a magyarokhoz megegyezik a többi nemzetével, de őket inkább a külföldiekhez /60%/, mint honfitársaikhoz /45%/ kötik szorosabb szálak /l. 16.táblázat/.

A latin-amerikaiaknak és az ázsiaiaknak egyharmada, az afrikaiaknak egynegyede áll kapcsolatban a magyar diákszerve-

zettel. Jó szálak fűzik a magyar diákszervezetekhez a bolíviaiakat; az algériaiaknak és az ugandaiaknak nincs kapcsolata vele. Azoknak a diákoknak, akik kapcsolatban állnak a magyar szervezettel, mintegy 90 százaléka segítséget is kapott tőle. A magyar diákszervezet a külföldi hallgatókat elsősorban tanulmányi munkájukban segítette, több diáknak személyes problémáit intézte el; a szabadidő eltöltésének megszervezéséhez azonban - a külföldiek véleménye szerint - nem eléggé járult hozzá.

Az afrikai hallgatók 70, a latin-amerikaiak 75 és az ázsiaiak 85 százaléka tagja valamilyen diákszervezetnek. Az ázsiaiak és az afrikaiak 80-90 százaléka, a latin-amerikaiak fele és egy kivételével az összes szudáni hallgató saját házuk diákszervezetének tagja. A többiek részben arab, részben kontinentális, vagy egyéb nemzetközi szervezethez tartoznak /l. 17. táblázat/.

A nemzeti diákszervezeteket a megkérdezetteknek több mint 90 százaléka, a kontinentális tömörüléseket valamivel kevesebb mint 80 százaléka tartja hasznosnak. Szükségtelennek véli 6, illetve 3%, és károsnak 2, illetve 8 %. Az átlagtól csupán az algériaiak és a szíriaiak válaszai tértek el. Az algériai hallgatók 75 százaléka szerint hasznosak és 25 százaléka szerint szükségtelenek a nemzeti diákszervezetek; a kontinentális tömörülésekről a hallgatók 60 százalékanak az a véleménye, hogy hasznos és 40 százalékanak, hogy szükségtelen. A szíriai diákok feleletei csupán egy aspektusban különböztek a többi külföldi hallgatóétól: igen sokan kifejezetten károsnak tartják a kontinentális tömörüléseket. A hallgatók a különféle nemzeti, nemzetközi és kontinentális szervezetektől elsősorban azt várják, hogy baráti kapcsolatok kialakításában

legyenek segítségükre, és hogy jobban képviseljék érdekeit Magyarországon. Tanulmányi munkájukhoz kevesen igényelnek segítséget a diákszervezetektől.

Az ország lakóssaihoz általában a latin-amerikai hallgatókat fűzi a legszorosabb kapcsolat. Az afrikai diákok 25, az ázsiaiak 15 százalékának nincs kapcsolata a magyarokkal. Többségük úgy vélekedett, hogy azért nem sikerült kapcsolatot létesítenie, mert nincs alkalma, lehetősége az ismerkedésre; a többiek viszont arra hivatkoztak, hogy kevés az idejük; 15 diák nem akart kapcsolatot létesíteni /ebből 4 szudáni és 7 ázsiai/. Igen kevesen, csupán hatan állították azt, hogy a magyarok nem akarnak a külföldiekkel kapcsolatot kialakítani.

A jó kapcsolat kialakítása - a megkérdezettek többsége szerint - elsősorban a külföldiek viselkedésétől függ: alkalmazkodjanak jobban a magyarokhoz, legyenek udvariasak, jókedvűek. Mások úgy vélekedtek, hogy kölcsönös megértésre van szükség: ismerjék meg egymás szokásait, problémáit; ezt megkönnyítené, ha a külföldi diákok néha előadást tartanának országukról. A legkevesebb volt azoknak a száma, akik úgy gondolják, hogy elsősorban a magyaroknak kell megváltozniuk: legyenek barátságosabbak és megértőbbek. A latin-amerikai és az afrikai hallgatók 45 százalékának, az ázsiaiak 40 százalékának véleménye szerint a másik nemmel könnyebb kapcsolatot létesíteni. Míg azonban az afrikaiak és az ázsiaiak közül a hallgatók 40 százaléka az azonos neműekkel barátkozik meg könnyebben, a latin-amerikai diákoknál ez a szám csupán 20 %. A kapcsolat létesítése szempontjából közömbösnek tartja a nemek közti különbséget a latin-amerikaiak 35, az ázsiaiak 20

és az afrikaiak 15 százaléka.

Megvizsgáltuk, hogy a külföldi hallgatók szerint, hogyan vélekednek a magyarok a megkérdezettek honfitársairól. A legpozitívabbak az ázsiaiak feleletei voltak. Csupán 3 százaléku állította azt, hogy a magyarok véleménye honfitársaikról nem kedvező, 75 % szerint kedvező és 22 % szerint nagyon kedvező. Közülük is kiemelkedtek a libanoniak válasza: a diákok fele nagyon kedvezőnek, fele kedvezőnek tartja a magyarok véleményét honfitársaikról. A latin-amerikai és az afrikai diákoknak mintegy 10 százaléka azt gondolja, hogy a magyarok nincsenek jó véleménnyel róluk. A legkövetkező pozitívak az algériai diákok válasza: 20 százaléku szerint a magyaroknak nincs kedvező véleménye honfitársaikról /1. 18. táblázat/. Azoknak a megkérdezetteknek a 75 százaléka, akik azt állították, hogy a magyarok kedvezően ítélik meg honfitársukat, úgy gondolja, hogy a kedvező véleményt saját magatartásának köszönheti. Válaszaik: az ő népe barátságos, alkalmazkodó, esendes, udvarias, becsületes, közvetlen stb. A fennmaradó egynegyed rész a magyarok magatartásával indokolta a kedvező kép kialakulását: a magyarok vendégszerető, kedvesek, barátságosak, politikailag közel állnak népéhez.

Azok a hallgatók, akik úgy találták, hogy a magyaroknak nincs kedvező véleménye honfitársaikról, 90 százalékban a magyarokban keresik a hibát. A magyarok nemzeti érzéséről beszélnek, temperamentumbeli különbségről és legtöbbször előítéletről; azt gondolják, hogy néhány külföldi diák anyagi fölényét a magyarok irigylük. Az esetek többségében azonban úgy vélik, hogy mindez a magyarok téves elképzeléseinek, tájékozatlanságának következménye. A külföldiek leggyakrabban

legfőbb említett hibája a megkérdezettek szerint az, hogy túl sokat foglalkoznak magukkal, büszkék, nem közelednek,

Az ázsiai diákok 35, a latin-amerikaiak 30 és az afrikaiak 25 százaléka soha nem érzi magát magányosnak. A külföldiek 20 százaléka "ritkán", 35-től 40 százaléka "néha", 10 százaléka "gyakran" és csak 5 százaléka "mindig" magányos. Az afrikai és a latin-amerikai hallgatóknak 20, az ázsiaiaknak csupán 8 százaléka nem talált személyes barátot hazánkban. A többiek 50 százaléka 5, vagy még ennél is több barátja van, akikkel általában háromszor hetente is találkozik; a megkérdezetteknek csak 20 százaléka találkozik barátaival ritkábban, mint hetente. Megjegyzendő azonban, hogy - mint már említettük - az ázsiaiak és néhány afrikai nép is a barát fogalmát tágabban értelmezi, mint az európaiak általában. Egyszerű ismeretség is sok esetben náluk már barátságot jelent.

A külföldiek szabadidejüket elsősorban olvasással töltik, és csak másodikként rangsorolják a baráti körben eltöltött időt. Moha a hallgatóknak - mint láttuk - sok magyar és más nemzetiségű barátjuk van, a baráti társaság elsősorban honfitársakból áll. Barátaikkal főként szórakozni járnak a megkérdezettek, együtt tanulnak, közösen végeznek társadalmi munkát, sétálni és sportolni is szoktak; a napi eseményekről és politikai kérdésekről beszélgetnek. Magyar családokat igen kevesen - mindössze 15 hallgató - látogat rendszeresen.

Moziba az összes diák szokott járni, színházba azonban ritkán mennek. Szívesen nézik a televíziót; a rádiót kevesebben hallgatják. A muzeumokat alig látogatják a fiatalok.

Az ázsiai és a latin-amerikai diákoknak több mint a

fele, az afrikaiaknak csupán 42 százaléka tölti nyári szünidejét Magyarországon. Az ittmaradók közül a latin-amerikaiak 40, az afrikaiak 20, és az ázsiaiak 10 százaléka dolgozik, a többiek általában nyaralnak. A külföldre távozóknak egyrésze hazautazik: az afrikaiaknak 40, az ázsiaiaknak 55 százaléka; a legnagyobb számban az algériai és a szíriai diákok, a legkevesebben csak 1 hallgató/ a latin-amerikaiak utaznak haza.

7. Anyagi helyzet

Anyagi körülményeit a hallgatók többsége kielégítőnek találja, csupán 35 százalékuik elégedetlen helyzetével. 14 diák kivételével az összes megkérdezettek kap a magyar államtól, vagy egy politikai, illetőleg társadalmi szervtől ösztöndíjat. Az afrikaiak 15 százalékát /az algériaiak felét/, az ázsiaiak 7 /a szíriaiak 11/ százalékát - a latin-amerikaiak közül csak egy hallgatót - kormánya is támogatja. Egyéb szervtől a megkérdezetteknek csak 4 százaléka /az algériaiak 20 százaléka/ kap támogatást. Családja is segíti - állításuk szerint - az afrikaiak és az ázsiaiak 30 százalékát /az etiópiaiak és a szudániak felét/, a latin-amerikaiak 10 százalékát. Időszakosan dolgozik az ázsiaiak és a latin-amerikaiak 10, az afrikaiak 6 százaléka.

A megkérdezettek fele elégedett a Magyarországon kapott ösztöndíj összegével. A legtöbb problémája természetesen a házasságnak és az albérletben lakóknak van. Sokan hivatkoztak arra, hogy az ösztöndíjakat nem emelték meg évek óta, nem veszik figyelembe az azóta bekövetkezett áremelkedéseket. A legtöbben a menzai étkezés kiegészítésére költik az ösztöndíjat, de nem tartják elégnek ruházkodásra, szóra-

kozásra. A Kertészeti Egyetem hallgatói keveslik a tanulmányi segílyt. A vidéki hallgatók szeretnének a fővárosba utazni, és sok hallgató említette, hogy nem tud félretenni a kapott összegből arra, hogy szünetidőben hazalátogasson.

Megvizsgáltuk az összefüggést az anyagi eszközök forrása és aközött, hogy hogyan vélekednek a hallgatók anyagi helyzetükről. Anyagi helyzetüket azok tartják legjobbnak, akik kormányuktól, vagy valamilyen egyéb szervtől is kapnak támogatást. Meglepő azonban, hogy milyen magas az elégedetlen válaszadók között azoknak a száma, akiket a családjuk támogat. Utóbbiaknak több mint a fele elégedetlen anyagi helyzetével. Ugy tűnik, a családtól kapott összeg az esetek többségében nem magas.

Az ösztöndíjjal való elégedettségre, az anyagi helyzetre és az anyagi javak forrására vonatkozó feleletek azonban nem mindig korrelálnak. Van, aki kevesli az ösztöndíjat és - noha állítása szerint csak ebből él - anyagi helyzetét kielégítőnek tartja.

8. A hallgatók erkölcsi-politikai arculatának és Magyarországról való előzetes elképzeléseiknek alakulása

Magyarországi tartózkodásuk idején a külföldiek - akik, mint láttuk, ideérkezésük előtt meglehetősen keveset tudtak hazájukról - megismerkednek az országgal, a magyar életformával, és sok szempontból ők is megváltoznak. Legkevésbé változott a hallgatók vallási meggyőződése; politikai véleménye elsősorban az ázsiaiaknak változott meg, majd az afrikaiaknak, végül a latin-amerikaiaknak. Intellektuális érdeklődése a latin-amerikaiaknak és az afrikaiaknak módosult leg-

inkább /l. 19.táblázat/. Mindehhez igen sokban hozzájárul az olvasás is. Magyar ujságot, folyóiratot a latin-amerikaiaknak és az ázsiaiaknak 85 százaléka, az afrikaiaknak nem egészen 80 százaléka olvas; legkevesebbet az algériaiak: csupán 50 százaléuk olvas rendszeresen. Magyar vonatkozású könyvet az összes megkérdezett olvasott. Legtöbbet - főleg politikai műveket - a latin-amerikaiak olvasnak: 70 százaléuk olvasott politikai munkákat, 60 százaléuk irodalmi, 40 százaléuk történelmi és 20 százaléuk egyéb könyveket. Az ázsiaiak közül legtöbben /65%/ irodalmi műveket, 50 % politikai, 35% történelmi és 10% egyéb könyveket olvasott. Az afrikaiak - nem tekintve az algériai és a szudáni diákokat - viszonylag kevesebbet olvasnak: 60 százaléuk irodalmi, 35% politikai, 30% történelmi, és 20% egyéb alkotásokat. /A szudáni hallgatók 50 százaléka politikai munkák iránt érdeklődik/ /l. 20.táblázat/.

A diákok több mint 90 százalékanak előzetes elképzelése Magyarországról pozitív irányban alakult. Ezt elsősorban annak tulajdonítják, hogy Magyarországról nem volt eredetileg kellő és megfelelő információjuk, az otthoni propaganda nem közölte a valóságot, nem volt reális. Most, hogy jobban megismerték az országot, és személyes kapcsolatot alakítottak ki. barátokat találtak, a közvetlen élmény hatására igen kedvező kép alakult ki bennük hazánkról. Azok, akiknek véleménye negatív irányban változott, alig indokolják a változás okát, feleleteik semmitmondók: szebbet hallottam, mint amit tapasztaltam, egyesek nem viselkednek megfelelően stb.

Megvizsgáltuk, hogy a tanulmányi motivumok és a kia-

lakított személyes kapcsolatok mennyiben befolyásolták a hallgatók véleményének alakulását Magyarországról. Azoknak, akik azért jöttek hazánkba, mert barátaik, rokonaik élnek az országban 20 százalékban, azoknak, akik élettapasztalatszerzés, hivatalos szerv vagy mások ajánlására és a jobb képzés miatt jöttek az országba 8-9 százalékban lett kedvezőtlenebb a véleményük. Legkisebb százalékban /általában 5%/ azoknak változott negatív irányban az elképzelésük, akik politikai okokból vagy azért jöttek Magyarországra, mert hazájukban nincs olyan jellegű felsőoktatási intézmény, amit látogatni akartak, illetve nem vették fel őket a hazai felsőoktatási intézménybe.

A kialakított személyes kapcsolatok nem befolyásolták a diákok előzetes elképzeléseit; csupán azoknak a hallgatóknak lett kedvezőtlenebb a véleménye nagyobb számban, akik úgy vélték, hogy a magyarok nem kívánnak velük kapcsolatot létesíteni.

9. A végzett hallgatók

A Magyarországon tanuló ázsiai és afrikai diákok többsége alaposan, a latin-amerikaiak csak felületesen tájékozottak arról, hogy távollétükben mi történik hazájukban. Néhány diák egyszer sem járt otthon tanulmányi ideje alatt, hazájuk diplomáciai képviselőivel meglehetősen ritkán találkoznak. Mindez természetesen megnehezíti a végzettség utáni visszailleszkedésüket otthoni környezetükbe. Egyetemi éveik befejezése után a hallgatók többsége /az afrikaiaknak 75, az ázsiaiaknak 95 és a latin-amerikaiaknak 50 százaléka/ Magyarországon szeretne továbbtanulni. Szakorvosi, szakmérnöki, mér-

nők-közgazdász képesítést akarnak szerezni. Néhányan - főleg az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatói - egyetemi doktori címre, a műszaki- és agrárhallgatók közül pedig páran aspiranturára pályáznak. A képzés befejezése után a megkérdezettek - 5 diák kivételével - vissza akarnak térni hazájukba.

A műszaki, az agrár, a közgazdaságtudományi és az orvostudományi egyetemi hallgatók végzettségük után szakmájuknak megfelelően óhajtanak otthon elhelyezkedni. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen tanuló külföldiek egyharmada klinikai pszichológus akar lenni, 40 százaléka politikai pályára készül; ugyancsak politikusnak készülnek a Gyógynevelési Főiskola és 1 kivételével a Testnevelési Főiskola hallgatói is /l. 21. táblázat/.

A hazatért fiatalok továbbra is szeretnék kapcsolatukat magyar barátaikkal, ismerőseikkel, néhány^{an} oktatóikkal is fenntartani. A magyar szakirodalmat azonban igen kevesen - elsősorban a műszaki hallgatók - óhajtják figyelemmel kíséreni.

A latin-amerikai és az ázsiai diákoknak 95, illetve 94, az afrikaiaknak 90 százaléka szeretné, ha hazájában is megvalósulnának a magyar gazdasági-társadalmi rendszer vívmányai. Különösen felfigyeltek a Magyarországon tapasztaltak közül a nők helyzetére a társadalomban, a munkához és a tanuláshoz való jogra, az egészségügyi ellátásra, az ingyenes oktatásra.

III. KONTINENTÁLIS JELLEGZETESSÉGEK

Mint említettük, a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók zöme az ázsiai és az afrikai országokból érkezett, és csak 10 százalékuk jött Latin-Amerikából. A kontinenseken belül is igen egyenlőtlenül oszlik meg a különféle országokból származó megkérdezettek aránya. Ennek ellenére megkíséreltük összegyűjteni az egyes kontinensek, illetve országok hallgatóira jellegzetes tulajdonságokat. Természetesen azokra a népekre, amelyeknek állampolgárai csak kis százalékban vettek részt a vizsgálatban, nem térhetünk ki külön. Aazonban - mint látni fogjuk - nem csupán a megkérdezettek száma határozza meg, hogy véleményük, magatartásuk, szokásaik, társas kapcsolatuk megfigyelésekor, illetve regisztrálásával sikerült-e olyan karakterisztikus jegyeket megállapítanunk, amelyek megkülönböztetik őket a vizsgálatban résztvett többi hallgatótól. Így pl. Afrikából ugyanannyi algériai, mint nigériai diák tanul hazánkban, mégis az algériaiak magatartása, beilleszkedése sokban különbözik az afrikai hallgatóknál általában tapasztaltaktól, míg a nigériaiaknál semmiféle jellegzetességet nem észleltünk. Hasonló a helyzet a bolíviai diákok esetében is; noha a megkérdezett latin-amerikaiak fele Bolíviából érkezett, igen kevés eltérést találtunk, amikor szembeállítottuk a tőlük kapott feleleteket a többi 11 különféle latin-amerikai ország hallgatóinak válaszával.

A kontinentális hovatartozás elsősorban az afrikai és a latin-amerikai diákokra jellemző. Az ázsiaiak mintegy középen foglalnak helyet a két szélsőségesebb magatartásforma között.

Az afrikaiak fele orvostanhallgató. Idegen nyelvtudásuk magas fokon áll; szinte mindnyájan tudnak angolul, egyharmaduk franciául is beszél. Ezzel szemben ők tudnak legkevésbé magyarul. Előzetes ismereteik a magyarországi tanulmányi feltételekről meglehetősen hiányosak, információikat otthoni hivatalos szervektől szerezték be. Anyagi problémákra igen sokan panaszkodnak. Nehezen szokták meg a magyar klímát, a magyar ételekhez azonban többé-kevésbé hozzászoktak. Az adaptáció is nekik okozza a legtöbb gondot. Sokat vannak egyedül, ennek ellenére kevesebbet olvasnak, mint a többi hallgató. A fekete afrikaiak kapcsolata a magyar diákokkal, a diákszervezetekkel és az ország lakóival általában nehezen alakul ki, és nem túl szoros.

Az afrikaiak közül az algériai és a szudáni megkérdezettek tipikus jegyei a legkirívóbbak, nemcsak az átlagtól térnek el, hanem - sok esetben - a többi afrikai diák karakterisztikus vonásaitól is.

Az algériaiak között nincs orvostanhallgató. Több mint 50 százalékuk agrártudományi intézményekbe /2 diák kivételével az Állatorvosi Egyetemre/ jár. Előzetes képzettségük nemcsak a többi afrikai diákéhoz, hanem az összes megkérdezettekhez viszonyítva is magas; előképzettségüket ők maguk alaposnak értékelik. Anyagi problémáik nincsenek. A 18 megkérdezett közül, akik nem kapnak a magyar szervektől ösztöndíjat, 3 algériai. Az algériai diákok többségét saját kormánya és egyéb szervek is támogatják. Feltehetőleg jó anyagi körülményeikkel magyarázható, hogy közülük utaznak legtöbbször haza a nyári szünidőben. ^{Több} ~~Könyveket~~ [✓] többet olvasnak, mint az afrikai diákok általában, de magyar újságot,

folyóíratot kevesebben olvasnak rendszeresen, mint a megkérdezettek többsége. Noha társas kapcsolatuk alakulása nem tér el az afrikai hallgatóknál szokásostól, az algériaiak közül gondolják a legtöbben azt, hogy a magyaroknak nincs jó véleménye honfitársaikról. Kapcsolatuk a diákszervezetekkel sem megfelelő. A magyar diákszervezettel semmiféle kapcsolatban nem állnak; a nemzeti diákszervezeteket és a kontinentális tömörüléseket sem nagyon tartják hasznosnak, ellentétben a többi hallgatóval. A magyarországi tanulmányi helyzetet általában negatívan értékelik, és az átlagnál kevesebben vélekednek úgy, hogy a Magyarországon szerzett ismereteik elősegítik hazájuk fejlődését. Ennek ellenére igen pozitíven értékelhető, hogy több algériai diáknak - állítása szerint - magyarországi tartózkodása során politikai véleménye és intellektuális érdeklődése átalakult, illetve megváltozott.

A szudániak között egy agrárhallgató sincs; több mint 70 százalékuk orvostanhallgató, legtöbben a Szegedi Orvostudományi Egyetemre járnak. Anyagi helyzetük az átlagnak megfelelő, noha 50 százalékuk családjától is kap támogatást. Hazájuk eseményeiről jól tájékozottak, diplomáciai képviselőjükkel gyakran találkoznak. Szinte mindnyájan tagjai saját hazájuk diákszervezetének. Elsősorban politikai munkákat olvasnak; a magyarországi tanulmányi helyzetet igen pozitíven értékelik. Társas kapcsolatuk az átlagnak megfelelő, ennek ellenére - eltérően a többi megkérdezettől, akik jobb szeretnek olyan tanulókörben résztvenni, ahol magyarokkal vegyesen tanulhatnak - azt kérik, hogy csak külföldiekből álló tanulókörökbe osszák be őket.

A többi afrikai országokból érkezett diák véleménye nagyjából megegyezik a kontinensre jellemző vonásokkal. Csu-

pán az etiópiai diákokról érdemes még megemlítenünk, hogy politikai véleményük és intellektuális érdeklődésük a Magyarországon eltöltött idő alatt sok tekintetben megváltozott.

A latin-amerikai hallgatók helyzetüket objektívabban ítélték meg, mint az afrikaiak, akiknek feleleteit gyakran szubjektív szempontok vezérelték. E kontinensről érkezett diákok általában pozitívabban reagáltak a feltett kérdésekre. A latin-amerikaiak többsége műszaki hallgató. Noha spanyol nyelvterületről származnak, 50 százalékuk tud angolul és 20 százalékuk franciául. Magyar nyelvtudásuk viszonylag a magasabb fokon áll az összes megkérdezett között. Aránylag többen hivatkoztak arra, hogy politikai okok miatt választották Magyarországot tanulmányaik színhelyéül, mint a többi hallgató. Részletes ismeretük a magyarországi tanulmányi feltételekről a legalaposabb, ennek ellenére ők igénylik a legtöbb további tájékoztatást a magyarországi viszonyokról általában. Anyagi problémáik nincsenek, noha - állításuk szerint - csak 10 százalékuk kap családjától támogatást. Nyári szünidejüket általában Magyarországon töltik; igen sokan munkát vállalnak. Hazájuk diplomáciai képviselőivel ritkán találkoznak, és meglehetősen tájékozatlanok az otthoni eseményekről. Sokat olvasnak, főleg politikai munkákat. A magyar diákokkal és diáklányokkal igen jó a kapcsolatuk, sőt az ország lakosságával általában is sokan szoros kapcsolatban állnak. A nemzeti diákszervezeteknek kevesebben tagjai, viszont a többi külföldi diákkal jól összebarátkoztak. Annak ellenére, hogy közülük állították legtöbben azt, hogy problémát jelent számukra az otthoni környezetbe való visszailleszkedés, kevesebben akarnak Magyarországon tovább tanulni, mint

az ázsiai és az afrikai diákok.

A bolíviaiak előzetes képzettsége jóval magasabb, nemcsak a többi latin-amerikai diákhoz viszonyítva, hanem az átlaghoz képest is. Míg azonban az algériaiak - akiknek előképzettségük ugyancsak jobb - alaposnak tartják felkészültségüket az egyetemi tanulmányokra, a latin-amerikaiak elégedetlenek vele. A különbséget csak részben indokolhatja az, hogy eltérő felsőoktatási intézményeket látogatnak /az algériaiak fele az Állatorvosi Egyetemre, míg a bolíviaiak fele a Budapesti Műszaki Egyetemre jár/, az ok inkább a bolíviaiak objektívabb szemléletében kereshető. A bolíviaiaknak jóformán nincsenek adaptációs problémáik, és kiemelkedően jó kapcsolatuk van a magyar diákszervezettel.

Az Ázsiából érkezett megkérdezettek körében kevesebb általános megkülönböztető jeggyel találkoztunk, viszont több volt az országonkénti eltérés. Az ázsiaiak nagyjából egyforma arányban látogatják a különböző felsőoktatási intézményeket. 75 százalékuk tud angolul és 25 százalékuk franciául. Hazájuk eseményeiről igen alaposan tájékozottak, ami valószínűleg abból is következik, hogy közülük utaznak legtöbben haza a nyári szünidőben. Politikai véleményük magyarországi tartózkodásuk alatt az átlagnál valamivel nagyobb százalékban változott meg. Továbbtanulni szinte mindannyian Magyarországon szeretnének.

Az ázsiai diákoknak majdnem a fele Szíriából érkezett. Nyelvtudásuk az átlagnál alacsonyabb. A magyarországi tanulmányi feltételekről meglehetősen tájékozottak. Anyagi problémáik nincsenek; noha 5 hallgató kivételével mindnyájan kapnak magyar ösztöndíjat, a legtöbb szíriait

kormány is támogatja. Hazájuk diplomáciai képviselőjével sűrűn találkoznak. Nyári szünidejüket igen sokan töltik ott-hon. Az elszállásolással elégedetlenek, közülük kerül ki a legtöbb albérló. Ezt azonban az is indokolhatja, hogy jó anyagi körülményeik folytán módjukban van albérletbe költözni. Nemcsak a magyarokhoz, de a többi hazánkban tanuló külföldi diákhöz sem fűzi őket szoros kapcsolat. Kifejezetten károsnak tartják a kontinentális tömörüléseket, és azt óhajtják, hogy egy tanulókörben csak azonos nemzetiségű diákokat osszanak. Kirivó néhány szíriai diáknak az a véleménye, hogy hazatérése után nem kívánnak volt diáktársaikkal kapcsolatban maradni.

Az iraki, jemeni és jordániai megkérdezettek - akiknek többsége Magyarországon járt honfitársaiktól szerezte be előzetes információit - viszonylag jobban tájékozottak a magyarországi életkörülményekről, tanulmányi feltételekről. A magyarországi tanulmányi helyzetet a jordániaiak értékelték legpozitívabban. /Többségük orvostanhallgató, sokan a Szegei Orvostudományi Egyetemen tanulnak./ Az ázsiaiak közül a megkérdezett ciprusi és palesztin diákoknak legrosszabb a kapcsolatuk az ország lakóival általában.

IV. A KÜLFÖLDI INTÉZMÉNYTÍPUSOK HALLGATÓIRA VONATKOZÓ FŐBB JELLEMZŐK

A vizsgálatban részt vett külföldi diákoknak majdnem a fele az orvostudományi egyetemeken tanul, 30 százalékuk műszaki pályára készül, 15 százalékuk agrár-hallgató és kevesebb mint 10% jár az Eötvös Loránd Tudományegyetemre, illetve a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre.

Annak ellenére, hogy az orvostanhallgatók egyharmada szíriai és szudáni, az orvosegyetemeken tanuló külföldiekre karakterisztikus vonások nem azonosak az említett két országból érkezett fiataloknál tapasztalt jellegzetes jegyekkel. Ez, úgy véljük, megerősíti azt az elképzelésünket, hogy a diákok tanulmányi munkájával, de igen sok esetben az elhelyezkedéssel és az étkezéssel kapcsolatos problémákat is nem a kontinentális hovatartozás szabja meg, hanem az, hogy milyen intézményeket látogatnak.

Noha az orvostanhallgatók előzetes képzettsége a legmagasabb, ők a legkevésbé elégedettek a Nemzetközi Előkészítő Intézetben kapott szakmai előképzéssel és a szaknyelvi oktatással. Azt állítják, hogy a vizsgakövetelményekről nem tájékoztatják megfelelően őket, rövid a vizsgára való felkészülési idejük, kifogásolják, hogy kevés taneszköz, tankönyv áll rendelkezésükre, és az oktatók nem nyújtanak elég segítséget tanulmányi munkájuk elvégzéséhez. Tanulmányi eredményük alacsonyabb, mint a többi külföldi hallgatóé általában, sokan ismételnék félét. Mindennek természetes következménye, hogy többen változtatnak intézményt is tanulmányaik során: átiratkoztak az Eötvös Loránd Tudományegyetem pszichológiai vagy más szakára,

esetleg a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre, néhányan a Semmelweis Orvostudományi Egyetemről a Szegedi Orvostudományi Egyetemre; mások az Általános Orvosi Karról a Fogorvosi Karra mentek át.

A négy orvostudományi egyetem hallgatóinak tanulmányi munkáját összemérve is találhatunk jellegzetességeket. A Debreceni Orvostudományi Egyetem látogatóitól kapott feleletek nagyjából megfelelnek az átlagnak. A legjobb tanulmányi eredményeket a Szegedi Orvostudományi Egyetemen, a legrosszabbakat a Pécsi Orvostudományi Egyetemen érték el a hallgatók. A Pécsi Orvostudományi Egyetemen részesülnek legtöbbször speciális képzésben; a Szegedi Orvostudományi Egyetemen tanuló diákok, akik közül kevesebben vesznek részt speciális tanfolyamon, igényelték a speciális, hazai viszonyokra vonatkozó képzést. A Szegedi Orvostudományi Egyetemen a legkevesebb, a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen a legtöbb a félévismétlő. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem hallgatói a Nemzetközi Előkészítő Intézetben folyó szakmai előképzéssel is elégedetlenebbek, mint a többi orvostanhallgató. Noha a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen tanuló diákok kielégítőnek tartják a magyarországi tanulmányi helyzetet, kevésbé elégedettek vele, mint a vidéki orvosegyetemek látogatói; közülük kerül ki a legtöbb albérletben lakó diák is. A menzai ellátással a Pécsi Orvostudományi Egyetemre járó fiatalok a legelégedettebbek.

Annak ellenére tehát, hogy a Pécsi Orvostudományi Egyetem hallgatóinak a leggyengébbek a tanulmányi eredményeik, a tanulmányi munkával kapcsolatos legtöbb problémájuk a Semmelweis Orvostudományi Egyetemre járó diákoknak van.

Az orvosi képzettség után a legkeresettebb a műszaki

pálya. A műszaki hallgatók pályaválasztási motivációját irányítják legkevésbé külső okok: többségük azért választotta Magyarországot tanulmányai folytatására, mert itt magasabb a képzési szint, mint hazájukban. A motiváltságot jelzi az is, hogy kevesen változtatnak tanulmányi idejük közben felsőoktatási intézményt, illetve szakterületet. Noha tanulmányi eredményeik nemigen magasabbak az orvosegyetemi hallgatókéénál, közülük jóval kevesebben ismételnék fél-évet. A műszaki hallgatók taneszközzel való ellátottsága megfelelő; szakirodalmi olvasottságuk meglehetősen magas a többi külföldi fiatalhoz viszonyítva. Tanulmányi munkájukban a legtöbb problémát az okozza, hogy a gyakorlati órák száma - szerintük - kevés. Ellátásukkal viszonylag elégedetlenebbek, mint az egyéb főiskolák hallgatói.

A megkérdezett műszaki hallgatók többsége a Budapesti Műszaki Egyetemen tanul. Tanulmányi eredményeik rosszabbak, mint a Veszprémi Vegyipari Egyetem hallgatóié, akik a magyarországi tanulmányi körülményekkel általában is elégedettebbek. A Budapesti Műszaki Egyetemre járó fiatalok elégedetlenek a vizsgáztatási módszerrel, és azt állítják, hogy nem ismerik a vizsgakövetelményeket. A lakáskörülményekről és a menzai ellátásról a különféle karok hallgatóinak véleménye nem egységes. A Gépészmérnöki Kar hallgatói általában elégedettek, a Vegyészmérnöki Kar hallgatóinak lakáskörülményei megfelelőek, de panaszkodnak a menzai ellátásra. Az Építészmérnöki Kar hallgatói ugyancsak elégedetlenek a menzai ellátással, míg a Villamosmérnöki Karon elsősorban az elszállásolás okozza a legtöbb problémát. A Veszprémi Vegyipari Egyetem diákjai lakás- és ellátásukkal egyaránt elégedettek.

A kecskeméti Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskola hallgatói - egy diák kivételével - szíriaiak. A főiskolára mindannyian hivatalos szervek kívánságára kerültek. Az elszállásolással igen elégedetlenek, panaszkodnak a taneszköz-ellátottságra is, és kifogásolják, hogy nem részesülnek speciális képzésben.

Az agrárhallgatók többsége azért tanul Magyarországon, mert hazájában nincs felsőfoku agrárképzés. Ez indokolja azt is, hogy előzetes képzettségük a legalacsonyabb, Magyarországra érkezésük előtt nem vettek részt semmilyen felsőfoku tanfolyamon. Magyar nyelvtudásuk is gyengébb az átlagnál. Az agrárhallgatók közül igénylik legtöbbször a speciális hazai viszonyokhoz alkalmazkodó szakképzést. A tanulóköröket többségük pozitíven értékeli; úgy vélik, hogy tanulmányi munkájuk elvégzését a tanulókörök igen sokban megkönnyítik.

Az agrárfelsőoktatási intézményeket látogató megkérdezettek közül csupán az Állatorvosi Egyetem hallgatóinak vannak speciális tanulmányi problémáik. Az Állatorvosi Egyetemre járó diákok fele algériai. Az egyéb állampolgárságú hallgatók közül néhányan az orvosegyetemeken kezdték el tanulmányaikat, tehát pályaválasztásuk nem eredeti szándékuk szerint alakult. Az Állatorvosi Egyetemen a félévismétlők aránya meglehetősen magas, nemcsak az agrárhallgatókhoz, hanem az összes megkérdezetthez viszonyítva is. De nemcsak a félévismétlők százalékos megoszlása közös vonás az orvosegyetemek és az Állatorvosi Egyetem között, hanem a leendő állatorvosok épp olyan elégedetlenek a Nemzetközi Előkészítő Intézetben folyó szakmai előképzéssel, mint az orvostanhallgatók. Az Állatorvosi

Egyetemre járó külföldiek a tanulóköröknek kisebb jelentőséget tulajdonítanak, fontosabbnak tartják az előadások hallgatását.

A különböző agrárintézményekben sem egyformák az elszállásolási körülmények. Az Erdészeti és Faipari Egyetem tanulói a legelégedettebbek lakáskörülményeikkel és a menzai ellátással; a legtöbb problémájuk a Kertészeti Egyetem hallgatóinak van.

A megkérdezetteknek mindössze 10 százaléka jár az Eötvös Loránd Tudomány-Egyetemre és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre. E két intézmény hallgatóit számos, a többiektől teljesen különböző karakterisztikus jegy jellemzi. Szakválasztásuk nem motivált, többségük nem eredeti szándékának megfelelő tanulmányi irányban képezi magát, csupán azért iratkozott be a fenti egyetemekre, mert az általa választott szakon nem felelt meg. Tanulmányi eredményük ugyan a legjobb az összes hazánkban tanuló külföldiek között, a szakmai tudásnak mégis kevesebb jelentőséget tulajdonítanak, mint a többi fiatal. Sokat foglalkoznak politikai kérdésekkel, és hangsúlyozzák, hogy magyarországi tartózkodásuk idején társadalmi-politikai látóköruk szélesedett. Az Eötvös Loránd Tudomány-Egyetem hallgatóinak 40 százaléka nem végzettségének megfelelő szakon kíván elhelyezkedni, hanem politikus akar lenni. A tanulmányi munkájukról beszámolva a leendő közgazdászok azt állítják, hogy sem a tanulókörök, sem a konzultációk nem könnyítik meg a munka elvégzését; ezzel szemben - állításuk szerint - ők tanulnak a legtöbb órát hetente. A bölcsészek elsősorban idegennyelvű tankönyveket használnak.

Az Eötvös Loránd Tudomány-Egyetemre járó fiatalok elégedetlenek lakáskörülményeikkel; sokan - éppugy mint a Sem-

sejweis Orvostudományi Egyetem hallgatói is - albérlésben
laknak.

V. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A Magyarországon tanuló külföldi hallgatók tanulmányi munkája és beilleszkedése során fellépő problémák feltárására számos faktort megvizsgáltunk, amelyek ezeket a problémákat befolyásolhatják. Arra az eredményre jutottunk, hogy a diákok tanulmányi munkáját és eredményét elsősorban nem az határozza meg, hogy honnan érkeztek hazánkba, milyen volt előképzettségük, milyen a jelenlegi anyagi helyzetük, hanem, hogy melyik felsőoktatási intézményben folytatják tanulmányaikat. Ezzel szemben szubjektív véleményük, magatartásuk, társas kapcsolatuk alakulása döntően állampolgárságukra vezethető vissza. Befolyásolják a beilleszkedés folyamatát a hallgatók személyi tulajdonságai és kulturáltsága; életkora, származása, családi állapota, nevelésének körülményei, nyelvtudása, alkalmazkodóképessége, hogy volt-e már külföldön, saját hazájával kapcsolatos állásfoglalása stb.

Szemben más külföldi vizsgálatokkal, amelyek a különféle évfolyamu hallgatók adaptációs problémáit görbével jelezték /a magányosság érzése pl. a diákokban az 5.évben ismét gyakoribbá válik/, mi a beilleszkedéssel kapcsolatos nehézségeket ugyan nem mindig egyenletesen haladó, de csökkenő értékű egyenessel ábrázolnánk: a felsőbb évfolyamos hallgatóknak lényegesen kevesebb a problémájuk.

Annak vizsgálatára, hogy az egyes hallgatók milyen társadalmi osztályból, rétegből származnak, nem volt lehetőségünk, mert a különféle országok gazdasági-társadalmi struktúrája igen eltérő, összehasonlításukra nincs megfelelő alap.

Éppen ezért a külföldieket származásuk szerint nem tudtuk csoportosítani, és így nincs adatunk arról, hogy a származás mennyiben befolyásolja a vizsgált jellemzőket.

A nyelvi nehézség, a hiányos előképzettség, a nem kielégítő előzetes tájékoztatás a fogadó országról egyaránt nehezíti a hallgatók adaptációját, tanulmányi munkáját. Az esetek többségében a diákok nem ismerik nemcsak a magyar gazdasági-társadalmi rendszer főbb vonásait, hanem a felsőoktatás szervezetét, a szakválasztás lehetőségeit, a tanulmányi és vizsgakövetelményeket sem. Az előzetes információ sok olyan utólagos sikertelen élménytől óvna meg a külföldieket, amelyek a beilleszkedés folyamatát kétségtelenül nehezítik, és rossz közérzetet alakítanak ki. Megmutatkozott, hogy azok a hallgatók ismerték a legjobban országunkat, akik Magyarországon járt honfitársaiktól kaptak információt. A külföldi hatóságoknak szervezett formában kellene gondoskodniuk arról, hogy a hazánkba kerülő fiatalokat már itt járt honfitársaik otthonukban tájékoztassák. Sokban hozzájárulhatnak azonban a megfelelő információ beszerzéséhez a magyar hatóságok is a külföldiek nyelvén írott tájékoztató kiadványok megjelentetésével. Néhány hasonló kiadvány már el is készült és - tudomásunk szerint - különböző nyelvekre történő fordításuk is folyamatban van.

Nem választható azonban el az idegenben tanuló diák külföldi viszonyokhoz történő alkalmazkodásának vizsgálata az otthoni körülményekhez való visszailleszkedés vizsgálatától. A külföldieknek nemcsak a magyar körülményeket, hanem az otthoni fejlődési és munkalehetőségeket is ismerniük kell tanulmányaik megkezdése előtt. Így szakválasztásuk motiváltabbá, célirányosabbá válna. A tanulmányok elhuzó-

dásának, a szakváltóztatásoknak sok esetben éppen a motiválatlanság az oka. /Itt azonban meg kell említenünk, hogy a tanulmányi eredmények és a motiváció között nem tapasztaltunk korrelációt; a külföldiek tanulmányi átlaga a magyar egyetemeken szokásos átlaghoz hasonul: legmagasabb a tudományegyetemeken, legalacsonyabb a műszaki és az orvostudományi egyetemeken./ A motiváció befolyásolja a diákok véleményét a magyarországi tanulmányi körülményekről /legelégedettebbek azok a hallgatók, akik azért jöttek Magyarországra, mert tudták, hogy itt magasabb a képzési szint, mint hazájukban, és az a néhány diák, aki ismerte az otthoni elhelyezkedési lehetőségeket/, és csökkenti a tanulmányok során fellépő problémákat is; a célirányosabb szakválasztású műszaki hallgatóknak kevesebb problémájuk volt, mint a tudományegyetemeken tanuló diákoknak, akiknek többsége nem eredeti szándékának megfelelő szakon tanul.

A tanulmányi problémák között döntő szerepe van a nem megfelelő - illetve eltérő - szakmai előképzettségnek, ami főleg a matematika és a fizika tanulásában okoz gondot a diákoknak. Megfontolandó volna az a lehetőség, hogy a Magyarországra kerülő fiatalok részesüljenek még hazájukban magasabb szintű alapképzésben. Az otthoni képzés a diák anyanyelvén történhet, és ez feltétlenül előnyös számára. Másik megoldásnak mutatkozna - noha ez csak a műszaki hallgatók gondjain segít, az orvostanhallgatókon nem - hogy a külföldiek nagyobb számban ne műszaki egyetemekre, hanem az elsősorban gyakorlati tárgyakat oktató műszaki főiskolákra kerüljenek, ahol az alaptárgyi követelmény nem olyan magas. Az idegenek megfelelő tájékoztatásával, a külföldi hatóságokkal történő megállapodások segítségével ezek a fel-

adatok megoldást nyerhetnek.

A szakmai előképzést nem választhatjuk el a nyelvi képzéstől, hiszen már a szakterminológia elsajátítása is mindkettőre közös feladatokat hárít. E feladatok megoldására semmiképpen sem elegendő az Előkészítőben töltött idő: a felsőoktatási intézménybe beiratkozott hallgatónak - legalábbis tanulmányi éve kezdetén - továbbra is sok gondot okoz. Súlyosítja a problémákat a fejlődő országokból érkezett hallgatók eltérő gondolkodási módja és tanulmányi módszere. Többségük lexikális tudásra törekszik, szó szerint akarja elsajátítani az anyagot. Nem csupán a magyar nyelv ismeretének hiánya gátolja őket az előadások megértésében - ami az egyetemi tanulmányok során a legtöbb nehézséget okozza - hanem az, hogy sokuknak a megszokott konkrét gondolkodási formák helyett el kellene sajátítaniuk a fogalmi gondolkodást. Meg kell tanítani őket a lényegnek, az összefüggéseknek a felismerésére, az önálló gondolkodásra. Természetesen ezt nem kívánhatjuk az amúgyis sokszor túlterhelt egyetemi oktatóktól. A tanulás megkönnyítésének, az anyag elsajátításának bevált formái külföldön a kiscsoportos foglalkozások, ahol a vezető tanár az előadások menetéhez kapcsolódva veszi át az anyagot a diákokkal. A szemináriumok legjobb módszere a vita, a közös megbeszélés és nem az anyag visszakérdezése, ami csak mankót jelentene a hallgatónak, nem szoktatná azonban önálló gondolkodásra. Meggondolandó, hogy e csoportok munkájában részt vegyenek-e magyar hallgatók is? A foglalkozások mellett lehetővé kell tenni, hogy a külföldiek legalább havonta egyszer - fogadóórákon - egy arra kijelölt oktatóhoz fordulhassanak problémáikkal.

Ez a kérdés elvezet a nyelvi és szakmai képzés problémáitól az adaptáció egyéb formáihoz, nevezetesen a társas kapcsolatok alakulásához. Moha hazánkban a külföldiek beilleszkedése kevesebb problémával jár, mint azt más országokban hasonló vizsgálatoknál tapasztalták, még igen sok a tennivaló ezen a területen is. A hallgatók viszonya az oktatókhoz meglehetősen formális, pedig a külföldiek számára a megfelelő kapcsolat kialakításának még nagyobb jelentősége van, mint a magyar diákok esetében. Különösen fontos a jó kapcsolat kialakítása a Nemzetközi Előkészítő Intézet oktatóival, akik elsőként találkoznak az idegen országból érkezett fiatalokkal. Ha nem is kívánhatjuk tőlük, hogy tanulják meg a külföldiek nyelvét, - amint ezt nem egy arab diák javasolja - feltétlenül hasznos volna, ha ismernék az idegen^{ek} hazáját, életkörülményeit, tanulmányi anyagát és módszerét. Néhány közvetlen beszélgetés hozzásegítheti a jobb megértéshez.

Megkönnyítené a külföldiek és a magyarok között kialakuló baráti kapcsolatot ha a magyar diákok is többet tudnának az idegenek országáról. A külföldi fiatalok szívesen tartanának előadásokat, beszámolókat; ez egyben a szervezett összejövetelek lehetőségét is növelné, amit a diákok közül sokan hiányolnak. Ilyen találkozók létrehozását kezdeményezhetnék az ifjúsági szervezetek; a találkozókön a magyar diákok is beszámolhatnának az ország vagy az egyetemi élet egy-egy meghatározott kérdéséről. Igen hasznos a sűrűbb találkozások szervezése a külföldiek nyelvtudásának alakulása szempontjából is. Sokan kifogásolják, hogy itt-tartózkodásuk első évében nincs lehetőségük arra, hogy magyarokkal találkozzanak, és nem képesek a mindennapi beszédhez szükséges nyelvkészséget elsajátítani.

A külföldi fiatalok itt tartózkodásának elsődleges célja szakismeretük növelése, szaktudásuk gyarapítása. A vizsgálat során sajnos kevés adekvát információs adatot szereztünk arról, hogy hazájukba visszatérve hogyan hasznosítják a hallgatók a Magyarországon tanultakat? Nyujtanak-e felsőoktatási intézményeink megfelelő, a speciális hazai viszonyokra alkalmazható szakképzést a jövőbeni diplomásoknak? Vitathatatlan, hogy a speciális képzésre - elsősorban az orvos- és az agrártudományi egyetemeken - szükség van, legfeljebb e képzés formáin lehet vitatkozni: beiktassák-e a tantervbe, vagy kiegészítésül külön szemináriumok formájában oktassák-e a speciális tárgyakat? Ugy gondoljuk e kérdés eldöntése az egyes intézmények feladata: saját tanulmányi menetükhöz legjobban alkalmazkodó formában, de feltétlenül foglalkozniuk kell a speciális képzés problémáival.

A vizsgálatban résztvevő hallgatóktól számos javaslatot kaptunk tanulmányi munkájuk, nyelvismeretük, beilleszkedésük megkönnyítéséhez. Ezekre a javaslatokra nem akarunk most bővebben kitérni, hiszen a tanulmány során említettük őket. A diákok többsége szívesen válaszolt kérdéseinkre, örömmel vette tudomásul, hogy foglalkozunk problémáikkal. Annak ellenére, hogy a külföldi tanulmányok helyenként nehézséget okoztak a fiataloknak, a Magyarországon töltött idő hasznosnak bizonyult. Nemcsak szakmai tudásuk gyarapodott, hanem megismerve a magyar életformát kiszélesedett és pozitív irányban átalakult szemléletmódjuk, életfelfogásuk is.

MELLEKLETEK

1. táblázat

Az 1970/71-ben Magyarországon tanuló hallgatók aránya a vizsgálatban résztvett hallgatókhoz

Intézménytípus	hallg.sz.ama	megkérđ.sz.ama	
		fő	%
<u>Tudományegyetemek</u>			
ELTE	40	18	
MKKE	19	13	
KLTE	1	-	
összesen	60	31	50 %
<u>Orvostudományi egyetemek</u>			
SOTE	97	53	
SZOTE	73	61	
DOTÉ	35	35	
POTE	22	22	
összesen	227	171	75 %
<u>Agrártudományi egyetemek</u>			
Agrártud. Egy., Gödöllő	26	21	
Állatorvosi Egy.	21	21	
Kertészeti Egy.	11	8	
Erdészeti és Faipari Egy.	10	10	
Agrártud. Egy., Debrecen	2	-	
Agrártud. Egy., Keszthely	1	-	
összesen	71	60	85 %
<u>Műszaki egyetemek és főiskolák</u>			
BME			
Villamosm. K.	48	30	
Építőm. K.	29	25	
Gépészm. K.	28	28	
Vegyészm. K.	13	8	
Építészm. K.	8	3	
Közlekedésm. K.	4	2	
összesen	130	96	
Veszprémi Vegyipari Egy.	8	8	
Nehézipari Műszaki Egy.	4	-	
Bánki Donát Gépipari			
Műszaki F., Bp.	1	-	
Gépipari és Automat. Műsz.			
Főisk., Kecskemét	14	14	
Kandó K. Villamosip. Műsz.			
Főisk., Bp.	3	-	
összesen	160	118	74 %
Testnevelési Főiskola	7	6	85 %
Gyógypedagógiai Főiskola	4	3	75 %
<u>Művészeti főiskolák</u>			
Iparművészeti Főisk.	3	-	
Zeneművészeti Főisk.	2	-	
Színház- és Filmművészeti Főisk.	1	-	
összesen	6	0	0 %

A hallgatók megoszlása állampolgárság és a felsőoktatási intézmények
típusai szerint

Állampolgárság	i n t é z m é n y t í p u s																							Meg- ker- dezet- tek száma		
	ELTE	MKKE	Orvostud. egy.					Gyógy- ped. Főisk.	Test- nev. Főisk.	Agrártud. egy.					Műszaki egyetemek és főiskolák											
			SOTE	POTE	SZOTE	DOE	Össz.			Göd. Agr. Egy.	Állat- orv. Egy.	Kert. Egy.	Erd. Egy.	Össz.	BME											
															Épít- ész. Kar	Épít- észm. Kar	Gé- pésm. Kar	Ve- gyésm. Kar	Villm. Kar	Közlm. Kar	Össz.	Vesz- prém. Vegyip. Egy.	Kecsk. Műsz. Főisk.		Össz.	
AFRIKA																										
Algéria	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	10	0	2	12	3	0	4	1	0	0	8	0	0	8	22	
Etiópia	1	0	1	0	4	0	5	0	1	1	1	0	2	4	0	0	1	2	2	0	5	0	1	6	17	
Ghana	0	0	2	0	2	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	
Kenya	0	1	2	0	1	0	3	0	0	0	3	0	1	4	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	9	
Marokkó	0	0	1	0	0	4	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	
Nigéria	0	1	4	2	3	4	13	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	5	0	6	21	
Szudán	3	1	7	4	16	10	37	0	1	1	1	0	0	2	1	0	2	1	2	1	7	0	0	7	51	
Tanzánia	0	0	1	0	0	2	3	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	2	0	0	2	5	
Uganda	1	0	0	1	2	0	3	0	0	1	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	
Egyéb	4	1	4	4	2	1	11	0	4	1	0	0	0	1	1	0	1	1	1	0	4	0	0	4	25	
Összesen	9	6	22	11	30	21	84	0	6	4	16	0	6	26	6	0	9	6	6	1	28	5	1	34	165	
ÁZSIA																										
Ciprus	1	1	0	0	1	1	2	0	0	1	1	0	0	2	1	0	0	0	1	0	2	0	0	2	8	
Dél-Jemen	2	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	
Irak	0	0	0	0	3	0	3	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	2	6	
Jemen	0	1	1	3	4	0	8	0	0	2	0	1	0	3	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	13	
Jordánia	0	0	3	1	9	2	15	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2	0	2	0	6	1	0	7	22	
Libanon	0	0	3	3	0	0	6	0	0	1	2	3	1	7	1	0	5	0	1	0	7	0	0	7	20	
Palesztina	0	0	0	2	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	2	0	5	0	0	5	8	
Szíria	1	2	13	0	11	3	27	1	0	9	2	3	3	17	8	0	4	1	7	0	20	0	13	33	61	
Egyéb	0	0	6	2	1	1	10	0	0	0	0	0	0	0	2	1	1	1	6	0	11	1	0	12	22	
Összesen	4	4	26	11	29	10	76	1	0	13	5	8	4	30	15	3	14	2	19	0	53	3	13	69	184	
LATIN-AMERIKA																										
Bolivia	4	1	1	0	1	2	4	1	0	1	0	0	0	1	4	0	2	0	3	1	10	0	0	10	21	
Egyéb	1	2	4	0	1	2	7	1	0	3	0	0	0	3	0	0	3	0	2	0	5	0	0	5	19	
Összesen	5	3	5	0	2	4	11	2	0	4	0	0	0	4	4	0	5	0	5	1	15	0	0	15	40	
ÖSSZESEN	18	13	53	22	61	35	171	3	6	21	21	8	10	60	25	3	28	8	30	2	96	8	14	118	389	

3. táblázat

Az információs források és a Magyarországra vonatkozó ismeretek kapcsolata

ismeretei Magyaror- szágról	információs források						
	ismerősök		hatóságok		magyar felsőokta- tási intéz- mények	egyéb	összesen
	honfitárs	magyar	hazájában	magyar			
alapos	23	2	23	6	1	11	67
hiányos	75	6	136	22	3	26	269
semmi	10	0	13	1	1	1	26
Összesen	108	8	172	29	5	38	362

4. táblázat

A hallgatók véleményének intézménytípusonként való megoszlása a Nemzetközi Előkészítő Intézetben folyó szakmai előképzésről

intézménytípus	megfelelő	nem kielégítő
ELTE	10	7
MKKE	11	2
<u>Orvostudományi egy.</u>		
SOTE	24	29
POTE	17	5
SZOTE	42	19
DOTÉ	23	12
összesen	106	65
Gyógyped. Főisk.	3	0
Testnevelési Főisk.	3	3
<u>Agrártudományi egy.</u>		
Agrártud. Egy.	13	8
Állatorvosi Egy.	11	10
Kertészeti Egy.	5	3
Erdész. és Faip. Egy.	8	2
összesen	37	23
<u>Műszaki egy. és főisk.</u>		
BME		
Építőm. K.	18	7
Építészm. K.	1	2
Gépészm. K.	15	13
Vegyészm. K.	7	1
Villamosm. K.	19	11
Közlekedésm. K.	2	0
összesen	62	34
Veszprémi Vegyip. Egy.	6	2
Kecskemét, Műszaki Főisk.	11	3
összesen	79	39
Összesen	249	139

5.táblázat

Miért határozott úgy, hogy Magyarországon fog tanulni?

állam- polgár- ság	otthon nem vették fel	jobb a képzés Mo-on	élet- ta- pasz- talat szer- zés	ottho- ni elhe- lyez- kedés	nincs ilyen jelle- gű kép- zés ha- zájában	ajánlották				ösztön- díjat kapott	poli- tikai okok	barátai, rokonai élnek Mo-on	egyéb okok	megkérd. száma
						szülő	barát	hiv. szerv	mások					
Afrika	7	30	45	5	25	11	11	59	15	81	18	5	17	165
Ázsia	12	23	41	5	40	12	17	84	18	104	35	5	20	184
Latin- Amerika	0	8	8	1	9	1	7	22	4	24	12	1	3	40
Össze- sen	19	61	94	11	74	24	35	165	37	209	65	11	40	389

6. táblázat

Milyen nehézségeik voltak tanulmányaik kezdetén az egyes intézmények hallgatóinak?

Intézménytípus	nem	igen									össze- sen
		nyelvi	vizsga- köv.ről való tá- jékoztatl.	tanszem. nem es- gitőkész	vizs- gázta- tási módszer	felké- szülési idő rü- vid	köny- vek, tan- eszk. elégt.	la- kás prob- léma	pén- zügyi ok	egyéb	
ELTE	1	16	2	3	2	5	5	6	5	1	17
MKKE	0	11	1	1	2	3	0	1	0	2	13
<u>Orvostudományi egy.</u>											
SOTE	2	49	17	12	10	6	10	16	13	2	51
POTE	0	22	3	1	4	3	1	5	2	0	22
SZOTE	2	57	12	11	7	14	19	11	3	0	59
DOE	2	32	8	0	5	11	8	4	9	2	33
Összesen	6	160	40	24	26	34	38	36	27	4	165
Gyógyiped. Főisk.	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Testnevelési Főisk.	0	6	0	0	0	2	1	0	1	0	6
<u>Agrártudományi egy.</u>											
Agrártud. Egy.	0	21	2	0	1	4	8	4	2	0	21
Állatorvosi Egy.	0	19	4	2	3	2	2	7	2	2	21
Kertészeti Egy.	0	8	2	0	0	2	2	5	0	0	8
Erdész. és Faip. Egy.	0	10	1	0	0	1	1	0	2	0	10
Összesen	0	58	9	2	4	9	13	16	6	2	60
<u>Műszaki egy. és főisk.</u>											
BME											
Építőm. K.	1	23	6	3	4	5	1	9	3	1	24
Építészm. K.	0	3	0	0	0	0	0	1	0	0	3
Gépészm. K.	2	25	9	1	7	12	3	0	1	3	26
Vegyészm. K.	1	7	5	0	1	3	4	0	2	0	7
Villamosm. K.	3	24	7	2	5	5	2	13	5	2	27
Közlekedésm. K.	0	2	0	0	2	0	0	0	0	0	2
Összesen	7	84	27	6	19	25	10	23	11	6	89
Ieszprémi Vegyip. Egy.	0	8	3	0	0	0	1	1	0	0	8
Cebskemét, Műszaki Főisk.	0	13	3	2	0	6	11	12	6	1	14
Összesen	7	105	33	8	19	31	22	36	17	7	111
Összesen	14	359	85	38	53	84	79	95	56	16	375

7. táblázat

Fennállnak-e ma is ezek a nehézségek?

Intézménytípus	nem	igen									Össze- sen
		nyelvi	vizsga- köv.ről való tá- jékoztatl.	tanszem. nem es- gitőkész	vizs- gázta- tási mód- szer	felké- szülé- si idő rövid	köny- vek, tan- eszk. elégt.	lakás- prob- léma	pénzü- gyi ok	egyéb	
ELTE	6	10	0	2	1	2	4	6	5	0	12
MKKE	5	5	0	0	1	1	1	1	1	0	8
<u>Orvostudományi egy.</u>											
SOTE	17	14	5	6	6	5	6	14	13	0	35
POTE	14	6	1	0	0	2	0	1	1	1	8
SZOTE	22	16	4	11	4	10	13	3	1	1	39
DOE	13	16	0	0	2	4	5	2	9	2	22
Összesen	66	52	10	17	12	21	24	20	24	4	104
Gyógyped. Főisk.	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Testnevelési Főisk.	2	3	0	0	0	1	0	0	1	0	4
<u>Agrártudományi egy.</u>											
Agrártud. Egy.	8	11	1	0	0	0	7	4	1	0	13
Állatorvosi Egy.	3	14	0	2	3	2	1	4	2	1	18
Kertészeti Egy.	2	1	0	0	0	0	1	5	0	0	6
Erdész. és Faip. Egy.	8	2	0	0	0	0	1	0	1	0	2
Összesen	21	28	1	2	3	2	10	13	4	1	39
<u>Műszaki egy. és főisk.</u>											
<u>BME</u>											
Építőm. K.	12	11	1	0	2	5	1	2	3	2	13
Építészm. K.	0	3	0	0	0	0	0	1	0	0	3
Gépészm. K.	5	17	2	0	5	9	3	0	2	2	23
Vegyészm. K.	3	4	0	0	1	1	2	0	2	0	5
Villamosm. K.	9	14	3	1	5	1	1	10	6	0	21
Közlekedésm. K.	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	31	49	6	1	13	16	7	13	13	4	65
Veszprémi Vegyip. Egy.	6	1	1	0	0	0	1	1	0	0	2
Kecskemét, Műszaki Főisk.	1	9	0	2	0	1	12	11	6	0	13
Összesen	38	59	7	3	13	17	20	25	19	4	80
Összesen	141	157	18	24	30	44	59	65	54	9	247

8. táblázat

Az egyes intézmények hallgatóinak tanulmányi
ideje

Intézménytípus	átlag hány kö- telező órája van hetente	átlag hány órát készül hetente
ELTE	23	21
MKKE	26	28
<u>Orvostudományi egy.</u>		
SOTE	33	27
POTE	29	26
SZOTE	31	24
DOTÉ	33	26
összesen	64	52
Gyógyiped. Főisk.	33	20
Testnevelési Főisk.	35	18
<u>Agrártudományi egy.</u>		
Agrártud. Egy.	31	24
Állatorvosi Egy.	26	29
Kertészeti Egy.	23	28
Erdész. és Faip. Egy.	32	25
összesen	28	26
<u>Műszaki egy. és főisk.</u>		
BME		
Építőm. K.	35	25
Építőszm. K.	36	30
Gépészm. K.	36	22
Vegyészm. K.	42	23
Villamosm. K.	37	19
Közlekedésm. K.	29	21
összesen	36	23
Veszprémi Vegyip. Egy.	34	27
Kecskeméti, Műszaki Főisk.	37	16
összesen	36	23
Összesen	32	24

9. táblázat

Mi van leginkább segítségére a vizsgákra való felkészülésben az egyes intézmények hallgatóinak?

Intézménytípus	előadás	tankönyv		sze- min. munka	konzul- táció	diáktársak		egyéb	megkér- dő száma
		magyar ny.	idegen ny.			magyar	külföldi		
ELTE	5	10	7	5	6	8	0	0	18
MKKE	3	11	4	6	4	4	0	0	13
<u>Orvostudományi egy.</u>									
SOTE	16	49	10	3	20	19	3	1	53
POTE	6	20	3	1	8	10	1	1	22
SZOTE	19	59	7	2	27	26	4	0	61
DOE	8	34	7	1	16	13	3	1	35
Összesen	49	162	27	7	71	68	11	3	171
Gyógyter. Főisk.	1	2	0	1	1	2	0	0	3
Testnevelési Főisk.	0	5	1	1	2	4	0	0	6
<u>Agrártudományi egy.</u>									
Agrártud. Egy.	2	18	0	7	9	13	1	0	21
Állatorvosi Egy.	10	17	7	1	12	5	3	0	21
Kertészeti Egy.	1	7	0	3	6	4	1	0	8
Erdész. és Faip. Egy.	4	7	0	1	5	6	1	0	10
Összesen	17	49	7	12	32	28	6	0	60
<u>Műszaki egy. és főisk.</u>									
BME									
Építőm. K.	7	15	6	5	10	9	7	3	25
Építészm. K.	0	1	0	0	1	1	0	0	3
Gépészm. K.	11	21	9	8	20	14	6	1	28
Vegyészm. K.	0	6	5	0	4	3	1	0	8
Villamosm. K.	10	20	4	4	22	10	3	0	30
Közlekedésm. K.	0	1	0	0	1	2	1	0	2
Összesen	28	64	24	17	58	39	18	4	96
Veszprémi Vegyip. Egy.	1	0	2	5	3	1	0	0	8
Kecskemét, Műszaki Főisk.	13	12	4	0	11	10	4	0	14
Összesen	42	76	30	22	72	50	22	4	118
Összesen	117	315	76	54	188	164	39	7	389

10. táblázat

A hallgatók tanulmányi átlaga intézménytípusok szerint

intézménytípus	1	2-2,5	2,6-3	3,1-3,5	3,6-4	4,1-4,5	4,6-5	megkérđ. száma
ELTE	1	0	6	0	4	5	2	18
MKKE	0	1	7	3	2	0	0	13
<u>Orvostudományi egy.</u>								
SOTE	15	4	16	11	5	0	2	53
POTE	6	6	6	1	3	0	0	22
SZOTE	3	6	21	11	8	8	4	61
DOE	7	7	8	4	7	2	0	35
Összesen	31	23	51	27	23	10	6	171
Gyógyped. Főisk.	0	0	0	2	1	0	0	3
Testnevelési Főisk.	0	0	3	1	1	1	0	6
<u>Agrártudományi egy.</u>								
Agrártud. Egy.	0	1	5	15	0	0	0	21
Állatorvosi Egy.	5	3	7	6	0	0	0	21
Kertészeti Egy.	0	1	5	1	1	0	0	8
Erdész. és Faip. Egy.	0	1	7	1	1	0	0	10
Összesen	5	6	24	23	2	0	0	60
<u>Műszaki egy. és főisk.</u>								
BME								
Építőm. K.	1	10	7	3	2	0	2	25
Építészm. K.	0	2	0	0	1	0	0	3
Gépészm. K.	2	7	14	3	2	0	0	28
Vegyészm. K.	0	3	5	0	0	0	0	8
Villamosm. K.	3	8	12	5	1	0	1	30
Közlekedésm. K.	0	0	0	1	1	0	0	2
Összesen	6	30	38	12	7	0	3	96
Veszprémi Vegyip. Egy.	2	0	2	2	1	1	0	8
Kecskemét, Műszaki Főisk.	0	4	4	5	0	1	0	14
Összesen	8	34	44	19	8	2	3	118
Összesen	45	64	135	75	41	18	11	389

11. táblázat

Ismételt-e félévet?

Intézménytípus	nem	igen: mert					összesen
		másik int.-be, karra iratkozott	elbuktott	egészségügyi ok	egyéb ok	nem indokolja	
ELTE	14	2	0	1	0	2	4
MKKE	9	1	2	1	0	0	4
<u>Orvostudományi egy.</u>							
SOTE	25	0	23	6	2	0	28
POTE	13	1	8	1	2	0	9
SZOTE	51	4	5	2	1	0	10
DOE	24	0	6	4	1	0	11
Összesen	113	5	42	13	6	0	58
Gyógyped. Főisk.	3	0	0	0	0	0	0
Testnevelési Főisk.	5	0	0	1	0	0	1
<u>Agrártudományi egy.</u>							
Agrártud. Egy.	18	0	0	2	1	0	3
Állatorvosi Egy.	10	0	6	2	3	0	11
Kertészeti Egy.	8	0	0	0	0	0	0
Erdész. és Faip. Egy.	10	0	0	0	0	0	0
Összesen	46	0	6	4	4	0	14
<u>Műszaki egy. és főisk.</u>							
BME	82	1	6	5	2	1	14
Veszprémi Vegyip. Egy.	7	0	0	0	0	1	1
Kecskemét, Műszaki Főisk.	11	1	1	1	0	0	3
Összesen	100	2	7	6	2	2	18
Összesen	290	10	57	26	12	4	99

12. táblázat

Részesülnek-e speciális képzésben a különféle
évfolyamú hallgatók?

évfolyam	igen	nem		megkérđ. száma
		összesen	szükséges-e	
1.	36	80	42	117
2.	25	64	41	89
3.	32	61	41	94
4.	17	32	17	49
5.	18	10	6	28
Összesen	128	247	147	377

13. táblázat

Részesülnek-e speciális képzésben az egyes
intézmények hallgatói?

intézménytípus	igen	nem	szükséges-e
ELTE	8	10	5
MKKE	6	6	2
<u>Orvostudományi egy.</u>			
SOTE	27	26	9
POTE	20	2	0
SZOTE	10	51	46
DOTÉ	11	24	17
összesen	68	103	72
Gyógyped. Főisk.	0	3	0
Testnevelési Főisk.	2	4	0
<u>Agrártudományi egy.</u>			
Agrártud. Egy.	7	14	10
Állatorvosi Egy.	10	11	10
Kertészeti Egy.	0	8	5
Erdész. és Faip. Egy.	3	7	4
összesen	20	40	29
<u>Műszaki egy. és főisk.</u>			
BME			
Építőm. K.	10	15	9
Építészm. K.	1	2	2
Gépészm. K.	8	20	11
Vegyészm. K.	1	7	2
Villamosm. K.	8	21	10
Közlekedésm. K.	1	1	0
összesen	29	66	34
Veszprémi Vegyip. Egy.	4	4	0
Kecskemét, Műszaki Főisk.	0	14	5
összesen	33	84	39
Összesen	137	250	147

14. táblázat

A különféle állampolgárságú hallgatók elszállásolása

Állampolgárság	volt-e nehézsége az elszállásoláskor		hol lakik			kielégítő-e lakása, ellátása		változtatott-e szállást		megfelelő-e az egészségügyi ellátás		megkérdezettek száma
	igen	nem	kollégium	albérlet	egyéb	igen	nem	igen	nem	igen	nem	
<u>Afrika</u>												
Algéria	8	14	17	4	1	13	9	4	18	17	5	22
Etiópia	6	11	17	0	0	13	4	2	15	17	0	17
Ghana	3	1	3	1	0	2	2	1	3	3	1	4
Kenya	2	7	9	0	0	7	2	0	9	8	1	9
Marokkó	3	2	5	0	0	2	3	1	4	5	0	5
Nigeria	4	17	21	0	0	12	9	0	21	21	0	21
Szudán	19	32	49	2	0	32	19	8	43	47	3	51
Tanzánia	3	2	5	0	0	2	3	0	5	4	1	5
Uganda	0	6	6	0	0	3	3	1	5	6	0	6
Egyéb Afrika	8	17	25	0	0	18	7	1	24	22	3	25
Összesen	56	109	157	7	1	104	61	18	147	150	14	165
<u>Ázsia</u>												
Ciprus	7	1	7	1	0	4	3	3	5	6	2	8
Dél-Jemen	1	3	4	0	0	2	2	0	4	4	0	4
Irak	3	3	6	0	0	4	2	2	4	5	1	6
Jemen	6	7	12	0	1	6	7	3	10	11	2	13
Jordánia	4	18	22	0	0	16	6	0	22	21	1	22
Libanon	10	10	20	0	0	13	7	6	14	16	4	20
Palesztina	3	5	7	1	0	6	2	1	7	7	1	8
Szíria	41	40	70	10	1	32	49	25	56	72	9	81
Egyéb Ázsia	7	15	22	0	0	15	7	1	21	19	3	22
Összesen	82	102	170	12	2	98	85	41	143	161	23	184
<u>Latin-Amerika</u>												
Bolivia	5	16	20	1	0	11	9	3	18	16	4	21
Egyéb Latin-Amerika	9	10	18	0	1	11	8	5	14	16	3	19
Összesen	14	26	38	1	1	22	17	8	32	32	7	40
Összesen	152	237	365	20	4	224	163	67	322	343	44	389

15. táblázat

Hol étkeznek az egyes intézmények hallgatói és véleményük a menzai ellátásról?

Intézménytípus	hol étkezik?				megfelelő-e a menzai ellátás	
	menza	étterem	főz	egyéb	igen	nem
ELTE	18	0	0	0	7	11
MKKE	11	0	0	2	11	1
<u>Orvostudományi egy.</u>						
SOTE	50	2	1	0	17	36
POTE	22	0	0	0	21	1
SZOTE	60	0	1	0	29	32
DOE	35	0	0	0	11	24
Összesen	167	2	2	0	78	93
Gyógygyed. Főisk.	3	0	0	0	2	1
Testnevelési Főisk.	6	0	0	0	2	4
<u>Agrártudományi egy.</u>						
Agrártud. Egy.	20	0	1	0	12	9
Állatorvosi Egy.	21	0	0	0	10	11
Kertészeti Egy.	8	0	0	0	0	8
Erdész. és Faip. Egy.	10	0	0	0	10	0
Összesen	59	0	1	0	32	28
<u>Műszaki egy. és főisk.</u>						
BME						
Építőm. K.	25	0	0	0	4	21
Építőszm. K.	3	0	0	0	0	3
Gépészm. K.	25	2	0	1	7	21
Vegyészm. K.	8	0	0	0	0	8
Villamosm. K.	30	0	0	0	14	16
Közlekedésm. K.	2	0	0	0	1	1
Összesen	93	2	0	1	26	70
Veszprémi Vegyip. Egy.	8	0	0	0	6	2
Kecskeméti, Műszaki Főisk.	14	0	0	0	3	11
Összesen	115	2	0	1	35	83
Összesen	379	4	3	3	167	221

16. táblázat

A hallgatók társas kapcsolatai

Állampolgárság	kikkel tart szorosabb kapcsolatot			magyarokkal való kapcsolat			
	honfitárs	külföldiek	magyarok	baráti	kollegális	futólagos	nincs
<u>Afrika</u>							
Algéria	20	6	16	14	6	2	0
Etiopia	12	5	16	10	7	0	0
Ghana	4	3	2	1	2	1	0
Kenya	8	6	6	6	1	2	0
Marokkó	4	2	3	1	4	0	0
Nigéria	13	14	15	15	6	0	0
Szudán	45	27	38	34	17	0	0
Tanzánia	4	4	5	3	2	0	0
Uganda	3	3	5	2	4	0	0
Egyéb Afrika	9	14	23	19	5	1	0
Összesen	122	84	129	105	54	6	0
<u>Ázsia</u>							
Ciprus	5	2	5	3	2	3	0
Dél-Jemen	3	3	3	4	0	0	0
Irak	4	0	5	4	2	0	0
Jemen	12	9	12	10	3	0	0
Jordánia	16	10	19	18	4	0	0
Libanon	16	11	18	14	5	0	0
Palesztina	6	4	7	6	2	0	0
Szíria	73	35	70	55	25	1	0
Egyéb Ázsia	14	11	21	19	2	1	0
Összesen	149	85	160	133	45	5	0
<u>Latin-Amerika</u>							
Bolívia	12	12	18	13	6	1	1
Egyéb Latin-Amerika	6	13	15	12	6	0	0
Összesen	18	25	33	25	12	1	1
Összesen	289	194	322	263	111	12	1

17. táblázat

Tagja-e valamelyik diákszervezetnek?

Állampolgárság	nem	igen: melyiknek			Összesen
		magyar	saját hazájában	nemzetközi	
<u>Afrika</u>					
Algéria	6	0	12	4	16
Etiópia	6	0	8	3	11
Ghana	3	0	0	1	1
Kenya	3	0	4	2	6
Marokkó	3	0	1	1	2
Nigéria	6	0	14	1	15
Szudán	1	1	49	0	50
Tanzánia	2	0	1	2	3
Uganda	5	0	1	0	1
Egyéb Afrika	14	0	6	5	11
Összesen	49	1	96	19	116
<u>Ázsia</u>					
Ciprus	3	0	5	0	5
Dél-Jemen	1	0	3	0	3
Irak	1	0	5	0	5
Jemen	2	0	8	3	11
Jordánia	0	0	17	4	21
Libanon	2	0	16	2	18
Palesztina	0	0	7	1	8
Szíria	9	0	67	5	72
Egyéb Ázsia	10	0	11	1	12
Összesen	28	0	139	16	155
<u>Latin-Amerika</u>					
Bolivia	5	0	9	5	16
Egyéb Latin-Amerika	6	0	6	7	13
Összesen	11	0	15	12	29
Összesen	88	1	250	47	300

18. táblázat

A magyarok véleménye a külföldi hallgatók honfitársairól

Állampolgárság	nagyon kedvező	kedvező	nem kedvező	nem válaszolt
<u>Afrika</u>				
Algéria	2	15	4	1
Etiópia	5	11	0	1
Ghana	1	1	2	0
Kenya	4	5	0	0
Marokkó	2	2	1	0
Nigéria	4	15	1	1
Szudán	11	37	1	2
Tanzánia	1	4	0	0
Uganda	0	3	2	1
Egyéb Afrika	5	14	1	5
Összesen	35	107	12	11
<u>Ázsia</u>				
Ciprus	0	6	1	1
Dél-Jemen	2	2	0	0
Irak	0	5	1	0
Jemen	1	12	0	0
Jordánia	5	17	0	0
Libanon	10	10	0	0
Palesztina	3	4	0	1
Szíria	11	69	1	0
Egyéb Ázsia	7	13	2	0
Összesen	39	138	5	2
<u>Latin-Amerika</u>				
Bolivia	1	16	2	2
Egyéb Latin-Amerika	3	15	1	0
Összesen	4	31	3	2
Összesen	78	276	20	15

19. táblázat

Megváltozott-e magyarországi tartózkodása során?

állampolgárság	intellektuális érdeklődése	politikai véleménye	vallási meggyőződése	egyéb	előzetes elképzelése Magyarországról	
					kedvezőbb lett	kedvezőtlenebb lett
Afrika						
Algéria	16	10	4	0	18	0
Etiópia	11	13	4	0	13	3
Ghana	1	2	1	0	4	0
Kenya	7	2	2	1	7	2
Marokkó	2	3	2	0	4	1
Nigéria	6	8	2	0	13	2
Szudán	17	16	9	5	46	3
Tanzánia	3	1	0	0	3	1
Uganda	3	2	0	0	6	0
Egyéb Afrika	16	13	5	1	23	2
Összesen	82	70	29	7	137	14
Ázsia						
Ciprus	5	2	0	0	6	1
Dél-Jemen	2	2	1	0	4	0
Irak	4	2	0	0	5	1
Jemen	4	7	3	0	12	0
Jordánia	5	10	2	0	22	0
Libanon	12	6	2	0	19	1
Palesztina	1	2	2	1	8	0
Szíria	42	44	20	6	69	7
Egyéb Ázsia	9	11	4	1	20	2
Összesen	84	86	34	8	165	12
Latin-Amerika						
Bolivia	12	10	4	3	20	0
Egyéb Latin-Amerika	9	4	2	2	15	2
Összesen	21	14	6	5	35	2
Összesen	187	170	69	20	337	28

20. táblázat

A hallgatók olvasási szokásai

Állampolgárság	milyen magyar vonatkozású könyvet olvasott					olvas-e rendszeresen folyóiratot	
	iroda- lom	törté- nelem	políti- ka	egyéb	össze- sen	igen	nem
Afrika							
Algéria	15	10	8	5	22	12	10
Etiópia	9	3	8	3	17	14	3
Ghana	2	0	0	1	4	4	0
Kenya	4	2	1	3	9	9	0
Marokkó	3	0	1	2	5	5	0
Nigéria	12	7	2	3	21	15	6
Szudán	35	10	24	9	51	42	9
Tanzánia	0	2	2	2	5	2	3
Uganda	4	2	1	1	6	5	1
Egyéb Afrika	15	13	11	9	25	19	6
Összesen	99	49	58	38	165	127	38
Ázsia							
Ciprus	6	2	2	2	8	6	2
Dél-Jemen	2	2	1	1	4	4	0
Irak	2	3	3	1	6	6	0
Jemen	8	5	5	1	13	12	1
Jordánia	12	5	13	1	22	21	1
Libanon	9	4	14	1	20	15	5
Palesztina	4	4	3	0	8	6	2
Szíria	58	27	36	9	81	69	12
Egyéb Ázsia	13	9	9	3	22	18	4
Összesen	114	61	86	19	184	157	27
Latin-Amerika							
Bolivia	11	8	16	4	21	19	2
Egyéb Latin-Amerika	14	9	12	4	19	15	4
Összesen	25	17	28	8	40	34	6
Összesen	238	127	172	65	389	318	71

1. táblázat

A végzett hallgatók elhelyezkedése

intézménytípus	végzettség után milyen munkára számít														
	köz- igazg.	poli- tika	ped.	mér- nök	kuta- tó	köz. gazd.	or- vos	ke- resk.	ré- gész	pszich.	újság- író	sport	mun- kás	állat- orvos	egyéb
LTE	0	7	0	1	1	0	0	0	1	6	1	0	0	0	1
KKE	2	1	0	0	0	7	0	3	0	0	0	0	0	0	0
rovostudományi egy.															
SOTE	0	0	0	0	0	0	48	0	0	0	0	0	0	0	4
POTE	0	0	0	0	0	0	22	0	0	0	0	0	0	0	0
SZOTE	0	0	0	0	2	0	58	0	0	0	0	0	0	0	1
DOE	0	0	0	1	0	0	34	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	0	0	0	1	2	0	162	0	0	0	0	0	0	0	5
yógy- ped. Főisk.	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
estnevelési Főisk.	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
gráttudományi egy.															
Agrártud. Egy.	0	0	0	16	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Állatorvosi Egy.	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0	18	0
Kertészeti Egy.	0	1	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Erdész. és Faip. Egy.	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	0	1	0	33	1	4	2	0	0	0	0	0	0	18	1
Műszaki egy. és főisk.															
ME															
Építőm. K.	0	0	0	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Építészm. K.	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gépészm. K.	0	0	0	27	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Vegyészm. K.	0	0	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Villamosm. K.	0	0	0	29	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Közlekedésm. K.	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	0	0	0	94	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
teszprémi Vegyip. Egy.	0	0	0	7	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
teszprémét, Műszaki Főisk.	0	0	0	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	0	0	0	115	2	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Összesen	2	17	0	150	6	11	164	3	1	6	1	1	1	18	7

K É R D Ő I V

I. Személyi adatok:

1. Állampolgársága
2. Születési éve 19.....
3. Neme
4. Születési helye /ország/
- 5.^xCsaládi állapota: házas - nem házas
6. Mikor kötött házasságot? 19.....
7. Házastársának állampolgársága
 - 7.1. Házastársának esetleges előző állampolgársága
8. Házastársának tartózkodási helye /ország/
9. Gyermekének száma
10. Szülei melyik országban élnek?
11. Testvéreinek száma
12. Melyik egyetemre ill. főiskolára jár?
 - 12.1. Milyen karra?
13. Hányadik félévre?
14. Magyarországra kerülése előtt hol és milyen iskolát végzett?
 - 14.1. Alsófoku oktatás:
 - 14.1.1. melyik országban?
 - 14.1.2. tanulm.idő: 19.....évtől 19.....évig

14.2. Középfoku oktatás:

- 14.2.1. melyik országban?
14.2.2. tanulm.idő: 19.....évtől 19.....évig
14.2.3. esetleges oklevél
14.2.4. milyen képesítést szerzett?

14.3. Felsőfoku oktatás:

- 14.3.1. melyik országban?
14.3.2. tanulm.idő: 19.....évtől 19.....évig
14.3.3. esetleges oklevél
14.3.4. milyen képesítést szerzett?

14.4. Egyéb tanfolyam vagy továbbképzés:

- 14.4.1. melyik országban?
14.4.2. tanulm.idő: 19.....évtől 19.....évig
14.4.3. esetleges oklevél
14.4.4. milyen képesítést szerzett?

15. Állandó lakhelye /ország/

16. Melyik országból /városból/ érkezett Magyarországra?
.....

17. Mikor érkezett Magyarországra? 19.....

18. Mikor iratkozott be a Nemzetközi Előkészítő Intézetbe? 19.....

19. Mikor iratkozott be a felsőoktatási intézménybe? 19.....

20. Melyik egyetemre, ill. főiskolára?
20.1. milyen karra?

21. Eddig hány félévet végzett?

22. Tanulmányi átlaga az elmúlt félévben?

23.	Nyelvismerete: /a megfelelő helyre tegyen x-jelet/	beszél	ír	olvas
	angol			,
	francia			
	német			
	orosz		,	
	spanyol			
	egyéb			
				

II. Magyarországra való érkezése előtt:

24. ^xTudott-e magyarul ideérkezése előtt?
igen - nem

25. ^{xx}Miért határozott úgy, hogy Magyarországon fog tanulni?
mert az otthoni felsőoktatási intézménybe nem vettek fel
a választott egyetem, főiskola jobb képzést nyújt, mint
az otthoni, különösen az Ön szakterületén
nagyobb élettapasztalatra kíván szert tenni
könnyebb otthon elhelyezkedni, ha külföldön végzett
hazájában nincs ilyen jellegű képzés
ajánlották: szülei
barátai
hivatalos szerv
egyéb:
ösztöndiját kapott
politikai okokból
barátai, rokonai élnek az országban
egyéb okokból:

26. ^xMilyennek minősítené országunkkal kapcsolatos ismereteit ideér-
kezése előtt?
alaposak
hiányosak
semmi

27. Mit tudott a magyarországi tanulmányi lehetőségekről /részletes közlés/?
.....
.....

28. ^xHonnan szerezte be információit?
ismerősök: honfitárs - magyar
hatóságok: hazájában - magyar
magyar felsőoktatási intézmények
egyéb:

29. ^{xx}Milyen előzetes információkat tartana szükségesnek a jövőben a Magyarországon tanulni szándékozó fiatalok számára?
tanulmányi körülmények
ösztöndíj nagysága
megélhetési költségek
lakáskörülmények
magyarországi szokások általában
klíma
egyéb:

30. Hogyan lehetne ezeket közvetíteni?
.....

31. ^xMagyarországra érkezése előtt volt-e már tartósabban külföldön?
igen - nem
31.1. ha igen, melyik országban?
31.2. hány évig?
31.3. miért?

III. Megérkezések:

32. ^{xx}Megérkezések: kik voltak segítségére?
hivatalos szervek: magyar - külföldi
honfitársai: diákok - egyéb
magyar diákok
mások:

33. ^xMilyennek minősítendő a magyar hivatalos szervekkel kapcsolatban szerzett tapasztalatait?

kitűnő
kielégítő
kellemetlen

34. ^{xx}Milyen nehézségei voltak az országba érkezésekor?

nyelvi
elhelyezkedési /lakás/
étkezési
klíma
egyedüllét
magyar életforma sajátosságai
honvágy
a másik nemhez való kapcsolat
egyéb:

35. ^{xx}A fenti nehézségek közül melyek állnak még ma is fenn?

nyelvi
elhelyezkedési /lakás/
étkezési
klíma
egyedüllét
magyar életforma sajátosságai
honvágy
a másik nemhez való kapcsolat
egyéb:

36. ^xHány évig volt a Nemzetközi Előkészítő Intézet hallgatója?

1 év - 2 év

36.1. ha 2 évig, miért?

37. Véleménye szerint megfelelő-e az Intézetben a:

^x37.1. nyelvi képzés igen - nem

^x37.2. szakmai előképzés igen - nem

^x37.3. magyarországi viszonyokra vonatkozó tájékoztatás

igen - nem

37.4. ha nem, miért nem?

.....

38. ^{xx}Milyen további segítséget várna az Előkészítőtől?
tájékoztatás a magyar felsőoktatás szervezetéről
tájékoztatás az egyetemi /főiskolai/ követelményekről
egyéb:

39. Javaslat a külföldi hallgatók nyelvoktatásának javítására:
.....

IV. Az egyetemre, főiskolára lépésekor:

40. ^xMielőtt idejött, eldöntötte-e már, hogy milyen szakon akarja képezni magát?
igen - nem
41. ^xEredeti szándékának megfelelő intézménybe került-e?
igen - nem
42. ^xEredeti szándékának megfelelő szakra került-e?
igen - nem
42.1. ha nem, milyen szakon szeretett volna tanulni?
42.2. min hiúsult meg az elképzelése?
43. ^xTapasztalt-e nehézségeket a magyar felsőoktatási rendszer strukturájának megértésében?
igen - nem
43.1. ha igen, határozza meg közelebbről
.....
44. ^xTudja-e mi a különbség a műszaki egyetemek és a műszaki főiskolák között?
igen - nem
44.1. ha igen, határozza meg
.....
/Csak műszaki hallgatóknak az alábbi 44.2 és 44.3 sz. kérdések!/
44.2. Miért választotta szívesebben az egyetemet?
.....
44.3. Miért választotta szívesebben a főiskolát?
.....

45. ^xKönnyen szerzett felvilágosításokat a felsőoktatási intézménybe való felvétellel kapcsolatban?
igen - nem
46. ^{xx}Kiktől szerezte be ezeket?
hivatalos szervek
honfitársai
magyar egyetemi hallgatók
mások:
47. ^xMilyennek minősítene előzetes /otthoni/ felkészülését a külföldi tanulmányokra az egyetemi tananyag középiskolai előzményei tekintetében?
alapos
közepes
gyenge
elégtelen

V. Az egyetemen, főiskolán:

48. ^xVáltoztatott-e tanulmányi területet, felsőoktatási intézményt Magyarországra kerülése óta?
igen - nem
48.1. ha igen, határozza meg közelebbről és indokolja meg:
.....
49. ^xIsmételt-e félévet?
igen - nem
49.1. ha igen, hányat?
49.2. ^xmiért?
másik intézménybe, karra iratkozott át
elbukott
egészségügyi okok
egyéb:

50. ^xKapott-e évhalasztást?
igen - nem
51. ^xTapasztalt-e nehézséget az előadások megértésében?
igen - nem
51.1. ha igen, miben állt ez?
.....
52. ^xMennyire érti a magyar nyelvű szakmai szöveget?
kitűnően
jól
közepesen
kevéssé
elégtelenül
53. ^xMennyire érti meg a magyar nyelvű előadásokat?
kitűnően
jól
közepesen
kevéssé
elégtelenül
54. ^xMilyen jól beszél magyarul?
kitűnően
jól
közepesen
kevéssé
elégtelenül
55. ^xMennyire tudja a magyar helyesírást?
kitűnően
jól
közepesen
kevéssé
elégtelenül

56. ^xVéleménye szerint kell-e oktatni a magyar nyelvet az egyetemen?
igen - nem
56.1. ha igen, mennyi ideig?
57. ^xTanulmányi munkáját elősegíti-e tanulóköre?
igen - nem
58. Hány tagból áll a tanulóköre?
58.1. ebből magyar anyanyelvű?
58.2. honfitárs?
58.3. egyéb:
59. ^xHelyesli-e tanulókörének nemzetiség szerinti megoszlását?
igen - nem
59.1. ha nem, miért nem?
60. Véleménye szerint, hogyan kellene a tanulókört ebből a szempont-
ból összeállítani?
.....
61. ^xMeghatározott tanulmányi terv szerint dolgozik-e?
igen - nem
61.1. ha igen, részletezze:
.....
62. Heti hány órás kötelező elfoglaltságon vesz részt az egyetemen,
/előadás, szeminárium, gyakorlat/?
63. Hány órát készül hetente?
64. ^xMegelégedett tanulmányi munkájával?
mindig
gyakran
néha
ritkán
soha

65. ^xEgyedül vagy kollégiával szeret-e tanulni?

egyedül

honfitársaival

magyarokkal

egyéb:

66. ^{xx}Mi van leginkább segítségére a vizsgákra való felkészülésben?

előadás

tankönyv: magyar nyelvű - idegen nyelvű

szemináriumi munka

konzultáció

diáktársak: magyar - külföldi

egyéb:

67. ^xVoltak-e nehézségei tanulmányai kezdetén?

igen - nem

67.1. ^{xx}ha igen, milyen természetűek voltak ezek?

nyelvi nehézség

a vizsgakövetelményekről való tájékoztatatlanság

elégtelen segítségnyújtás a tanszemélyzet részéről

nem megfelelő vizsgáztatási módszer

a felkészülési idő rövideége

könyvek, tanulási eszközök elégtelensége

lakás problémák

pénzügyi zavarok

egyéb okok:

68. ^xFennállnak-e ma is ezek a nehézségek?

igen - nem

68.1. ^{xx}ha igen, melyek?

nyelvi nehézség

a vizsgakövetelményekről való tájékoztatatlanság

elégtelen segítségnyújtás a tanszemélyzet részéről

nem megfelelő vizsgáztatási módszer

a felkészülési idő rövideége

könyvek, tanulási eszközök elégtelensége
lakás problémák
pénzügyi zavarok
egyéb okok:

69. ^xMilyen kapcsolata van az oktatókkal?

tanár - diák
irányító
baráti
személyes
egyéb:
semmi

70. ^xVan-e kapcsolata oktatási intézményének, kollégiumának magyar diákszervezetével?

igen - nem

71. ^xKapott-e segítséget ettől a szervezettől?

igen - nem

71.1. ^{xx}ha igen, milyen segítséget?

személyes problémák megoldása
szabadidő eltöltése
tanulmányi segítség
egyéb:

72. ^{xx}Hallgató társai közül kikkel tart szorosabb kapcsolatot?

honfitársaival
külföldi hallgatókkal
magyar hallgatókkal

73. ^xMilyennek minősítené a magyar hallgatókkal való társas kapcsolatait?

baráti
kollegális
futólagos
nem volt

74. Jelölje meg az egyetemen /főiskolán/ Önhöz legközelebb álló három barátjának állampolgárságát!
.....
75. ^xTagja-e valamelyik diákszervezetnek?
igen - nem
75.1. ha igen, melyiknek?
76. ^xMi a véleménye a külföldi diákokból álló nemzeti szervezetekről?
hasznosak
szükségtelenek
károsak
77. ^xMi a véleménye a kontinentális tömörülésekről?
hasznosak
szükségtelenek
károsak
78. ^{xx}Milyen segítséget vár ezektől a diákszervezetektől?
érdekeinek képviselete a magyar hivatalos szervek előtt
tanulmányi munkájának elősegítése
baráti kapcsolatok kialakítása
szabadidő eltöltésének megszervezése
egyéb:
79. ^{xx}Milyen segítséget kap tőlük?
érdekképviselés
tanulmányi munkájának elősegítése
baráti kapcsolatok kialakítása
szabadidő eltöltésének megszervezése
egyéb:

80. ^xAz egyetemen, főiskolán szerzett ismeretei véleménye szerint hozzájárulnak-e hazája fejlődéséhez?
igen - részben - nem
80.1. ^xha részben, vagy nem, miért?
azért, mert az ismeretek, amelyeket szerzett hazájában nem hasznosíthatók
egyéb:
81. ^xRészesül-e az otthoni sajátos körülményekhez alkalmazkodó valamilyen speciális képzésben?
igen - nem
81.1. ha nem, szükségesnek tartaná-e és milyen formában? ...
.....
82. Melyek azok a témák és problémák, amelyek nem szerepelnek, de véleménye szerint kellene, hogy szerepeljenek az egyetemi, főiskolai előadások programjában?
.....

VI. Magyarországon:

83. ^xTapasztalt-e valami nehézséget az elszállásolás terén /lakás, ellátás/?
igen - nem
83.1. ha igen, részletezze:
.....
84. ^xJelenleg hol lakik?
kollégium
albérlet
egyéb:
85. ^xKielégítőnek tartja-e lakását és ellátását?
igen - nem
85.1. ha nem, milyen hiányosságokat tapasztal?
.....

86. ^xVáltoztatott-e szállást amióta egyetemi, főiskolai hallgató?
igen - nem
86.1. ha igen, milyen gyakran?
86.2. miért?
87. ^xMegfelelőnek tartja-e az egészségügyi ellátást?
igen - nem
87.1. ha nem, milyen hiányosságokat tapasztal?
.....
88. Hol étkezik?
89. ^xMegfelelőnek tartja-e a menzai ellátást?
igen - nem
90. ^xAz eltérő magyar időjárási sajátosságok okoztak-e nehézségeket tanulmányi munkájában?
igen - nem
90.1. egyéb téren?
91. Mennyi ideig tartott amíg hozzászokott a magyar klimához?
92. ^{xx}A tanulmányai folytatásához szükséges anyagi eszközöket honnan nyeri?
ösztöndíjjal a magyar államtól
kormányától kap támogatást
az Önt Magyarországra küldő egyéb szervtől kap támogatást
családja támogatja
dolgozik: rendszeresen - időszakosan
egyéb jövedelem:
93. ^xElegendőnek tartja-e a magyar államtól kapott ösztöndíjat?
igen - nem
93.1. ha nem, miért nem?

94. ^{xx}Szabadidejét mivel tölti? /Kérem rangsorolja a felsoroltakat!/
olvasás
színház
mozi
sport
muzeum, képtár látogatás
baráti társaság
vendéglő, bár, tánc
egyéb:
95. ^{xx}Szabadidejét kivel tölti? /Kérem, rangsorolja a felsoroltakat!/
honfitársak
magyar diákok
magyar diáklányok
egyéb magyarok
legtöbbször egyedül
96. Nyári szünidejét hogyan tölti el?
.....
97. ^xAz egyetemi hallgatókon kívül van-e személyes kapcsolata az ország lakóival?
igen - nem
97.1. ^xha nem, miért nem?
nem kíván kapcsolatot létesíteni
nem szívesen létesítenék kapcsolatot Önnel
egyéb:
98. ^{xx}Amennyiben úgy érzi, hogy nem szívesen létesítenék kapcsolatot Önnel, kiknek a részéről tapasztalja ezt?
hallgatók /férfi - nő/
tanárok
egyetemen kívüliek
mások

99. ^{xx}Ha van kapcsolata, miben áll ez?
együtt szórakoznak
együtt tanulnak
közösén végeznek társadalmi munkát
egyéb:

100. ^xMagányosnak érzi magát?
mindig
gyakran
néha
ritkán
soha

101. ^xTalált-e személyes barátokat hazánkban?
igen - nem
101.1. ^xha igen, mennyit? 1
2
3
4
5 vagy több

102. ^xMilyen gyakran találkoznak?
hetente egyszer
hetente kétszer
hetente 3-szor vagy többször
ritkábban mint hetente

103. ^xKikkel könnyebb kapcsolatot találni?
azonos neműekkel
más neműekkel

104. Véleménye szerint hogyan lehetne kapcsolatait a magyarokkal
elmélyíteni?
.....

105. ^xVéleménye szerint hogyan ítélik meg a magyarok honfitársait?

nagyon kedvezően

kedvezően

nem kedvezően

105.1. miért?
.....

106. ^xTapasztalt-e a magyar gazdasági-társadalmi életben olyan jelenségeket, amelyeket hasznosnak tartana, ha hazája is megvalósítaná?

igen - nem

106.1. ha igen, melyek ezek?
.....

107. ^{xx}Milyen magyar vonatkozású könyvet olvasott?

irodalom

történelem

politika

egyéb:

108. ^xOlvas-e rendszeresen magyar ujságot, folyóiratot?

igen - nem

VII. Az egyetemi, főiskolai tanulmányok befejezése után:

109. ^xTanulmányainak befejezése után milyen tervei vannak?

visszatér saját hazájába

egyéb:

110. ^xHazatérése után milyen munkára számít?

közigazgatási

gazdasági

politikai

orvosi

pedagógiai

jogi

mérnöki

kereskedelmi

tudományos kutatói

egyéb:

művészeti

111. ^xÓhajt-e továbbtanulni?

igen - nem

111.1. ^xha igen, hol akarja folytatni tanulmányait?

Magyarországon

hazájában

egyéb:

112. ^{xx}Milyen formában akarja továbbképezni magát?

aspiránsképzés

kandidátusi fokozat megszerzése

tud.doktori képesítés

egyéb:

113. ^{xx}Szeretne-e továbbra is kapcsolatot tartani?

Magyarországgal általában

a felsőoktatási intézménnyel, ahol tanulmányait folytatta

az oktatókkal

a hallgatókkal

egyéb:

114. Hogyan képzelel el a kapcsolat fenntartását?
.....

VIII. Általános:

115. ^{xx}Miben látja hasznát annak, hogy Magyarországon tanul?

/Rangsorolja az alábbi változatokat!/
.....

értékes szaktudásra tesz szert

szélesedik társadalmi-politikai látóköre

növekszik önállósága

fejlődik nyelvtudása

megismerkedik egy másik nép életével, szokásaival

116. ^{xx}Oszályozza nehézségeit, melyek abból adódnak, hogy külföldön tanul!
- hazájától, családjától való távollét
 - az itteni lakossággal való személyes kapcsolat kialakításának nehézsége
 - megfelelő életfeltételek megteremtésének nehézsége
 - kevés alkalom szakmája hazai állapotának figyelemmel kísérésére
 - az otthoni környezetbe való visszailleszkedés nehézsége
 - tanulmányok nehézsége
 - a tanszemélyzettel való kapcsolat kialakításának nehézsége
 - anyagi problémák
 - tanulmányok alkalmazhatósága hazája sajátos viszonyaira
 - faji előítéletek
 - egyéb okok:
117. Milyen javaslata van a külföldi hallgatók beilleszkedési folyamatának megkönnyítésére?
- 117.1. az egyetemi hatóságok részéről
 -
 - 117.2. külföldi hatóságok részéről
 -
 - 117.3. egyéb:
 -
118. ^{xx}Magyarországi tartózkodása óta megváltozott-e?
- intellektuális érdeklődése
 - politikai véleménye
 - vallási meggyőződése
 - egyéb téren:
119. ^xMennyire tájékozott hazája eseményeiről, mióta itt van?
- alaposan
 - felületesen
 - egyáltalán nem

120. ^xTalálkozik-e hazájának diplomáciai képviselőjével?
rendszeresen
gyakran
ritkán
egyáltalán nem
121. Hányszor járt otthon magyarországi tartózkodása óta?
122. ^xHogyan befolyásolta itt-tartózkodása Magyarországról alkotott előzetes elképzeléseit?
kedvezőbbek lettek
kedvezőtlenebbek lettek
122.1. miért?
123. ^xHogyan jellemezné eddigi magyarországi tapasztalatait tanulmányi szempontból?
nagyon jó
kielégítő
nem kielégítő
elégtelen
124. ^xTársas kapcsolatok szempontjából?
nagyon jó
kielégítő
nem kielégítő
elégtelen
125. ^xAnyagi helyzet szempontjából?
nagyon jó
kielégítő
nem kielégítő
elégtelen
126. Van-e még valami hozzátennivalója, az Önhöz intézett kérdésekhez?
.....
.....

IRODALOM

- ENQUÊTE sur les étudiants étrangers. (A külföldi diákok problémájának vizsgálata.) = Bulletin. Association Internationale des Universités. 1963. No.2. 153-154.p.
- COKOVA, C.: Evropejszka konferencija na ekspertite po vöproszite na csuzsdesztrannite sztudenti. (Európai tanácskozás a külföldi diákok oktatásának kérdéseiről.) = Problemi na Viszseto Obrazovanie. 1966. No.4. 62-64.p.
- SPEAKMAN, C.E.: International exchange in education. (Nemzetközi kapcsolatok az oktatásügy területén.) New York, 1966. The Library of Education. X, 115 p.
- A SURVEY on eastern students in western universities. (Tájékoztató kiadvány a nyugati egyetemeken tanuló keleti hallgatókról.) = Bulletin. Association Internationale des Universités. 1966. No.4. 287-288.p.
- BISANG, H.: Studentaustausch Schweiz - USA. (A diákcseré alakulása Svájc és az Egyesült Államok között.) = Schweizerische Hochschulzeitung. 1967. No.5-6. 315-321.p.
- The TRAINING of students from developing countries. Report of the Meeting held in Vienna on October 10-12, 1967. (A fejlődő országok diákjainak képzése. Beszámoló az 1967 október 10-12 között Bécsben tartott találkozóról.) (Kézirat.)

Ausztria

PITTIONI, R.: Vorstudienlehrgänge des österreichischen Auslandsstudenten-Dienstes. (A külföldi diákok előkészítő tanfolyamai Ausztriában.) = Österreichische Hochschulzeitung. 1965. No.9. 39-46.p.

REITZ, A.W.: Vorstudienlehrgänge an der Montanistischen Hochschule Leoben. (Külföldiek előkészítő tanfolyamai a leobeni Bányászati Főiskolán.) = Österreichische Hochschulzeitung. 1965. No.12. 8-9.p.

BERGER, W.: Vorschulung ausländischer Studenten. (A külföldi hallgatók előkészítő tanfolyamai.) = Österreichische Hochschulzeitung. 1966. No.8. 1-2.p.

Bulgária

JANKOV, A.: Obucsenieto na csuszdesztrannite sztudenti-pörvosztepenen internacionalen dölög. (A külföldi főiskolai hallgatók oktatása fontos nemzetközi feladat.) = Problemi na Vizsseto Obrazovanie. 1963. No.1. 38-44.p.

NIKOLOV, B.: Za rabotata ni sz csuszdesztrannite sztudenti. (A külföldi hallgatókkal folytatott munkánkról.) = Problemi na Vizsseto Obrazovanie. 1964. No.4. 25-28.p.

COKOVA, C.: Ucssebno-vözpitateľnata rabota na vizssete ucsebeni zavedenija sz csuszdesztrannite sztudenti. (A külföldi hallgatók oktatása és nevelése a bolgár felsőoktatási intézményekben.) = Problemi na Vizsseto Obrazovanie. 1965. No.5. 13-17.p.

SZTEFKINA, E.: Metodiceszki vöproszi na ucsebnata rabota sz csuzsdesztrannite sztudenti. (A külföldi diákok oktatásával kapcsolatos módszertani kérdések.) = Problemi na Viszseto Obrazovanie. 1967. No.6. 22-24.p.

KARDASEV, G.: Njakoí problemi na zdravnata i medikopszihologicsnata adaptacija na csuzsdesztrannite sztudenti v sztolicata. (A fővárosban tanuló külföldi diákok egészségügyi és orvospszichológiai adaptációjának néhány problémája.) = Problemi na Viszseto Obrazovanie. 1968. No.4. 32-35.p.

SZTEFKINA, E.: Obogatjavane ezikovite znanija na csuzsdesztrannite sztudenti csrez obuosenieto po fizika. (A külföldi diákok nyelvismereteinek bővítése a fizikatanítás útján.) = Problemi na Viszseto Obrazovanie. 1969. No.1. 48-50.p.

Csehszlovákia

STUDIUM lékařství příslušníků rozvojových zemí v CSSR a otázky zdravotnické spolupráce s těmito zeměmi. (A fejlődő országokból származó hallgatók orvosi tanulmányai Csehszlovákiában, s egészségügyi együttműködés ezekkel az országokkal.) = Vysoká Škola. 1963-64. No.10. 319-323.p.

HÁJEK, F.: Žáci ze světa v našich školních lavicích-Universita 17. Listopadu. Rozhovor. (Külföldi diákok iskoláinkban - November 17. Egyetem. Beszélgetés.) = Učitelské Noviny. 1966. No.1. 6.p.

ZRIADENIE Ústavu pre organizáciu a metódu štúdia zahraničných študentov z rozvojových krajín na československých vysokých školách na Univerzite 17. Novembra v Prahe. (A fejlődő országokból érkezett hallgatók tanulmányainak szervezésével és metodikájával foglalkozó intézet létesítése a prágai November 17. Egyetemen.) = Vestník MSK. 1966. No. 24. 193. p.

KOTIKOVÁ, M.: K problematice výchovy studentu z rozvojových zemí na československých vysokých školách. (A fejlődő országokból érkezett hallgatók nevelésének problematikája a csehszlovákiai főiskolákon.) = Paedagogica, mimoriadny zborník Filozofickej Fakulty Univerzity Komenského. Bratislava. 1968. SPN. 365-368. p.

STEPÁNEK, V.: Nad výsledky štúdia zahraničných študentu na Univerzitě 17. Listopadu, Praha. (A külföldi hallgatók tanulmányaival kapcsolatban végzett kutatások a prágai November 17. Egyetemen.) = Fórum. 1968. 7. sz. 1-2. p.

ŠPUNDOVÁ, S.: Problém vospitanyija v szvjazi sz prisz poszablivaemosztju inosztrannüh sztudentov iz razvijajuscseszsja sztran k uszlovijan ucsebil v goszudarsztvahcslenah SZEV. (Oktatási problémák a fejlődő országokból érkező tanulóknak a KGST országok képzési feltételeihez történő alkalmazkodásával kapcsolatban.) (Kézirat.)

Egyesült Államok

DU BOIS, C.: Foreign students and higher education in the United States. (Külföldi hallgatók az Egyesült Államokban.) Washington, (1956), Amer. Council. Education. XVIII, 221 p.

- LAMBERT, R.D. - BRESSLER, M.: Indian students on an American campus. (Indiai hallgatók egy amerikai egyetemen.) Minneapolis, 1956, Univ. of Minnesota Press. 122 p.
- SEWELL, W.H. - DAVIDSON, O.M.: Scandinavian students in an American campus. (Skandináv hallgatók egy amerikai egyetemen.) Minneapolis, 1961, Univ. of Minnesota Press. 134 p.
- LIVINGSTONE, A.S.: The international student. (Külföldi hallgatók az Amerikai Egyesült Államokban.) Manchester, 1964, Univ. of Manchester. 56 p.
- FOREIGN students in the USA. (Külföldi hallgatók az USA-ban.) = Bulletin. Association Internationale des Universités. 1965. No.4. 296-297.p.
- BHATNAGAR, J.K.: Attitudinal change among foreign students in the West: a survey of research literature. (Külföldi egyetemi hallgatók magatartásbeli változása az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában folytatott tanulmányaik következtében: a kutatás irodalmának áttekintése.) = The Vocational Aspect of Secondary and Further Education. 1966. No.40. 83-94.p.
- AFRICAN students at USA universities. (Afrikai hallgatók az Egyesült Államok egyetemén.) = Bulletin. Association Internationale des Universités. 1968. No.3. 203-204.p.
- GASTSTUDENTEN in den USA. (Külföldi vendéghallgatók az Egyesült Államokban.) = Schweizerische Hochschulzeitung. 1968. No.5-6. 292-293.p.

GORNEY, S.K.: Educational exchange statistics 1966-67.

(Statisztikai adatok az amerikai felsőoktatási intézmények 1966-67. évi nemzetközi kapcsolatairól.) = School and Society. 1968. No.2301. 45-48.p.

MIROSIN, V.T.: Četo szkrüvaetszja za "pomoscsju" imperialisztov v podgotovke nacionalnüh kadrov dlja razvivajuscsiszja sztran? (Miért segítik az imperialisták a fejlődő országok nemzeti kádereképzését?) = Vesztnik Vüszsej Skolu. 1968. No.11. 90-94.p.

MIROSIN, V.P.: Kak, voszpituvajuk" sztudentovinosztrancev v SZSA. (Hogyan "nevelik" a külföldi hallgatókat az USA-ban?) = Vesztnik Vüszsej Skolu. 1971. No.9. 87-90.p.

SIMS, A.G.: International education. (A külföldi hallgatók problémái az USA egyetemeken.) = The Journal of Higher Education. 1970. No.2. 155-157.p.

Hollandia

THOMASSEN, F.P.: Zulassung von Ausländern zum wissenschaftlichen Studium in den Niederlanden. (Külföldiek egyetemi tanulmányainak feltételei Hollandiában.) = Hochschule und Forschung in den Niederlanden. 1967. No.1. 34-41.p.

Jugoszlávia

STIJOVIC, D.: Studenti stranog državljanstva na jugoslavenakim universitetima. (Idegen állampolgárságú hallgatók a jugoszláv egyetemeken.) = Univerzitet Danas. 1966. No.6. 76-85.p.

SKOLOVANJE studenata stranog državljanstva. (A külföldi állampolgárságu egyetemisták képzése.) = Univerzitet Danas. 1967. No.8. 74-88.p.

Lengyelország

BIELAWSKA, B.: Procesy adaptacji studentów zagranicznych w pierwszym roku ich pobytu w Polsce. (Külföldi egyetemi hallgatók alkalmazkodása lengyelországi tartózkodásuk első évében.) Warszawa, 1963, Międzuczelniany Zakład Badań nad Szkolnictwem Wyższym. 36 p.

Nagy-Britannia

SINGH, A.K.: Indian university students in Britain. (Indiai egyetemi hallgatók Nagy-Britanniában.) London, 1961, Political and Economic Planning.

FOREIGN students in Great Britain. (Külföldi hallgatók Nagy-Britanniában.) = Bulletin. Association Internationale des Universités. 1965. No.4. 297-298.p.

HOLMES, B.: Indian students in Britain: a survey of their adjustment and attitudes. (Indiai hallgatók Nagy-Britanniában: elhelyezésük és magatartásuk.) = Journal of Higher Education. 1965. No.1. 55-56.p.

KIRPAL, P.: Fascination for studies abroad. (A külföldi tanulmányok vonzóereje.) = The Education Quarterly. 1965. No.65. 7-10.p.

OVERSEAS students and the British Council. (Tengerentúli hallgatók és a British Council.) = Bulletin. Association Internationale des Universités. 1965. No.1. 39.p.

BRITISH help for overseas students. (Brit segítség a tengerentúli hallgatók számára.) = Bulletin. Association Internationale des Universités. 1968. No.1. 43.p.

NDK

FRÖHLICH, G. - FRANKE, G.: Bessere Lenkung der Studienbewerber - enge Kontakte zu den Absolventen. (Hatékonyabban irányítsuk a felvételre jelentkező külföldi hallgatókat és létesítsünk szorosabb kapcsolatot a végzősökkel.) = Das Hochschulwesen. 1965. No.6. 411-414.p.

RÖSSLER, J.: Das einheitliche sozialistische Bildungssystem und das Ausländerstudium in der DDR. (Az egységes szocialista oktatási rendszer és a külföldi hallgatók tanulmányai a Német Demokratikus Köztársaságban.) = Das Hochschulwesen. 1965. No.2. 103-111.p.

RICHTER, E.: V.Kongress der Clarda. (Az NDK-ban tanuló latin-amerikai diákok szervezetének V.kongresszusa.) = Das Hochschulwesen. 1967. No.2. 116-117.p.

RÖSSLER, J.: Proletarischer Internationalismus - Wesenszug des Ausländerstudiums in der DDR. 15 Jahre Herder-Institut. (A proletár internacionalizmus a külföldi hallgatók tanulmányainak lényeges vonása az NDK-ban. A Herder-Intézet fennállásának 15 éve.) = Das Hochschulwesen. 1971. No.7. 211.p.

NSZK

- ASSAR, K.A.: Arabische Studenten an einer deutschen Universität. Eine Untersuchung an der Universität Heidelberg. (Arab hallgatók egy nyugatnémet egyetemen.) Heidelberg, 1964. 278 p. [Diss. der Ruprecht-Karl-Universität zu Heidelberg.]
- BENDER, I.: Wachsende Bedeutung des Auslandsstudiums. (A külföldi tanulmányok növekvő jelentősége.) = Die Deutsche Universitätszeitung. 1965. No.8. 22-25.p.
- HEDTKAMP, G.: Das Ausländerstudium an der Justus Liebig-Universität. (Külföldi diákok oktatása a Justus Liebig Egyetemen.) = Giessener Hochschulblätter. 1964. No.4. 43-44.p.
- DAAD - Arbeit schlägt Brücken zu allen Völkern. (A Német Egyetemi Csereszolgálat minden néppel kapcsolatot teremt.) = Hochschul-Dienst. 1966. No.15-16. 1-3.p.
- MUHLENBERG, F.: Foreign students in Germany. (Külföldi diákok Nyugat-Németországban.) = Intereconomics. 1967. No.12. 324-328.p.
- AUSLANDER-STUDIUM in Deutschland. (Külföldi hallgatók tanulmányai az NSZK-ban.) = Bildung und Erziehung. 1968. No.2. 158-160.p.
- BERGER, W.: Ein Besuch in Studienkolleg der Universität Köln. (Külföldieket előkészítő kollégium a kölni egyetemen.) = Österreichische Hochschulzeitung. 1968. No.6. 5.p.

- KASPRZYK, P.: Zum Ausländerstudium in der Bundesrepublik. Ein Neues Beratungsmodell. (A külföldi diákok jobb tájékoztatásának megszervezése az NSZK-ban.) = Die Deutsche Universitätszeitung. 1968. No.4. 21-24.p.
- ROGLER, G.: Manipulation ausländischer Studenten. (A külföldi egyetemi hallgatókkal szemben tanúsított magatartás.) = Die Deutsche Universitätszeitung vereinigt mit Hochschul-Dienst. 1969. No.2. 7-9.p.
- SCHULZ, H.E.: Tutorenarbeit des Akademischen Auslandsamtes der Universität Freiburg. (A Freiburgi Egyetem Külügyi Hivatala tutorainak munkájáról.) = Die Deutsche Universitätszeitung vereinigt mit Hochschul-Dienst. 1970. No.4. 5-9.p.
- WEBER, W.: Das Fachmentorenprogramm der Technischen Hochschule Aachen. (A szakmai mentorokra vonatkozó program az Aacheni Műszaki Főiskolán.) = Die Deutsche Universitätszeitung vereinigt mit Hochschul-Dienst. 1970. No.4. 4-5.p.
- KASPRZYK, P.: Mentoren für ausländische Studenten. (Gondoskodjunk mentorokról a külföldi hallgatók számára.) = Die Deutsche Universitätszeitung vereinigt mit Hochschul-Dienst. 1970. No.4. 3-4.p.

Románia

STUDENTI straini in institutetele noastre de învățămînt superior. (Külföldi hallgatók felsőoktatási intézmé-

nyeinkben.) = Revista Invățământulu Superior. 1964.
No.8. 146-149.p.

Svájc

GUTERSOHN, H.: Aufgaben der Hochschule im Rahmen der Entwicklungshilfe. (A fejlődő országoknak nyújtott segély és a főiskolák feladatai.) = Schweizerische Hochschulzeitung. 1964. No.3. 135-148.p.

HUBER, R.B.: Betrachtungen zum Studium von Studenten aus Entwicklungsländern. Erfahrungen an der Hochschule St. Gallen. (Nézetek a fejlődő országok diákjainak tanulmányaival kapcsolatban. A Szt.Galleni Főiskola tapasztalatai.) = Schweizerische Hochschulzeitung. 1964. No.6. 336-349.p.

MARTIN, E.: Trois ans d'activité de la Commission Fédérale des Bourses pour Étudiants Étrangers. (A Külföldi Diákokat Ösztöndíjjal Támogató Szövetségi Bizottság tevékenységének három éve.) = Schweizerische Hochschulzeitung. 1964. No.3. 154-159.p.

BERICHT der Kommission für die Aufnahmeprüfungen ausländischer Studierender. (Jelentés a külföldi diákok felvételi vizsgáinak eredményeiről.) = Schweizerische Hochschulzeitung. 1967. No.1. 37-40.p.

KUNZI, H.: Stipendien für ausländische Akademiker. (Ösztöndíjak külföldi hallgatók számára.) = Schweizerische Hochschulzeitung. 1968. No.5-6. 289-292.p.

Szovjetunió

FOREIGN students in Soviet Union. (Külföldi egyetemi hallgatók a Szovjetunióban.) = Bulletin. Association Internationale des Universités. 1965. No.4. 298.p.

INTERNACIONALNUJ dolg szovjetszkoj vüszsej skolü. (A szovjet főiskola nemzetközi kötelessége.) = Vesztnik Vüszsej Skolü. 1965. No.4. 5-8.p.

FOREIGN students in USSR. (Külföldi egyetemi hallgatók a Szovjetunióban.) = Bulletin. Association Internationale des Universités. 1966. No.4. 279-280.p.

MOTINA, E.J.: Na podgotovitel'nom fakultete dlja studentov-inosztrancev. (Külföldi hallgatók előkészítő fakultásának tevékenysége, Moszkvai Lumumba Egyetem.) = Vesztnik Vüszsej Skolü. 1966. No.12. 32-35.p.

BAZSANOV, L.B.: Szegodnja i zavtra podgotovitel'nüh fakul'tetov. (A külföldi hallgatók előkészítő fakultásainak jelene és jövője.) = Vesztnik Vüszsej Skolü. 1967. No.5. 42-43.p.

SOVJET help to foreign students. (Szovjet segítség a külföldi egyetemistáknak.) = Bulletin. Association Internationale des Universités. 1968. No.3. 205.p.

MATEEV, J.: Obucszenieto na csuzsdesztrannite grazsdani - vazsna forma na naucsno-techniceszskata pomost za razvivastite sze strani. (Idegen állampolgárok oktatása mint a fejlődő országoknak nyújtott tudományos-műszaki segítség fontos formája.) = Problemü na Viszsseto Obrazovanie. 1971. No.4. 17-21.p.